

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2016

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2016

SUMAR

martie 2016

4 Datoria noastră față de Basarabia

N. IORGA

5 „O cortină de fier a coborât de-a lungul continentului“

Avertismentul
lui Churchill
de acum 70 de ani

ȘT. CIOCHINARU

EȘTI FLOARE DE DOR, BASARABIE

11 Veșnicia satului

D. ONICA

16 Au deportat și copii, fără părinți Drama unei familii

L. PRISAC

EXCLUSIVITATE

21 Din Basarabia, în arhivele Moscovei Mitropolitul cărturar Arsenie

A. COLIN,
A.S. STÎKALIN

INEDIT

25 Prelucrat, terfelit, reabilitat Confesiunile lui Aurel Vijoli

A. ȘIPERCO

63 Dota doamnei Titulescu

N. MAREȘ

EVENIMENT

29 La un clic distanță Manuscrise medievale din Biblioteca Academiei Române accesibile online

I. FEODOROV

COLȚUL COLECȚIONARULUI

31 Medalie cu șnur alb-roșu

B. CACUCI

33 Revista lui Emanoil Bucuța „Boabe de grâu“

F. SIMION

38 Numărul de aur uitat al Iașilor Matila Ghyka

R. VARIA

41 Episcop catolic în temnițele Securității Anton Durcovi

F. DOBOȘ

44 În căutarea zeiței Irene Contribuția României la convingerea Vietnamului de Nord să accepte negocieri directe cu S.U.A.

L. WATTS

magazin istoric

Anul XLIX – serie nouă – nr. 3 (588)

martie 2016

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 „Căsătoria Fecioarei” este titlul acestui tablou semnat de Rafael, când avea numai 21 de ani. Artistul a avut drept model panoul de altar pe care Pietro Perugino, primul său maestru, îl pictase cu câțiva ani în urmă, pentru capela domului din Perugia, unde se păstra „sfântul inel” de cununie al Mariei. Dar Rafael, deși l-a imitat pe Perugino, s-a depărtat de el, l-a depășit, cu soluții noi și geniale. Tânărul artist și-a semnat cu mare încredere în sine lucrarea (aflată la Pinacoteca di Brera din Milano) prin literele mari de pe friza templului, locul unde se întâlnesc liniile centrale ale perspectivei

2 Regele Carol al IX-lea a rămas în istoria Franței îndeosebi prin asocierea lui și a mamei lui, Caterina de Medici, sub a cărei regentă a domnit, cu masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu, 24 august 1572, săvârșit de catolici contra protestanților. Dintotdeauna cu o sănătate șubredă, Carol s-a căsătorit la 20 de ani, în 1570, cu una dintre cele mai frumoase printese din Europa, Elisabeta de Austria, fiica lui Maximilian al II-lea, dar a murit de pleurezie înainte cu o lună de a împlini 24 de ani. Încă de când era copil, pictorul François Clouet (1510-1572) i-a făcut mai multe portrete, între care și acesta (c. 1565)

3 Pagină din Tetraevangheliarul copiat în vremea domniei lui Ștefan cel Mare de Teodor Mărășescu. Acesta, ca și alte manuscrise miniaturate aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române au devenit de curând accesibile online cercetătorilor din toată lumea, grație unui program cu fonduri europene

4 În toate epocile, începând din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, arta apuseană a orologeriei, cu leagănul în sudul Germaniei, a fost populată de personaje mitologice. Acest orologiu, în formă de trăsura, trăsura lui Telemah, fiul lui Ulise, este executat, în jurul anului 1810, de cel mai mare artist lucrător în bronz al Parisului lui Napoleon I, Jean-André Reiche. În vremea lui Ludovic al XVI-lea, un german originar din Leipzig, Reiche, și-a deschis un atelier, devenit de notorietate, în strada Notre-Dame-de-Nazareth, pe care, la moartea sa, în 1817, l-a lăsat fiului, care i-a continuat activitatea

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

CORESI
Tipări în C.E. CORESI SA

VEȘTI DIN BASARABIA

[...] Dacă vorbești despre Basarabia cu un om luminat, cu unul în adevăr luminat care citește, gândește și spune ce trebuie, iar nu cu obișnuita dârdală, în mintea ușoară a căruia joacă tot felul de drăcovenii nefolositoare și neînțelese, el va face cu mâna un semn desnădăjduit când se va pomeni de dânsa. Aceea e țara muscalului, care ea oricând nu dă niciodată îndărăt; pe malul stâng al Prutului nu se va înfige în vecii vecilor steagul cu stema în care s-a cuprins zimbrul lui Ștefan cel Mare! Moștenire pierdută pentru totdeauna! Frântură de trup viu aruncată

NICOLAE IORGA

în gura lupilor nemilostivi! Și ce ai putea să știi măcar despre pământul pe care-l păzește, îl apară de orice atingere a spiritului, de orice flacără a inimilor, straja aspră a cazacilor biciuitori? Iar, dacă ai răzbate chiar ca să afli, care ar fi folosul? Țăranul nostru, de aici din țară chiar, ascultă prea bucuros vorbele de momeală ale năimiților care pomenesc de fericirile ce cad asupra satelor și sărăcimii în stăpânirea largă și bogată a Împăratului de aceeași lege; ce poate să mai fi rămas pentru noi în inima țăranilor basarabeni, mai bogați – se zice – decât ai noștri? Preoțimea n-are de ce să se plângă; ba dimpotrivă, rostul ei e mai mare într-o țară unde icoana stă alături cu armele împărătești. În sfârșit, pe patriotismul negustoresc și al unei boierimi ruinate, crescute în școli străine, cine s-ar putea rezema? [...]

Cei ce stăteau în fruntea lucrurilor la 1812 joacă astăzi mai mult un rol de paradă zadarnică. Dacă ar fi fost boieri mari în număr mare, păstrând legăturile de familie și de interes cu Moldova, ar fi ieșit, desigur, altfel. Dar așa, cu câțiva *veliți* deznădăjduți și cu o mulțime de răzeși săraci, rusificarea, înstrăinarea a putut merge repede. Unii din boieri stau la Chișinău, alții pe la țară, unde nu vei fi primit bine, ca în Ardeal, ca în Bucovina, numai pentru că ești român de aiurea. Alții au zburătăcit în vasta lume ciudată a Rusiei tuturor neamurilor – America de Nord a despotismului [...]

În fruntea satelor stau pristavii țărani și preoții. Preoții Basarabiei sunt „moldoveni”, bucuroși dacă pot citi la slujbă din cărți „moldovenești” cu buchii (căci mulți nu știu cartea *latinească* în care scriem noi). Ar fi bucuroși și de alte cărți, dacă ar fi de acelea pe înțelesul lor și dacă s-ar găsi cine să le trimită. Sunt oameni buni, pe care nu trebuie să-i uităm.

Țăranul nostru, pentru care 100 de ani nu înseamnă nimic, e așa cum a ieșit de sub frâuul lui Constantin-Vodă Ipsilanti pentru

a trece la Împăratul pravoslavnic. Carte rusească nu știe, fiindcă școala de stat ține trei ani de zile numai, și în fiecare an numai cinci luni. Dacă rămâne în sat – și rămâne mai totdeauna, căci acolo se trăiește în caste –, el va uita puțină rusească ce deprinsese. El știe că această limbă îi folosește, dar, neavând consăteni ruși în număr mare (cum e în Bucovina), n-o poate însuși în adevăr și păstra. Cei ce se fac preoți nu uită că s-au născut într-un sat românesc și caută să se întoarcă acolo sau în altul. Câțiva, în sfârșit, trec la Universități, dar nici aceia nu pierd legătura cu neamul din care au pornit. Prin orașe depărtate, prin strașnice locuri de osândă, unde i-au aruncat avânturile lor liberale, ei scriu românește, cetind cărți, și anume „cărți de cultura și istoria neamului nostru”, zice unul, „mai serioase și documentate” [...]

Aceasta se întâmplă fără niciun amestec al nostru, căci noi dăm Basarabiei numai... dezertori. În locul acestor fii rătăciți care pleacă batjocorind țara, ar trebui să ne descoperim basarabenilor prin cărți. Și parcă-mi sună la urechi acele cuvinte simple și grave: „cărți de cultura și istoria neamului, serioase, documentate”... Și pe înțelesul tuturor. Cărturari înfumurați ai unui popor de țărani fără învățătură, spuneți câte ați scris de acestea, cu câte ați putea răcori setea celor care le cer în Basarabia uitată?

(*Semănătorul*, anul al III-lea nr. 52; fragmente)

49 Vocea Rusiei
în paginile ziarului
„Adevărul“

*Propagandă în preajma
Primului Război Mondial*

C. HENTEA

53 În România
acum 100 de ani

G. FILITTI

**PORECLA
ÎN RENUME**

57 „Brutăria“
cea... angelică

F. DOLGHIN

**PASTILA
DE CUVINTE**

61 Pamfletul
ca panaceu
contra panicii

M. SALA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

**AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ**

66 Aurul din grotă

M. TONE,
C. PĂUNESCU

CHIPURI UITATE

70 Astronomul
taciturn

Papa Culianu

M. STAVINSCHI

ISTORIE ȘI FILM

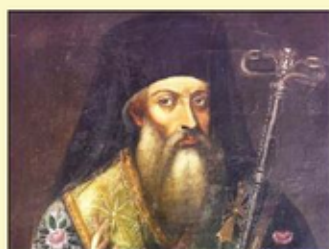
75 Sufragetele

T. STĂNESCU-
STANCIU,
G. DAMIAN

80 Sfârlează
cu foazea

*Invenții
și inventatori români
în domeniul aviației*

V. AVRAM

85 Viața
și suferințele smeritului
Sofronie

A.I. IONESCU

89 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale

Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Ianuarie 1938.
Iuliu Maniu
se adresează partidului

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

30; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

continent și își proiecta umbra amenințătoare asupra țărilor rămase libere. În fața dorinței de edificare a unui „concert european“ care să stea la baza unui sistem de securitate în care deciziile să se ia în mod democratic, Rusia sovietică își proiecta securitatea prin dominarea și aservirea statelor cu care se învecina. Experiența istorică a invaziilor, distrugerilor și enormelor pierderi umane și materiale obtura orice perspectivă democratică pentru Moscova. Stalin nu percepea libertatea decât ca necesitate înțeleasă, iar necesitatea rușilor era de a asigura controlul U.R.S.S. peste tot unde ajunseseră tancurile sovietice. Alte necesități și deci libertăți nu existau.

În plus, ceea ce nu spunea explicit Winston Churchill era că neînțelegerile dintre foștii aliați ajunseseră la apogeu, nimeni nu se mai îndoia de asta. Pe vremea lui Roosevelt, Stalin era pentru americani mai degrabă un unchiș simpatic, un aliat de nădejde pentru obținerea victoriei militare în Europa și în Asia și, de ce nu, a unei supremații economice realizate în dauna britanicilor. Pentru aceștia din urmă, interesați în menținerea Imperiului, în securizarea Mediteranei și a Europei, Uniunea Sovietică era acum cea mai mare amenințare. Nu degeaba, cu o lună înainte de capitularea Germaniei, Churchill ceruse Comitetului de planificare al Cabinetului Britanic de Război să pună în aplicare „Operațiunea Inimaginabil“, un vast plan de promovare a voinței și obi-

George Kennan

ectivelor anglo-americane în fața Moscovei. Adevărul este că decizia fusese luată și după eșecul înregistrat în timpul Conferinței de la Ialta, din februarie 1945, când americanii nu doar că semnaseră cu Stalin un acord separat cu privire la Asia, dar nici nu îi susținuseră pe britanici în privința reparațiilor de război și a rezolvării democratice a problemelor din Polonia. Pe

scurt, Ialta a eșuat în stabilirea unui consens clar asupra cadrului postbelic în Europa. Ceea ce era foarte grav.

În mai, la Conferința de la Potsdam, divergențele dintre aliați se adâncesc și mai mult. Suspiciunile reciproce ajung la paroxism. Stalin primește în stare de șoc vestea că americanii au dobândit arma nucleară. Devine limpede că noul președinte american, Harry S. Truman, joacă altceva decât Roosevelt. O săptămână mai târziu, Hiroshima și Nagasaki sunt rase de pe fața pământului. Stalin acționează fulgerător. U.R.S.S. anexează direct Polonia de Est, Letonia, Estonia, Lituania, regiunea finlandeză Karelia, Bucovina de Nord și Moldova, până la Prut. Regimul comunist urmează a fi impus cu forța noilor state satelit din Germania de Est, Cehoslovacia, România, Polonia, Ungaria, Bulgaria și Albania. În Asia, Armata Roșie

Fostul premier britanic și președintele american se îndreaptă către Colegiul Westminster din Fulton, Missouri

Acum 70 de ani

AVERTISMENTUL LUI CHURCHILL LA FULTON SĂ NE UNIM PENTRU A-I OPRI PE RUȘI

Conf. univ. dr. ȘTEFAN CIOCHINARU

**Întâlnirea de pe Elba,
dintre militarii sovietici și cei americani**

Nu trecuse nici un an de când armatele ruse și americane își strânseseră mâinile pe Elba, în inima Germaniei înfrânte. Și totuși, parcă era o eternitate. Totul se schimbase. În parcul Colegiului Westminster din Fulton, Missouri, Statele Unite, primăvara încă nu se instalase în toate drepturile, un aer rece bătea din când în când făcând trecătorii să-și strângă mai bine paltoanele pe lângă corp. De obicei, campusul este înecat în verdele copacilor și mișună de tineri studenți, plensind de sănătate și optimism, la fel ca și colegii lor de pretutindeni, de altfel.

În ziua aceea, 5 martie 1946, pe toată aleea de acces către clădirea cărămizie al cărei fronton în stil clasic se sprijină pe șase uriașe coloane ionice, puteau fi văzuți numai agenții de la Secret Service. Și omologii lor, englezii. Nici nu se putea altfel, „buldogul britanic”, cum îi spuneau americanii, omul care-l opri pe Hitler, Sir Winston Churchill, și președintele Harry S. Truman se aflau împreună în marele amfiteatru, acolo unde cel dintâi era onorat pentru întreaga activitate politică.

Cu toga universitară pe umeri, cu nelipsitul papion la gât și cu ochelarii rotunzi pe vârful nasului, bătrânul leu era gata pentru ultima lovitură. Le va spune adevărul, le va spune cum

stau, tuturor, lumii întregi. Vor afla cu toții că luna de miere s-a sfârșit. Un vânt înghețat bătea din nou peste lume.

Adevărul este că în sală nu mai mișca nimeni, nu se auzea nici măcar o șoaptă sau un

foșnet de hârtie. Oare ce vrea să spună venerabilul Lord? Unde vrea să ajungă? Toată lumea știa ce se întâmplă în Europa și nu numai. O enormă forță militară sovietică ocupase efectiv jumătate de con-

tamentului de Stat, a zguduit literalmente Washingtonul, aruncând în aer orice iluzii cu privire la ipotetica colaborare cu sovieticii în administrarea lumii postbelice. Mai mult, vădind clare atribute de vizionar politic, în cea mai bună tradiție democratică, George Kennan chema la cât mai rapidă și completa informare a opiniei publice, deoarece „doar un public bine informat va sprijini politicile dure pe care activitățile sovietice le fac imperative”. La scurt timp, presa americană publica un articol al lui Kennan intitulat *Sursele conducerii sovietice* prin care cunoscutul diplomat, istoric și specialist

„Unchiul Joe”

în științe politice demonstra implacabil că regimul sovietic era unul expansionist și, drept

urmare, influența sa trebuie „stăvilită” în zonele de importanță strategică vitală de lumea liberă în frunte cu S.U.A.

Având toate acestea în minte, distinși universitari, politicieni, și jurnaliști prezenți în sala de festivități a colegiului așteptau cu încordare vorbele neînduplecatului leu britanic, ale celui care nu s-a frânt o singură clipă nici în cele mai grele momente ale războiului. Discursul se transmitea în direct la radio în toată America. Puteai să simți, parcă, cum lumea întreagă își ținea răsuflarea: „Să spunem

Toate acestea înseamnă că oamenii din orice țară au dreptul și trebuie să aibă și puterea, prin acțiune constituțională, prin alegeri libere și fără restricții de niciun fel, prin vot secret, de a alege sau schimba caracterul sau forma de guvernământ sub care trăiesc; înseamnă că libertatea de exprimare și de gândire ar trebui să domnească nestânjenite; că instanțele Justiției, independente de executiv, imparțiale și echidistante, pot să administreze legile care au primit acordul unei largi majorități ori care sunt consacrate de timp și obiceiuri. Acestea sunt principiile esențiale ale libertății care trebuie să pătrundă în fiecare casă de om. Acesta este mesajul britanicilor și americanilor către omenire. Să spunem ceea ce facem și să facem ceea ce spunem!

Acum, în acest moment trist și parcă lipsit de viață, ne găsim în mijlocul foametei și disperării care au urmat uimitoarei noastre victorii, dar aceasta va trece și va trece repede și nu există niciun motiv, cu excepția nebuniei omenești sau a crimei subumane, pentru a nega tuturor națiunilor inaugurarea și bucuria intrării într-o epocă a plenitudinii [...] O umbră a căzut peste ultimele scene luminoase ale victoriei Aliaților. Nimeni nu știe ce intenționează să facă în viitorul imediat Rusia Sovietică și organizația sa comunistă internațională sau care sunt limitele – dacă sunt vreunele – ale tendințelor lor de expansiune și prozelitism.

[...] De la Stettin, în Baltica, până la Triest, în Adriatică, o cortină de fier a coborât de-a lungul continentului. În spatele acestei linii se află toate capitalele statelor vechi din centrul și estul Europei. Varșovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București și Sofia, toate aceste orașe renumite și popoarele din jurul lor au căzut în ceea ce trebuie să numesc sfera sovietică și toate sunt subiect, într-o formă sau alta, nu doar al influenței sovietice, ci, într-o măsură foarte mare și în unele cazuri din ce în ce mai mare, al controlului de la Moscova. Numai Atena – Grecia cu valorile sale nemuritoare – este liberă să-și decidă viitorul prin alegeri supravegheate de britanici, americani și francezi. Guvernul polonez controlat de ruși a fost încurajat să comită enorme și nemeritate abuzuri contra Germaniei și expulzarea în masă a milioane de germani are loc acum la o scară neînchipuit de gravă. Partidele comuniste, care erau neînsemnate

ocupă Manciuria și o mare parte a teritoriului Coreei situate la nord de paralela 38. După această uriașă aranjare a pieselor pe tabla de șah, pentru marii maeștri sovietici urmează mutarea cailor troieni în bătălia democratică a alegerilor libere din Europa occidentală.

Realitatea este că țările europene, indiferent dacă au ieșit învingătoare sau învinse din război, erau cu toate la pământ, cu bazele industriale devastate, economiile prăbușite și populații înfometate, frustrate și nemulțumite, aflate practic la marginea revoltei. Seduc-

ția exercitată de Sovietele învingătoare, tentația comunismului și a ideilor sale egalitariste erau uriașe. Rezistența din Franța și partizanii din Italia, toți comuniști, sau socialiștii din Germania și din Austria, tot comuniști, dar cu „o față mai umană“, erau gata să câștige la orice oră alegerile libere. Cu armatele sovietice în inima Europei și cu principalele țări guvernate de comuniști, Revoluția mondială a bolșevicilor nu ar mai fi putut fi oprită. Fantomele lui Marx, Engels și Lenin planau încruntate asupra lumii.

Pe acest fond, în februarie 1946, diplomatul american

George F. Kennan trimite de la Moscova, unde se afla la post, un document excepțional atât prin clarviziune, cât și prin urmările pe care le-a prilejuit. *Magazin istoric* (nr. 6/2005) a mai prezentat acest document rămas în istorie sub numele de „Telegrama lungă“, în fapt un raport către președintele Harry Truman prin care Kennan descifra chiar modul de gândire al sovieticilor, politicile și strategiile acestora în titanica confruntare aflată în desfășurare. Documentul, extrem de iconoclast față de „Uncle Joe“, cum încă i se spunea cu oarecare tandrețe lui Stalin pe culoarele Depar-

Probabil sunt puțini cei care au citit în întregime discursul rostit de Winston Churchill la Fulton. Reproducăm în continuare, într-o versiune în limba română care ne aparține, pasaje cele mai semnificative.

Șt. C.

Nu putem rămâne orbi în fața faptului că libertățile de care se bucură cetățenii noștri, pretutindeni în Statele Unite și în Imperiul Britanic, nu sunt valide într-un număr considerabil de țări, unele dintre ele foarte puternice. În aceste state, controlul este impus asupra oamenilor obișnuiți prin diferite modalități polițienești atotputernice, care sunt copleșitoare și contrare oricărui principiu democratic. Puterea statului este exercitată fără nicio

Winston Churchill își rostește discursul

noastră în aceste timpuri, când dificultățile sunt atât de numeroase, de a interveni cu forța în afacerile interne ale țărilor pe care nu le-am cucerit în război. Dar trebuie să nu încetăm niciodată să proclamăm, fără nicio ezitare sau teamă, marile principii ale libertății și drepturilor omului care sunt moștenirea comună a anglo-saxonilor și care, prin Magna Carta, Bill of Rights, Habeas Corpus, judecata cu jurați și legea cutumi-

restrângere fie de dictatori, fie de oligarhii compacte care operează prin partide privilegiate și poliție politică. Nu este dator

ară, și-au găsit cea mai faimoasă expresie în Declarația de Independență a Americii.

bazele Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (O.S.C.E.) și implicit ale unei noi Europe și am trăit emoțiile și speranțele extraordinare ale acelui moment. Alți 20

de ani vor trece în încercarea de a șterge consecințele acestui veritabil „al treilea război mondial“. Ani grei, plini de încordare, de munci sisifice și de frustrare, aidoma celor postbelici. Oamenii au făcut, din nou, sacrificii și, din nou, speranța într-o viață mai bună i-a ținut împreună, pe drumul

Fotografia șefilor de stat și a premierilor participanți la reuniunea de la Paris, noiembrie 1990

către viitor. Apoi, la Moscova a venit un nou țar. Și Rusia a început, din nou, să-și tălăzuiască armiiile către Apus, către mările calde, către cele patru zări și vecinătățile sale.

În America, în fața Colegiului Westminster din Fulton, Missouri, un bust din bronz stă mărturie că, oda-

tă, un om de stat a avut curajul de a rosti adevărul, și adevărul a adunat din nou lumea liberă în jurul libertății și democrației. Și lumea liberă a fost salvată.

Astăzi, aniversăm 70 de ani de la discursul ținut de Sir Winston Churchill la Fulton, Statele Unite. Și așteptăm ca un alt bărbat să pășească pe urmele sale și să strângă din nou lumea liberă, unită spre salvarea valorilor sale supreme. ■

pe care le primește de la Centrul comunist. Cu excepția Commonwealthului Britanic și a Statelor Unite, unde comunismul este în faza infantilă, partidele comuniste sau coloana a cincea subterană constituie o provocare în creștere și un pericol pentru civilizația creștină. Acestea sunt fapte sumbre pentru oricine ar vrea să mai amintească despre victoria obținută împreună printr-o așa de frumoasă camaraderie de arme pentru cauza libertății și democrației; dar ar fi lipsit de înțelepciune să nu le înfruntăm în mod fățiș în timpul care a rămas.

[...] Pe de altă parte, doamnelor și domnilor, resping ideea că un nou război este inevitabil, ba chiar iminent. Și asta pentru că sunt sigur că norocul nostru se află încă în mâinile noastre și că avem puterea de a ne salva viitorul, de aceea simt că am datoria de a vorbi acum când am prilejul și oportunitatea de a o face. Nu cred că Rusia dorește războiul. Ceea ce vor ei sunt fructele războiului și o indefinită expansiune a puterii și ideologiei lor. Dar ceea ce trebuie să luăm în considerare astăzi, în timpul pe care îl avem, este permanenta prevenire a războiului și stabilirea condițiilor necesare libertății și democrației cât de repede posibil în toate țările. Dificultățile și pericolele pe care le vom înfrunta nu vor dispărea dacă vom închide ochii în fața lor. Nu vor dispărea nici dacă vom aștepta să vedem ce se întâmplă; și nu vor dispărea nici printr-o politică de împăciuire. Este necesară o stăvilire a evenimentelor și, cu cât vom întârzia aceasta, cu atât mai mult vor crește dificultățile și pericolele cu care ne vom confrunta.

Din ceea ce am văzut de-a lungul războiului la prietenii și aliații noștri ruși, am convingerea că ei nu admiră nimic mai mult decât Puterea și că nu există nimic pentru care să aibă mai puțin respect decât Slăbiciunea, în special slăbiciunea militară. Din acest motiv, vechea doctrină a echilibrului de putere este nesănătoasă. Nu ne putem permite, dacă vrem să asigurăm echilibrul, să lucrăm pe margini înguste, oferind astfel prilejul ispitei de a încerca puterea. Dacă democrațiile occidentale rămân împreună în strictă aderență principiilor lor, atunci vor fi imens de puternice și nimeni nu-și va dori să le bruscheze. Dacă însă occidentalii se vor lăsa divizați și vor eșua în datoria lor (față de libertate și democrație) și toți acești ani vor fi dați uitării, atunci cu adevărat catastrofa ne poate copleși pe toți. ■

ceea ce facem și să facem ceea ce spunem!". Adică, cum?!

Era, într-adevăr, o liniște copleșitoare în momentul când și-a încheiat discursul. Nici crainicul Radioului nu mai rostea vreun cuvânt, așteptând ca Sir Winston să continue, să mai spună ceva. Primul a aplaudat președintele Truman. Apoi s-au dezlănțuit furtuna, fulgerele blitzurilor, aplauze, urale, oamenii aceia extrem de de-

Ziarul forțelor militare americane, The Stars and stripes, despre discursul lui Churchill la Fulton

cenți strigau cât îi ținea gura, la fel ca naufragiații la vederea luminii farului de coastă. *Unite to Stop Russians, Churchill Warns at Fulton* (Să ne unim pentru a-i opri pe ruși. Churchill avertizează la Fulton) vor scrie

Paris, într-o zi ploioasă de noiembrie, Războiul rece va fi îngropat oficial, în iluzia că sosise, în cele din urmă, sfârșitul Istoriei. Eram de față atunci când în capitala Franței s-a adoptat, la 21 noiembrie 1990, documentul care a pus

ziarele a doua zi. Era o necesitate. Războiul rece începuse și odată cu el democrațiile occidentale declanșau operațiunea de contracarare și salvare, a lor și a lumii întregi.

Vor trece 44 de ani până când, la

în toate aceste state estice ale Europei, au fost ridicate către preeminență și putere în ciuda numărului redus de membri și caută acum, peste tot, să obțină un control totalitar. Polițiile guvernamentale sunt omniprezente și, cu excepția Cehoslovaciei, nu există nicio adevărată democrație.

Turcia și Persia sunt amândouă profund alarmate și deranjate de cererile și presiunile făcute asupra lor de guvernul de la Moscova. La Berlin, are loc o încercare a rușilor de a construi un partid cvasi-comunist prin acordarea de favoruri speciale liderilor unor grupări germane de stânga [...] Securitatea lumii, doamnelor și domnilor, necesită o nouă unitate în Europa de la care nicio națiune nu trebuie să fie exclusă pentru totdeauna. Războaiele mondiale la care am fost martori au venit din vrajbe cu vechi rădăcini în Europa și ceea ce era îngropat în trecut a răsarit din nou. De două ori în timpul vieții noastre am văzut Statele Unite – în pofida dorințelor și tradițiilor sale –, împotriva argumentelor, forța fără de care nimic nu se poate înțelege, de două ori așadar le-am văzut atrase de forțe irezistibile în aceste războaie, pentru a asigura victoria cauzei bune, dar numai după ce sacrificii și devastări îngrozitoare se produsese. De două ori Statele Unite au trimis milioane de tineri la război, peste Atlantic; dar acum războiul poate atinge orice națiune aflată între Răsărit și Apus. Desigur, trebuie să lucrăm conștient în scopul marii pacificări a Europei, în cadrul structurii Națiunilor Unite și în acord cu Carta acesteia. Astfel cred că se deschide un curs politic de o foarte mare importanță.

În fața Cortinei de fier care a căzut peste Europa sunt și alte cauze pentru neliniștea noastră. În Italia, se fac eforturi serioase pentru ca Partidul Comunist să fie împiedicat să sprijine cererile marelui lider comunist Tito cu privire la teritoriul italian de la capătul Adriaticii. Cu toate acestea, viitorul Italiei rămâne în balanță. Încă o dată, o spun, nu ne putem imagina o Europă regenerată fără o Franță puternică. În toată viața mea publică, nu mi-am pierdut niciodată credința în destin, nici chiar în cele mai întunecate ore. Nu am să îmi pierd credința nici acum. În orice caz, într-un mare număr de țări, departe de frontierele Rusiei, de-a lungul și de-a latul lumii, coloana a cincea comunistă se organizează și lucrează în completă unitate și absolută supunere față de directivele

O incursiune în varietatea satelor basarabene se poate face apelând la o călătorie imaginară, începând de la Naslavcea, localitate situată la extremitatea nordică a țării, și coborând spre sud, la Giurgiulești. Comoara peisajelor este rezultatul conlucrării multimilenare dintre comunitățile umane și mediul natural. Principala bogăție a Basarabiei o constituie solurile, care cuprind 145 de feluri. Fiind vechi, de până la apariția documentelor scrise, satele Basarabiei stau așezate pe malul râurilor, mari și mici. Prutul, pe de o parte, și Nistrul, pe de alta, hotărânesc un spațiu de maximă diversitate a reliefului, pe care comunitățile de oameni au pus-o în valoare în fel și chip, ca pe cel mai important bun. Satele stau așezate în defilee, se reazemă de poalele dealurilor, se țin de geana pădurilor, asumându-și toltrele (lanț de formațiuni calcaroase de tip recif), măgurile, iazurile și luncile ca pe niște părți ale întregului numit baștină.

Armonizarea cadrului natural cu activitatea omului timp de mai multe secole a generat diverse tipuri de sate. În funcție de substratul pedologic, de potențialul hidroatmosferic și biotic, de particularitățile tradițiilor culturale, satele sunt însoțite de un anumit tip de construcții, de modele agricole locale, de valorificarea productivă a teritoriului, dar și de manifestările spirituale ale populației locale. Peisajul trebuie judecat ca un loc de trai și muncă prin prisma celor care trăiesc și muncesc acolo și care doresc să transforme imaginea pământului în imaginea unui rai. Ocupațiile oamenilor locului sunt consecințe ale mediului fizic în care trăiesc.

Peisajul forestier este caracteristic Podișului Moldovei Centrale, care a favorizat localități cu activități de întreținere și prelucrare silvică – satele Lozova (Strășeni), Temeluți, Hârjauca (Călărași) –

și dezvoltarea meșteșugurilor, printr-o frumoasă și veche tradiție de prelucrare a lemnului, folosindu-l pentru decorul caselor, cioplitul porților, gardurilor, troițelor la răspântii de

diul *Natura și omul la Nișcani (observări antropogeografice)* – „o mulțime de caracteristici de traiu, atât din punct de vedere al așezărilor, al locuințelor, al uneltelor de lucru, cât și al înfățișării fizice și al tuturor manifestărilor în societate”. De altfel, satele codrene sunt considerate centre importante de păstrare și perpetuare a identității locale, a tradițiilor și obiceiurilor strămoșești, fiind frumoase expresii de cultură și civilizație. Iar codrul este unul dintre cele mai generoase subiecte în poezii, cântece populare de dragoste și dor.

Peisajul pastoral se conturează în baza suprafețelor de pășuni, fânețe.

Păstoritul este o ocupație veche, identitară, pentru întreg spațiul românesc. Pentru teritoriul dintre Prut și Nistru, informații privind practicarea păstoritului întâlnim în cronicile medievale, mărturiile călătorilor străini, documentele istorice. Creșterea vitelor este caracteristică localităților din câmpia Moldovei de Nord, iar păstoritul oilor și caprelor – suprafețelor însorite și sece-toase ale câmpiei Moldovei de Sud. Peisajul rural din nordul țării este caracterizat prin creșterea vitelor cornute,

Frumoasa tradiție a olăritului, meșteșug-marcă identitară, etalată anual la Târgul olarilor organizat în satul Hoginești din raionul Călărași

drumuri (satele Răciula, Iurceni). Producerea butoaielor este cunoscută în satele Ulmu (Ialoveni), Scoreni (Strășeni); a căruțelor, lingurilor din lemn la Leordoia (Călărași). Mediul fizic de codru din Podișul Moldovenesc a întipărit în firea nișcanenilor – menționa P.I. Guja, în 1937, în stu-

Peisaj forestier din vecinătatea satului Lozova

Ediția a IX-a a colocviilor „Brăiloiu“, organizată de Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu“ al Academiei Române, a adunat în toamna ce a trecut, în zilele de 22 și 23 octombrie, aproximativ 60 de comunicări, însoțite de imagini, aprinse dezbateri și de lansări de cărți, toate subsumate temei „Patrimoniul tradițional – dezbateri etnologice“.

Sesiunea plenară, consacrată rolului culturii tradiționale în elaborarea strategiilor naționale pentru dezvoltare durabilă, orizont 2020-2030, și moderată de doamna academician Sabina Ispas, director al Institutului de Etnografie și Folclor, a vorbit, prin însăși tema ei, despre vigoarea și perenitatea unei instituții din domeniul patrimoniului, păstrătoare și creatoare de identitate românească, dar deopotrivă racordată la cele mai noi metodologii de arhivare și cercetare etnografice.

Audiind comunicările, am cunoscut oameni pasionați de profesia lor, de-a dreptul îndrăgostiți de varietatea folclorului nostru și de puritatea peisajului și satului tradițional românesc.

F.D.

Pitoreasca Naslavcea, cea mai nordică așezare a Republicii Moldova

DORINA ONICA

● Ocupații vechi, identitare, pentru tot spațiul românesc ● Văcarul, o profesie pe viață și din tată în fiu ● Sărbători și credințe legate de păstorit ● Satele se țin de cursul apelor, ca umbra de corp ● Fructe ca într-o „Californie a Europei“ ● Mănânci fruct nou, îți pui o dorință ● Dorul părinților de copiii plecați sau gutui în ferestre ● Pentru vin, un adevărat cult ● Oamenii de la sat fac „buna rânduială“

fânucă, în *Folclor și tradiții populare*, vol. I. – mai supraviețuiesc încă petece din codrii vestiți ai Bâcului și Tigheciului, cresc livezi de pruni, meri, vii. Codrenii se ocupă mai mult cu livezile și viile, iar plugărie fac în măsură mai mică. Iar în raioanele din sudul țării, pe dealurile mai înalte, se cultivau mai ales piersici, caise etc. O altă regiune pomicolă este cea care cuprinde localitățile Chițcani, Copanca, Tighina, zona fiind cunoscută drept o „Californie a Europei”.

Fiecare peisaj etnografic dezvoltă forme de civilizație și expresii de cultură, ceea ce este caracteristic și peisajului pomicol. Respectiv, pe teritoriul gospodăriilor observăm amenajate uscătorii și instalații pentru uscarea fructelor, numite *lojnițe*. Sunt prezente, de asemenea, instalații pentru producerea rachiului (din prune, în zona Călărașilor), cuptoare pentru dulceturi. Pe prispa casei sunt plasate, iar de streșină sunt înșirate pe

Fabrică pentru conserve de fructe, la sfârșitul secolului al XIX-lea

ată fructe pentru uscare. În asociație cu formele de civilizație, persistă obiceiurile ca elemente de cultură. Spre exemplu, este încă autentică credința să zici când mănânci fruct nou „Poamă nouă, în gură veche” și să-ți pui o dorință. De asemenea, nu lipsesc denumirile de fruct din poveștile populare: „Pară mălăiață în gura lui Nătăfleață”. Sunt anumite sărbători când se sfințesc fructele, căci până atunci este interdicție: cireșile în Duminica Mare, merele și perele la Sfântul Ilie. În aceste zile de sărbătoare colivele consistă din fructe și sunt date de pomană pentru sănătate. O frumoasă și veche tradiție este ținerea gutuilor la ferestre, care simbolizează eternitatea, statornicia, dorul părinților de copiii plecați.

Peisajul viticol a devenit în decursul timpului unul identitar pentru teritoriul Basarabiei. El a oferit multor sate

(Milești, Suruceni, Pereșecina) popularitate în țară și peste hotare. Prezența condițiilor geografice prielnice pentru cultivarea viței-de-vie, preferința pentru vin, ca băutură rituală în cultura tradițională și contextul istoric au fost folosite din plin pentru a conferi acestei ocupații va-

lențe deosebite. Repartiția peisajului viticol este determinată în mare parte de condițiile de relief, tipurile de sol, condițiile de temperatură și umiditate, proximitatea față de drumurile importante.

În consecință, pe versanții domoli ai Podișului Moldovei Centrale și pe Câmpia Moldovei de Sud, există o tradiție seculară a cultivării viței-de-vie. Oamenii locurilor au dezvoltat un întreg sistem de cultivare a viței-de-vie (pe haragi sau în tufe lăsate libere pe pământ, ca în localitățile din sudul țării – satele Andrușul de Sus etc.). Spre exemplu, despre aceste două feluri de îngrijire a viilor aflăm încă de la Z. Arbore, care menționează că în județele din sud, din cauza lipsei haragilor, via se lega sub formă de buturugă, pentru a se menține vertical. Plasarea vici pe haragi este numită „modelul moldovenesc” și este caracteristică regiunilor unde sunt resurse forestiere, ca în zona centrală. În regiunea de centru prezența spațiilor forestiere a asigurat populației lemn, din care a confecționat și instalații de prelucrare a strugurilor (teascuri, linuri,

Pregătirea sau „păpuritul” butoaielor, în perioada culesului viilor

**Mori de vânt în Basarabia,
fotografie de Kurt Hielscher**

pentru că acolo pășunile sunt mai mănoase, ca urmare a condițiilor climatice. Satele dețin în continuare cirezi, de îngrijirea lor răspunzând văcarii. Văcarul, de regulă „e pe toată viața, deamu când îmbătrânește și nu mai poate, îl pune pe fecioru-său în locul lui. La noi în sat țiganii sunt văcari, eu trăiesc în Mahalaua Țiganilor“, ne spune un respondent la un chestionar din satul Clișova Nouă, raionul Orhei. Pe teritoriul localităților din nord-vestul țării (Duruitoră Nouă, Brânzeni, Gordinești), amplasate și înconjurate de un relief stâncos, localnicii preferă să se ocupe de păstoritul oilor și caprelor.

Sudul țării, reprezentat de câmpie, este un spațiu deschis, cu vegetație preponderent de stepă, cu umiditate redusă în cursul anului, condiții determinante pentru specializarea în creșterea oilor și caprelor, care nu necesită pășuni mănoase, ca în cazul vitelor mari. În această regiune s-a dezvoltat un sistem

de păstorie extensiv, cu tradiții și elemente culturale materiale complexe, de tip pastoral, prin construcția și organizarea stănelor, târlelor, așezărilor temporare, precum sunt odăile. Asociațiile păstoritului sunt o serie de sărbători (Sf.

Gheorghe, Sf. Dumitru), credințe (furtul manei de către vrăjitoare sau strigoi), obiceiuri (plasarea uneltelor și obiectelor ascuțite la intrarea în ocolul animalelor în anumite zile, ca modalitate de protecție; punerea de crengi de măcieș, brazdă de pământ pe stâlpii de la poarta gospodăriilor care dețin animale) ș.a.

Peisajul piscicol este caracteristic localităților de pe cursul râurilor mari, precum Prutul și Nistrul (spre exemplu, satele Chițcani, Copanca, din Câmpia Nistrului Inferior, și Slobozia Mare, Manta, de pe Prut). Populația a ocupat spații însemnate din

lunga râurilor, folosindu-le pentru prelucrarea și valorificarea solului aluvionar fertil, care produce roade bogate. Aceste sate confirmă afirmațiile lui Ion Conea, din *Geografia satului românesc*, privind satele românești: „ca umbra de corp, așa se țin aici satele de ape“. Populația din aceste localități a profitat de bogăția râurilor: pește pentru hrană, prins cu fatca, undița, plasa, mreaja, ostia. Formațiunile vegetale (papura, stuful, salcia) sunt utilizate pentru acoperișul, poditul caselor, care țin vara răcoare și iarna cald. De asemenea, resursele vegetale sunt utilizate și azi ca materie primă pentru anumite activități meșteșugărești: împletitul coșurilor, rogojinelor, păpuritul butoaielor. Priveliștea și pitorescul naturii și apei au favorizat condiții pentru odihnă și tratament. Peștele, ca simbol al creștinismului, este nelipsit de pe masă în anumite zile de sărbătoare: Floriile, Buna Vestire, când e „dezlegare la pește“.

Peisajul pomicol al multor localități cunoaște particularități evidente, păstrate în timp. Spre exemplu, la sfârșitul secolului al XIX-lea, de la nord până la Chișinău se cultivau mult prunele, care ulterior se uscau și erau vândute foarte bine. Între speciile cele mai răspândite de meri erau cele domnești și țigancă. Cele mai multe livezi se aflau pe malurile râurilor Prut, Răut, Nistru și Bâc. În perioada interbelică la „Codru – scrie P. Ște-

**„Ca umbra de corp, așa se țin aici satele de ape“,
spune geograful Ion Conea, și, ca sa-l parafrăzăm,
la fel se țin peștele (ca hrană) de om**

POVESTEA UNEI DEPORTĂRI

Copii basarabeni deportați, în drum spre Siberia

R.S.S. Moldovenească (R.S.S.M.) a cunoscut trei valuri de deportări masive ale populației în zonele de nord ale U.R.S.S. Primul val a avut loc la 12-13 iunie 1941, în urma căruia au fost deportate 24.360 de persoane în Novosibirsk, Krasnoiarsk, Omsk, R.S.S.A. Komi, R.S.S. Kazahă. Al doilea val a avut loc la 5-6 iulie 1949, rezultatele căruia s-au concretizat prin exilarea a 35.796 de persoane în regiunile Aktiubinsk, Djambul și Kazahstanul de Sud, ținutul Altai, regiunile Kurgan, Tiumeni și Tomsk ale R.S.F.S. Ruse. Cel de-al treilea val a avut loc în 1951, sub incidența căruia au căzut 2.617 persoane, deportate în special după criterii religioase.

Dr. LIDIA PRISAC
(Institutul Patrimoniului Cultural,
Academia de Științe a Moldovei)

Prin metodele de execuție, numărul de deportați și consecințe, cel de-al doilea val din 1949 a constituit apogeul terorii sovietice în spațiul dintre Prut și Nistru. Din numărul total al celor deportați 9.864 erau bărbați, 14.033 femei și 11.889 copii.

Pregătirile deportărilor din cel de-al doilea val au început în aprilie 1949, când autoritățile din R.S.S.M. au trimis o cerere lui I.V. Stalin în care solicitau „permisiunea în vederea deportării din R.S.S.M. a chiaburilor complici ai ocupanților și acti-

viștilor partidelor profasciste“. Demersul autorităților sovietice din republică a fost recepționat și, la 6 aprilie 1949, Biroul Politic al C.C. al P.C.U.S. a adoptat hotărârea „cu privire la deportarea de pe teritoriul R.S.S.M. a chiaburilor, foștilor moșieri, ma-

ciubăre), de păstrare a vinului (butoaie, poloboace, căzi) și de amenajare a spațiilor de depozitare (crame, beciuri, pivnițe, bordeie).

Componenta culturală a peisajului viticol comportă obiceiuri complexe, ce țin de începutul curățitului la vie, sfințirea primilor struguri, perioada culesului. Această verigă vegetală, în sensul spiritual al termenului, face legătura cu divinitatea, cu cerescul. Vinul este parte indispensabilă din ceremonialul de împărtășanie, prezent la toate sărbătorile religioase, de familie, din ciclurile vieții. După cum observăm din analiza elementului de civilizație și cultură al peisajului viticol, conturarea unui „cult al vinului” a comportat manifestări spirituale, culturale, sociale, folclorice și pur economice.

Peisajul agrar este caracteristic regiunii de câmpie. S-a format pe terenurile desțelenite de pășunile și fânețele naturale, dar și în urma activităților intensive de defrișare a pădurilor. Ca substrat pedologic, sunt favorabile solurile bogate în humus. Despre preponderența în trecut a peisajului agrar în anumite regiuni ale țării amintește P. Ștefănuță: „la câmp e mai larg și mai mult pământ pentru plugărie. Aici se seamănă mai mult grâu și porumb”. În Bugeac ne informează Z. Arbore: cerealele se cosesc, nu se secără, din cauza vânturilor, care culcă lanuri întregi de grâu și secară. Grâul

se treieră cu caii sau se îmblăcește (se bate cu o unealtă specială, formată din două bucăți de lemn, inegale, legate printr-o îmbinare de piele și sfoară). Se treieră toamna, dar din lipsa forței de muncă rămâne pe iarnă adunat în stoguri. La fel și porumbul, se păstrează în sâsâieci (sâsâiac; hambar din scânduri sau nuiele), conservat în coceni.

În decursul timpului și alte sate din diferite regiuni ale Basarabiei au dezvoltat o frumoasă civilizație agrară, prin construcția și organizarea

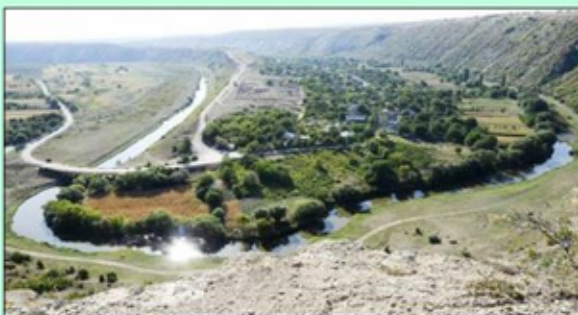
Casa țărănească tradițională

rezultate din specificul activității. Vom întâlni diverse hambare, coșuri împletite din nuiele ori papură și lipite cu lut pentru grâu. De asemenea, s-au înrădăcinat în timp diverse obiceiuri și tradiții cu conotație agrară, cunoscute

de noi prin momentul pornirii plugului la câmp, prima arătură ș.a., credințe despre fertilitatea pământului și respectarea calendarului agricol.

Peisajele rurale sunt considerate astăzi singurele spații ce mai păstrează identitatea, originalitatea, diversitatea cul-

turală a oamenilor și locurilor. Această direcție de promovare și recunoaștere a peisajului rural este rezultatul multiplelor schimbări de ordin economic, politic, social, cultural, cu care se confruntă societatea secolului al XXI-lea. Satul a fost mereu produsul activităților de muncă, creație, organizare, al formelor de amenajare a spațiului de către oamenii din mediul rural. Acești subiecți reprezintă forța motrice ce conferă satului viață, frumusețe, armonie, echilibru și o „bună rânduială”. ■

Butuceni, pe defileul râului Răut, din raionul Orhei, sat exemplar pentru peisajele rurale ale Republicii Moldova

gospodăriei în așa fel, încât să corespundă și să satisfacă utilitar prelucrarea, depozitarea produselor cerealiere. Astfel, în condițiile dezvoltării încă din vechi timpuri a unui sistem de morărit divers, de la râșnița din ogradă, la morile de apă, de vânt, la marile și performantele mori industriale și în ciuda tuturor schimbărilor de performanță, peisajul agrar și-a păstrat continuitatea.

În aceeași ordine de idei, satelor și gospodăriilor din arealul agrar le sunt caracteristice anexe gospodărești

Antonești, cinci familii – Fidot Oprea, Stipan Oprea, Nichifor și Ionică Pricop, Ionică Bacalov“.

Destinat transportului de vite, trenul spre Siberia a pornit cu 23 de eșaloane de deportați la 8 iulie. Alte patru se pregăteau pentru plecare, ultimul, conform graficului, era programat să pornească la ora 18.00. Vagoanele în care s-au aflat cei cinci membri ai familiei Nirean aveau un fel de lațe din scânduri lungi și late. În funcție de volumul bagajelor și numărul membrilor de familie, în vagon erau urcate de la cinci la opt familii. „Eram din Palanca cu doi băieți și două fete, cu tat-su și mă-sa, noi stăteam pe polca (raft) de sus și ne uitam pe fereastră. Din sat de la noi, alde Prujină cu feciorul și noră-sa și copil mic stăteau jos, la podele“.

Drumul celor deportați până la stațiile de debarcare a durat circa două săptămâni în condiții de igienă și sănătate dezastruoase. Pe caniculă oamenii sufereau de sete și arșiță, dar nu li se permitea să meargă după apă sau să coboare, de teamă să nu fugă. „Până am trecut Volga ne-au ținut încuieți și nu ne dădeau voie să ieșim nici măcar pentru nevoi. Care făceau în căldări, care lângă ei, care pe fereștriciile mici [...] soldații ocărau deoarece măscăreau tot trenul“.

Greutățile unor copii dezrădăcinați

În anumite gări deportații erau hrăniți o dată pe zi cu câte

Copii basarabeni în Siberia

o ciorbă și pâine, împărțite în porții, li se aducea și apă. După ce s-au depărtat de hotarele R.S.S.M., unii soldați mai miloși îi lăseau uneori pe cei închiși în vagoane să coboare pentru câteva minute. În funcție de destinația finală, gările în care au fost debarcați deportații erau diferite. Cei cinci membri ai familiei Nirean au coborât la Șumiha, unde erau așteptați de mașini pentru a fi încărcăți și împărțiți a merge care în sovhozuri, care în colhozuri. „Noi, cinci copii, fără părinți, am fost duși într-un sat din raionul Safaculensk, unde era sovhozul. Sătucul lângă care era ferma de vaci și de porci era foarte mic. Avea doar un singur drum, pe de o parte și de alta a căruia erau câte un rând de case, vreo 20.“

Astfel, printre cei 2.665 de deportați, aduși în două tranșe, la 26 și 31 iulie 1949, în R.A.S.S. Bureato-Mongolă, se aflau și Elena Malanca cu cei patru frați ai ei. Majoritatea

celor deportați erau copii (1.043), după care urmau femeile (1.004) și bărbații (618).

La început familiile celor ridicați au fost adăpostite în încăperile școlilor, unor case sau în barăci. În funcție de mărime, în primele dormeau câte patru familii, iar în barăci câte opt-nouă familii. Spațiul preconizat pentru fiecare familie era împărțit cu ajutorul unor perdele care improvizau odaia: „câte un perete aparținea unei familii, așterneam câte ceva pe jos și dormeam“.

Pentru a-și câștiga existența, fiecare familie trebuia să muncească, unii lucrau în întreprinderile forestiere, majoritatea însă lucrau în sovhozuri la strâns grâul, la cosit fân și la fermele de vaci și de porci. „De pe 6 iulie 1949 până după octeabrsk [sărbătoare sovietică celebrată pe 7 noiembrie – n.a.] am stat fără părinți. Dintre cei cinci copii doar noi doi lucram, eu, care

rilor comercianți, complicilor ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele de poliție germane și române, a membrilor partidelor și organizațiilor profasciste, a gardiștilor albi, a membrilor sectelor ilegale, precum și a familiilor tuturor celor enumerați“.

Pentru desfășurarea operației de deportare au fost fixate drept termene de derulare 6 iulie 1949, ora 02.00, și 7 iulie, ora 20.00. Operația a fost denumită codificat „Iug“ (Sud). La executarea operației de deportare din 6 iulie 1949 au participat 4.496 persoane din grupurile operative (dintre care 484 din R.S.S.M. și 4.012 venite din alte republici unionale), 13.774 soldați și ofițeri MGB (Ministerul Securității Statului din Uniunea Sovietică), 24.705 activiști sovietici de partid. Au fost folosite 4.069 mașini, dintre care 1.506 ale administrației locale și 2.563 aduse din Odessa.

Drumul spre Siberia

Un martor al relatării noastre, care a trecut prin calvarul acestei deportări a fost și Elena Malancea (n. 24.12.1929, satul Crocmaz, județul Cetatea Albă, Basarabia – 28.04.2012, satul Antonești, raionul Ștefan-Vodă, Republica Moldova), născută Nirean și deportată în

regiunea Kurgan împreună cu cei patru frați mai mici ai ei.

Deși acțiunea a fost pregătită în cel mai mare secret, localnicii știau că urmează să fie deportați. Tragedia deportării a început în noaptea din 5 spre 6 iulie. După câteva bătăi în geam, „pe ușă au intrat președintele selsovietului [primăriei – n.a.] și doi-trei soldați, care erau ruși. Tata, cum era de pe somn, și-a tras niște pantaloni pe el și a fugit pe o scară în pod,

Elena și Valentin Malancea, cu unul dintre copii, în regiunea Kurgan, 14 mai 1953 (Arhiva familiei Malancea)

unde era o gaură, și-a fugit prin grădini. Mama de-a doua, deschizând ușa, le-a spus că tata a plecat la Odessa. Nu mult după aceasta și mama a fugit pe scară, în pod, și a apucat-o prin harmane, ascunzându-se într-o scântă [claie – n.a.] de fân“.

Părinții Elenei Malancea au fugit sperând că fără ei copiii vor fi lăsați în pace de cei care veniseră să-i ridice. În pofida acestor încercări, în acea noapte, copiii familiei Nirean au fost totuși deportați. „Dacă au descoperit pe unde a fugit mama, nu ne dădeau voie să facem un pas, ne ghionteau cu

vârful baionetei. Ne-au grămadit și ne-au cetit, patru copii, pe o coală eu, cea mai mare, fratele Vasile, Pavel, de 12 ani, Alioșa, ultimul, de șase ani, și fiul mamei de-a doua, Andrei, de 12 ani, care era la Olănești la bunică-sa, pe care l-au adus dormind la noi“.

Deportaților li s-a permis „să-și ia lucruri personale de valoare, cele de uz cotidian (îmbrăcăminte, veselă, inventar de uz casnic, agricol) și rezervă alimentară pentru întreaga familie până la 1.500 kg“ și „după ce am dat toată pâinea la stat, într-un butoi, ne mai rămăsese unul de grâu cu care am și ajuns în Siberia. Am luat și un sac de popușoi, lada mamei în care aveam legături cu haine, niște căpățâie [perne – n.a.], câteva țoluri. Am apucat să luăm și niște găini, dar ni le-au împușcat soldații“.

Sechestrați și ridicați cu mașinile cei patru băieți cu sora lor au fost duși la gara din Căușeni, unde au stat trei zile și trei nopți. Elena Malancea menționa: „au fugit mulți atunci, dar pe care îi prindeau îi aduceau și îi strigau pe nume. O femeie din Olănești a fost luată cu fiica ei, bărbat-su s-a ascuns sub pământ, l-au adus însă și pe el. De la noi din sat, Crocmaz, au fost deportate patru familii – Niccon Carablu, Ștefan Prujină, Iacob Gratie cu cinci copii, Alexandru Gratie și familia tatălui meu, Vanea Nirean, iar din satul bărbatului meu,

întâi, norma la ferma de stat. Pentru acoperirea caselor, cei deportați tăiau stuf și trestie. „Dacă ne-am căsătorit, am cumpărat o casă veche din lemn cu *ruskaia pecika* [sobă rusească – n.a.], care era foarte călduroasă. Când am trecut în casa noastră, era plină de ploșnițe. Podul era de scândură, mânjit cu bălegar. La început nu înțelegeam ce ne mănâncă. Vara am jupit tot, am călcat lut, am muruit cu pleavă, am dres, am muruit și în pod după ce l-am dat jos și am pus lemne, apoi am adus stuf, pe afară am dat cu var și am tras brăie, de se mirau ru-soaicele“. Ca o gospodină adevărată, Elena Malancea și-a înzestrat și interiorul casei pe măsură. „Aveam un polog de-a bunicăi, cu două fețe, două păretare, lăicer scortăresc. Pologul era de 7 m, l-am desfăcut, l-am tăiat în jumătăți și puneam pe pereți, numai la mine era

casa îmbrăcată, ceilalți nu aveau nimic și toți ziceau că sunt bogată“. Moldovenii deportați își clădeau casele respectând propriile obiceiuri și datini. În același timp, contactul cu localnicii a generat interferențe între medii sociale și culturale diferite.

În pofida derulării vieții cotidiene spre normalitate, totuși gândurile celor deportați rămăneau îndreptate spre baștină, casă, drept izvor al belșugului, bunăstării și

libertății, ceea ce i-a și motivat pe majoritatea să revină acasă. „Plângeam, nu erau fructe, nimic, soacra mea pune bob să crească, pentru că era un pic dulce. Copiii mei alergau după ea și-i ziceau: dă babă bob, bob! Eu însă nu-l puteam mânca. Rușii mâncau cartofi cruzi. Nouă ne era dor de mere, struguri, prune de-a noastre.“

Reabilitarea celor reperați de regimul stalinist a început

Soții Malancea, la nunta băiatului Victor, 16 octombrie 1977 (Arhiva familiei Malancea)

în 1954, iar în 1956 au început să vină primii deportați din exil. Din 1956 până în 1961 în R.S.S.M. au fost reabilitate 1.166 de persoane. În pofida tuturor restricțiilor, marea majoritate a deportaților s-a întors acasă și locuia la rude, deoarece bunurile lor fuseseră confiscate de autoritățile sovietice. Printre aceștia regăsim și familia Malancea. „În Moldova am venit în septembrie 1957. Bărbatul meu mai voia să mai stăm vreun an, să mai facem bani.

Eu însă l-am întrebat: da mulți bani ai avut când ai venit încoace? Președintele sovhozului Elansk nu vroia să ne dea voie înapoi, zicea că dă cinci familii de tătari pe una de moldoveni.“

O parte dintre cei întorși acasă locuiau și lucrau fără viză de reședință. Situația lor era mai grea decât a foștilor prizonieri de război. „Când ne-am întors eram săraci lipiți pământului. Casele ni le-au

luat. Tatei nu i-au întors nimic înapoi. În locul casei noastre au făcut grădiniță și primărie, în grădină o baie. El și-a făcut altă casă. Mult mai târziu i-a întors statul despăgubire 7.000 de lei. Soțului meu tot i-au luat casa făcând din ea grădiniță. Pe urmă ne-am făcut alta, am tot construit. Când ne-am întors mă gândeam: vom mai aduna ceva?! Dar am făcut și aici gospodărie mare, am născut și o fată, i-am învățat pe toți.“

Procesul reabilitării celor deportați a decurs lent și anevoios. În 1962-1987 au fost reabilitate 923 de persoane și au fost revizuite cazurile a încă 604 persoane (în total 1.527). Reabilitarea adevărată în R.S.S.M. a început doar în 1988-1989, odată cu începutul disoluției blocului socialist și a U.R.S.S. Până în 1 ianuarie 1990, în Uniunea Sovietică au fost reabilitate 807.288 de persoane; în R.S.S.M. – 7.520, dintre ei 1.789 post-mortem. ■

aveam 18 ani, și fratele Vasile, de 16 ani. Pavel și Andrei, de 12 ani, și Alioșa, de 6 ani, stăteau acasă și se jucau. În lada mamei am găsit niște păături [plapume – n.a.] și le înveleam picioarele, să nu le fie frig, și așa alergau și se jucau“.

În anii care au urmat oamenii s-au adaptat la noile condiții. „Ajungând în Siberia, am văzut femei pe tractoare și pe mașini, nu avea cine să le lucreze pământurile, bărbații toți au fost uciși pe front, mai era unde și unde câte un moșneag. Băieții noștri tineri atunci au învățat tractorul, lucrau pe mașini, arau, semănau, coseau fân, făceau scărte lungi și nalte, îngrijeau de vite. Femeile lucrau la fermele de vaci și de porci.“

„Ne hrăneau o dată pe zi, o ciorbă, o bucăciță de pâine. Când lucram în sovhoz la uscat grâul, prăjeam ceva grâu, puneam în buzunar și mâncam toată ziua potolindu-ne foamea.“ Condițiile climatice erau deosebit de aspre: veri scurte, ierni cu zăpezi abundente și temperaturi foarte scăzute. „Eram la începutul Siberiei, lângă Munții Ural. Iarna dura șapte luni, din noiembrie până la sfârșitul lui aprilie. Când mă duceam la fermă suflam în pumni și se făcea sloi de gheață, așa de frig era, până la minus 30, 35, 40° C. Cu toate acestea niciun moldovean n-a murit de frig. Cum nu aveau experiența unei ierni în Si-

beria, cei veniți nu aveau vestimentația cuvenită. La începutul iernii, au venit tata și mama cu gândul să ne fure, să ne ducă acasă, erau însă dezbrăcați, tata cu cușmă moldovenească, i-au înghețat și urechile și obraji“. Se pare că, până la urmă, părinții au rămas cu ei.

„Rușii erau buni cu noi, acolo unde am luat casă după ce m-am căsătorit au trăit o familie de ruși tat-su, mă-sa, Ivan, feciorul, și noră-sa, deportați și ei la păduri.“ Limba

animale, construind tot ceea ce se cuvine într-o așezare omenească. „În 1951, după doi ani, am început să mă văd cu Valea Malancea. Lucram la directorul sovhozului, Andrei Șireac, om foarte bun la inimă. Soția lui era zootehnician. Aveau doi copii și aveam grijă de ei, făceam focul cu lemne, aduceam apă, aveam grijă de animale. Îmi plăteau doar 100 de ruble pe lună. Așa, într-o zi, când mă duceam la apă ne-am cunoscut cu Valea, a fost deportat cu

mama lui de-a doua, mai mult din cauză că doi frați de-ai lui, Todirică și Oniscă Malancea, pe timpul războiului au fost înrolați în armata română, de unde nu s-au mai întors, făcându-și viața în România. Valea era chipeș. După ce ne-am văzut, mi-a zis să vin la șezătoare la cineva de-ai noștri în sat. Pe 14 aprilie 1951, ne-am logodit,

iar de duminică mare ne-am luat. Îi era și lui greu de dormeală pe un pat două familii și s-a decis să se însoare. Ne-a unit și faptul că ambii eram orfani de mame. După ce m-am măritat, am trecut în sovhozul Elansk, la 60 km depărtare de Safaculensk. Am născut trei băieți: Iura, Feghea și Vitea, dar cel mijlociu a murit.“

Un loc însemnat acordat (re)întemeierii căminelor familiale era locuința. Casele erau construite din lemn, iar munca la ele se făcea după ce oamenii își îndeplineau, mai

rusă „am învățat-o cu lucrătorii de acolo, la început ne înțelegeam prin semne“.

O nouă casă, ea acasă

Caracteristice pentru cei deportați erau hărnicia și cooperarea. Pedepsiți fără vină, ei au demonstrat rapid că statutul lor de gospodari ai satelor se datora îndemânării, chibzuinței și priceperii. Moldovenii și-au întemeiat familii, au dat naștere la copii, au ridicat gospodării frumoase, adunând și crescând

Gurie (născut Gheorghe Grosu) în perioada 1920-1936.

În anii de studenție tânărul basarabean a mers în două pelerinaje la Muntele Athos în timpul vacanțelor (în 1883 și 1884), descriindu-și impresiile în jurnalul de călătorie, publicat în 1886 la Kiev și reeditat recent, în 2014, la Moscova, conform hotărârii Consiliului editorial al Bisericii Ortodoxe Ruse. Pentru această lucrare tânărul autor a fost decorat cu premiul „Macarie”, cea mai înaltă distincție academică bisericească din Rusia.

După absolvirea Academiei Teologice din Kiev, Stadnițchi a predat o perioadă mai îndelungată teologia și limba greacă clasică la Seminarul teologic din Chișinău, iar în anii 1887-1895 a fost și redactor la revista *Kișiniovskie Eparhialnîe Vedomosti* (Vestitorul Eparhiei de Chișinău). În această perioadă a început să se ocupe de istoria bisericească, folosind materialele din arhivele Basarabiei, cât și cele străine. În anul 1888 pleacă într-o delegație în Austro-Ungaria cu scop academic, iar în 1890 în România, unde s-a întâlnit cu mai mulți ierarhi. În anii 1890 Stadnițchi a publicat la Chișinău mai multe studii istorice. Printre ele și *Gavriil Bănulescu-Bodoni, exarh moldovo-valah (1808-1812) și Mitropolit al Chișinăului (1813-1821)*, apărut în 1894 și susținut în calitate de teză de doctorat. Pentru studiul despre marele ierarh al Bisericii, Stadnițchi a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” clasa a treia, în anul 1889.

În 1895 Stadnițchi intră în călugărie în

lavra „Aleksandr Nevski” din Petersburg, unde a primit în scurt timp cinul de ieromonah. În ianuarie 1897 este numit șef al catedrei de Istorie biblică, în cadrul Academiei Teologice din Moscova, situată în suburbia Serghiev-Posad, iar peste un an a fost numit rector al acestei renumite instituții de învățământ superior teologic. Primește cinul de episcop în anul 1899. Ocupând posturi administrative, el a acordat o atenție deosebită problemelor materiale ale studenților (printre care se numărau și studenți din Basarabia). A fondat printr-un ordin al rectorului, din bugetul academiei, burse deosebite pentru studenții bursieri ai statului.

Printre studenții lui Arsenie la Academia Teologică din Moscova a fost și viitorul Patriarh al Moscovei și al Rusiei Aleksii I (Șimanski), care i-a purtat respect pe tot parcursul vieții, fapt dovedit de corespon-

dența lor bogată, ce se află în Arhivele de Stat ale Federației Ruse (GARF). În perioada sovietică, Arsenie, trimis în exil, i-a transmis anume lui Aleksii păstoria Mitropoliei Novgorod.

Amintiri sfinte despre Țara Sfântă

Ca rector, Arsenie își continuă preocupările științifice, ocupându-se și de istoria bisericească a plaiului natal. În 1904 îi apare lucrarea fundamentală în două volume *Studii și monografii asupra istoriei Bisericii din Moldova*, care până în prezent este în atenția istoricilor ce se ocupă de studierea istoriei Bisericii din Moldova și Basarabia după 1812. În România această lucrare a fost

Din anul 1903 a fost arhiepiscop al Pskovului

Seminarul teologic din Chișinău, pe care l-a absolvit în 1880

Exclusivitate

MITROPOLITUL BASARABEAN ARSENIE (1862-1936)

A. COLIN, A.S. STÎKALIN
(Moscova)

Printre figurile remarcabile ale Bisericii Ruse de la începutul secolului al XX-lea se află și mitropolitul Arsenie (născut Avksenti Stadnițchi), al cărui fond personal (F. 550) se află în Arhivele de Stat ale Federației Ruse (GARF), reprezentând un interes deosebit pentru cercetătorii

istoriei Bisericii Ruse. Mitropolitul Arsenie se bucura în sferile bisericești de mare autoritate, fapt dovedit de participarea lui, împreună cu alți doi candidați, la alegerile Patriarhului întregii Rusii din 1917, în cadrul soborului bisericesc din întreaga Rusie.

Avksenti Stadnițchi, viitorul mitropolit Arsenie, s-a născut la 22 ianuarie 1862 în satul Comarovo (în românește Cumarău) din nordul Basarabiei, județul Hotin, în familia preotului Bisericii „Adormirea” din această localitate, ce ținea de eparhia Chișinăului.

Mama sa, născută Cernouțan, provenea din altă familie de preoți basarabeni. Studiile le-a început în Seminarul teologic de la Edineț, în nordul Basarabiei, apoi a continuat studiile la Seminarul teologic din Chișinău, pe care l-a absolvit cu brio în 1880. A predat pe parcursul unui an la Seminarul teologic din Edineț, apoi a plecat la studii la Kiev, unde în 1885 a absolvit cu mențiune Academia Teologică. În această instituție de învățământ se menținea un nivel înalt de predare atât al teologiei, cât și al filosofiei

și istoriei Bisericii. Prelegerile erau ținute de savanți renumiți – teologi, filologi și istorici. Printre profesorii acestei academii se numărau și basarabenii Visarion Puiu și Ioan Rădulescu.

La Athos... dar și în exil

În timpurile studiilor la Kiev, Stadnițchi a cunoscut studenți din România, cu care a menținut relații pe parcursul mai multor ani. E suficient să-l pomenim pe arhimandritul Neofit Scriban, absolvent al Academiei

Teologice din Kiev, teolog și cetățean de marcă al României, cu care Stadnițchi corespundea atât în limba română, cât și în rusă. A corespondat, de asemenea, și cu un alt absolvent al acestei academii originar din Basarabia, viitorul mitropolit al Basarabiei

Seminarul teologic din Edineț, în nordul Basarabiei, ale cărui cursuri le-a urmat

cu anul 1919, a fost arestat de mai multe ori – în primul rând pentru refuzul de a trece de partea celor ce încercau să transforme biserica în instrument al politicii regimului bolșevic. Exilat în anul 1925 în Asia Centrală, Arsenie și-a petrecut acolo ultimii ani din viață. A decedat în anul 1936 la Tașkent, cu titlul de Mitropolit de Tașkent și Turkestan. În vremea aceea practic aproape toate bisericile ortodoxe din acest oraș au fost închise. Contemporanii povestesc că mitropolitul oficia slujbe sub cerul liber, lângă bisericuța din cimitir, la sărbătorile mari adunându-se și 20.000 de oameni.

Biserica Ortodoxă Rusă din diasporă l-a canonizat pe Prea Sfințitul Arsenie încă din anul 1981, iar în Rusia postsovietică memoria renumitului ierarh, originar din Basarabia, a fost de asemenea oficial comemorată la Novgorod, cu binecuvântarea Patriarhului Aleksii al II-lea. Începând cu anul 1993 aici au loc periodic conferințe în memoria lui Arsenie. Se păstrează și interesul față de tezaurul științific al mitropolitului; treptat intră în circuitul științific noi texte și documente de arhivă, legate de activitatea lui.

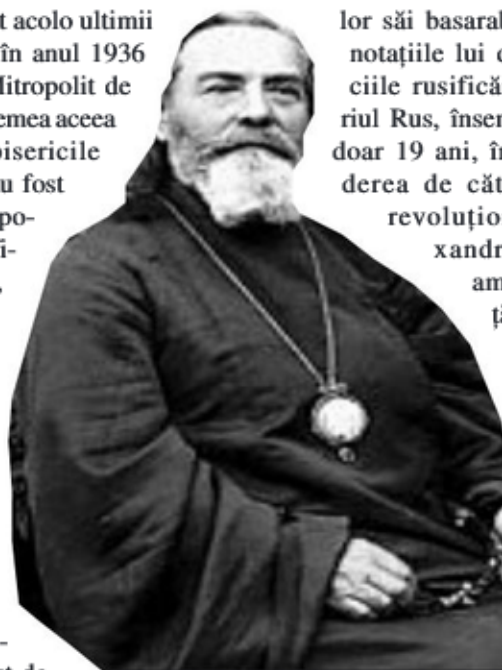
Pe lângă materialele privind pelerinajul din Palestina și la Muntele Athos au fost editate jurnalele lui, ce se află în Arhivele de Stat ale Federației Ruse. Inițiativa revine Universității Umanitare Ortodoxe Sviato-Tihonovsk. Aceste jurnale prezintă un deosebit interes pentru restabilirea istoricului relațiilor cu Basarabia și România, din perspectiva unuia din-

tre cei mai remarcabili ierarhi din Rusia secolului al XX-lea.

Jurnalul acesta îl dezvăluie pe Stadnițchi ca o persoană sensibilă în ce privește sentimentele naționale ale compatrioților săi basarabeni. Drept exemplu sunt notațiile lui din jurnal despre prejudeciile rusificării chiar și pentru Imperiul Rus, însemnări făcute pe când avea doar 19 ani, în martie 1881, după uciderea de către adepții terorismului revoluționar a împăratului Alexandru al II-lea. Stadnițchi amintește, printre altele, că țărani basarabeni, care nu cunoșteau limba rusă destul de bine, nu au înțeles corect comunicarea preotului din sat despre omorârea țarului. Au crezut că a fost omorât de propriul fiu, fapt ce s-a răspândit apoi printre țărani.

Chiar dacă arhivele lui Stadnițchi sunt valorificate treptat, partea legată de Basarabia și legăturile renumitului ierarh cu clericii români nu au fost valorificate. Aceste materiale conțin informații interesante despre istoria Basarabiei și despre relațiile româno-ruse. Extrem de valoroasă este și corespondența lui cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, purtată adesea în limba română literară, pe care Stadnițchi o

cunoștea destul de bine. La fel de plin de conținut este schimbul de scrisori cu intelectualii și persoanele publice din Basarabia de la începutul secolului (I. Halippa), cu colegii istorici și filologi, compatrioții ai lui Stadnițchi, care au studiat cultura română (P. Sârcu, A. Iațimirski), și cu rudele sale din cercurile bisericești. ■

Ca mitropolit de Tașkent, predica sub cerul liber

Locul unde este înmormântat: cimitirul „Botkinski” din Tașkent (alături de alți doi mitropoliți)

premiată cu Medalia „Bene Merente” gradul I, iar în Rusia cu premiul „Uvarov”.

Însă cercul de interese al lui Stadnițchi nu se limita la procesele istorice ce se desfășurau pe partea cealaltă a Prutului. Având relații cu ierarhii români, el s-a străduit să adune cât mai multe informații despre viața bisericească a României ortodoxe. Acest fapt ni-l demonstrează lucrarea sa *Din viața bisericească a României contemporane*, apărută în 1902 la Serghiev-Posad și care prezintă și azi un mare interes pentru cercetătorii ortodoxiei române, la cumpăna veacurilor XIX-XX.

Una dintre cele mai importante inițiative a lui Arsenie, ca rector al Academiei Teologice din Moscova, a fost așa-numitul pelerinaj academic la Locurile Sfinte, din 1900, la care au participat profesori și studenți ai Academiei Teologice, conduși de rector. Acest pelerinaj a fost susținut de Societatea Imperială Ortodoxă din Palestina. Savanți renumiți, între care P.F.

Kapterev, istoric al Bisericii, și V.N. Mișșin, viitor membru al Dumei de Stat și membru corespondent al Academiei Imperiale de Știință și cercetător al Bibliei, l-au însoțit pe rector. Dintre studenții care au luat parte la pelerinaj, mulți au devenit ierarhi ai Bisericii și cercetători științifici. În urma acestei călătorii a apărut o descriere științifică amănunțită a ei, făcută de studenți. Lucrarea, sub redacția lui Arsenie, tipărită în 1902, cu titlul *În țara amintirilor sfinte*, reprezintă un mare interes atât pentru cercetătorii Bisericii ruse, ideilor ortodoxe la cumpăna veacurilor XIX-XX, cât și pentru istoria diplomației ruse în Orient. Cartea a fost reeditată în 2014, din inițiativa Societății Ruse din Palestina.

Datorită rădăcinilor sale basarabene, Arsenie a păstrat legătura cu locurile natale pentru tot restul vieții. Acest fapt reiese și din

corespondența diversă chiar și după plecarea sa în 1903 de la Serghiev-Posad, pe când îndeplinea alte funcții bisericești. Arsenie a fost Episcop la Pskov, întemeind un muzeu bogat al istoriei bisericești, apoi Arhiepiscop la Novgorod, unde s-a ocupat intens de păstrarea monumentelor vechi bisericești, iar în anul 1911 a organizat acolo un congres unional de arheologie. O perioadă Arsenie a condus comitetul de învățământ de pe lângă Sfântul Sinod, iar din 1907 a fost membru al Consiliului de Stat, din partea clerului monahal.

1933. Mitropolitul Gurie Grosu al Basarabiei (stânga) și episcopul Dionisie Erhan, al Cetății Albe, împreună cu clerici basarabeni

Continuând să se ocupe de istoria Bisericii din Moldova, el a publicat în 1914 lucrarea *Mitropolitul Sucevei Dositei și relațiile sale cu Rusia în baza noilor documente*. Mare propovăduitor și orator, istoric și scriitor, neobosit organizator al vieții bisericești, Arsenie avea o mare autoritate printre clerici și enoriași, fiind considerat „cel mai sever arhipăstor” al Bisericii Ortodoxe

Ruse. Mitropolitul aplica această exigență – manifestată la îndeplinirea poruncilor lui Hristos atât de cler, cât și de enoriași – și la propria persoană. Pe de altă parte, rigurozitatea sa îl puna în conflict cu birocrăția din Sfântul Sinod.

Slujbe în aer liber, cu gândul la locurile natale

Arsenie a fost locțiitorul Soborului Pomestnîi a întregii Rusii în anii 1917-1918, conducând practic majoritatea ședințelor. La alegerile din octombrie 1917 pentru Patriarhul întregii Rusii a fost unul dintre cei trei candidați, situându-se pe locul doi. În timpul puterii sovietice, la fel ca și Patriarhul Tihon, Mitropolitul Arsenie s-a aflat în conflict permanent cu regimul comunist și, începând

Vijoli – 26.V.1977

După 23 august Comisia financiară a C.C. (a lucrat cu [Emil] Calmanovici și cu [Remus] Koffler), apoi la Banca Națională. P.[artidul] C.[omunist] a vrut să mă numească guvernator, dar s-a opus Tătărescu [Gheorghe; era viceprim-ministru și ministru de Externe în guvernul dr. Petru Groza] și am rămas viceguvernator. Apoi președinte al Băncii și adjunct al ministrului Finanțelor. În 1947 s-a făcut reforma bănească. În martie 1952, la 6 martie, a apărut un comunicat în *Scântea*, în care [se anunță că] sunt destituit pentru ... [indescifrabil] toate neadevărate.

După o anchetă a organelor de partid (Ronea [Gheorghe] – ea a anchetat?), fără nicio probă (la aceste ședințe de cercetare a apărut de câteva ori și [Ioșca] Chișinevschi, care tot cerea să declar ceva, concret, orice), am fost arestat la 28 martie și anchetat de Securitate.

Presupun că toată povestea mea, a lui [Alexandru] Iacob [Jákab Sándor], [Vasile] Modoran a fost un pretext, o înscenare, [pentru – cu vânt tăiat] *prin care se urmărea răsturnarea lui* [Vasile] Luca, Ana [Pauker] și Teohari [Georgescu]. Acesta a fost adevăratul motiv. Prin declarațiile noastre voia să-i răstoarne. Eu n-am declarat nimic împotriva lui Luca. În 1954, toamna, m-au eliberat. Eu am fost după 23 august [din anul 1948] profesor de economie la A.S.E. (sic! – [denumirea exactă era Institutul de Științe Economice și Planificare] I.S.E.P.) și am revenit la catedră.

După doi ani m-a chemat [Alexandru] Bărlădeanu. Eram hotărât să rămân profesor, să nu mai reintru în munca de stat după experiența [de] după 23 august [1944]. Dar sunt exigent cu mine însumi și nu-mi dădea satisfacție munca mea de profesor. M-am gândit, *în plus*, că aveam situația penibilă,

Gheorghe Tătărescu (cu pălărie) s-a opus la numirea lui Vijoli ca guvernator la B.N.R.

lumea care mă întâlnea pe stradă mă credea dușman al regimului. ... [indescifrabil]. Și apoi, [la Securitate – text tăiat] *la închisoare*, am conceput un sistem de organizare a finanțelor, a creditelor, a datoriilor etc., *această treabă fiind pasiunea mea*, și voiam să-l pun în aplicare.

[După șase luni de zile – text tăiat] Am venit consilier la Consiliul de Miniștri, la Bărlădeanu, în toamna anului 1956. În primăvară, *cam după șase luni*, în aprilie 1957, mă cheamă Bărlădeanu: „Te rog, azi să citești raportul la buget, fiindcă ieri, la Biroul Politic, s-a hotărât să fii numit ministrul Finanțelor și mâine vei citi raportul”. A doua zi sunt ales de M.Ad.N. și am citit raportul. Am stat 11 ani și jumătate la Finanțe, *până la sfârșitul lui 1968*, apoi am ieșit la

Bancnotă de 100 de lei cu semnătura guvernatorului Vijoli

pensie și șase ani am fost președintele Comisiei economico-financiare a M.Ad.N. principala comisie prin care treceau problemele și analizele. Apoi aici, la Comisia Centrală de Revizie [a C.C.].

Dej nu m-a chemat în perioada aceea, *când am ieșit din închisoare și când trebuia să fii numit ministrul Finanțelor*. Dar apoi, când Gogu Rădulescu a fost făcut vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, *atunci sau înainte*, m-a chemat [atunci o

AUREL VIJOLI ÎȘI AMINTEȘTE

Relatările lui Aurel Vijoli au fost consemnate de Alexandru Șiperco (1920-1998), fost ilegalist, scriitor, vicepreședinte al Comitetului pentru Cultură Fizică și Sport de pe lângă Consiliul de Miniștri (1949-1957), președinte (1953-1959) și vicepreședinte (1970-1998) al Comitetului Olimpic Român, redactor-șef al Editurii Politice (1958-1970), membru (1955-1998) și vicepreședinte (1982-1986) al Comitetului Internațional Olimpic.

Cuvintele marcate cu caractere italice reprezintă fie lămuriri suplimentare aduse de Aurel Vijoli, pe care Alexandru Șiperco le-a inserat în timpul discuției, fie sublinieri care îi aparțin lui Alexandru Șiperco, introduse ulterior în text. Comentariile lui Alexandru Șiperco au fost marcate cu caractere îngroșate. Cuvintele eliminate de Alexandru Șiperco au fost păstrate între

paranteze drepte, cu mențiunea cuvânt/text tăiat. Cuvintele care nu au putut fi descifrate au fost marcate cu „... [indescifrabil]“. Acolo unde formulările au fost neinteligibile sau eronate, s-a introdus (sic!).

Cuvintele culese cu drept și puse între paranteze drepte au fost adăugate pentru o mai bună înțelegere a textului.

ANDREI ȘIPERCO

Căştigătorul confruntării, Gheorghe Gheorghiu-Dej (primul din stânga) şi cei învinşi: Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu)

vreau să-mi amintesc – să mă determine să recunosc că sunt sabotor. Am refuzat, am rezistat.

Modoran a recunoscut *sub presiune* şi un timp a fost tratat mai bine. Apoi, când a văzut că [durează atât de mult text tăiat] *lucrurile se tot întind*, şi-a revenit şi a spus că nu a sabotat. Atunci l-au presat tare de tot. (Să găsească materialul cu şedinţa de reabilitare din 1968.) Pe scurt, m-au tratat foarte prost. Când am ieşit, eram mai slab cu 34 de kilograme.

Când s-a înfiinţat F.N.D. [Frontul Naţional Democrat], al cărui preşedinte era Luca, eu am fost responsabil al economiştilor F.N.D.-işti. Nenorocirea mea a fost că, parcă, un timp am avut legătură cu Ana, Luca, Gheorghiu, amestecaţi, şi Gheorghiu m-a folosit mult. La un moment dat, s-a hotărât că trebuie să avem legătură *fiecare* doar cu unul din ei. Eu l-am primit ca legătură superioară pe Luca şi am rămas doar cu el. Bărlădeanu era mai abil. El era obligat să lucreze cu Luca, dar a ținut legătură paralelă şi cu Gheorghiu.

La un moment dat, Luca a vrut să mă numească ministrul Industriei Alimentare, care ţinea de el, dar Gheorghiu s-a opus, spunând că nu avem pe nimeni la Bancă, nu e niciun „băncist“. Le era realmente teamă de complexitatea problemelor bancare.

În legătură cu reforma bănească, Gheorghiu a fost la Stalin să-l ajute. *A sosit în România* şi o comisie de consilieri sovietici, în frunte cu [Ivan Danilovici] Zlobin, adjunct la Finanţe, *dar era un om nepregătit, pe care l-am poreclit „Farsorul“ şi între noi îl numeam conspirativ „Ionescu“*, ca să nu ştie alţii de cine ne băteam joc.

Nu ştiu nici *acum* dacă reforma bănească a fost *obiectiv necesară*, *dacă era* gândită ca să-i scoată pe cei trei (Ana, Luca şi Teohari) sau ideea a venit ulterior, *pe parcurs*, *s-o folosească în acest scop*.

Eu am fost acuzat, prin comunicatul respectiv, că am plătit nişte salarii înainte de reformă. Dar interesul era să plăteşti cu banii noi cât mai puţin şi toate plăţile să le faci înainte. Am făcut o notă de opt puncte în care specificam asta. Când m-am dus cu planul de casă la Luca, îl găsesc şi pe Iacob la el. Luca, *care era foarte violent, a ajuns cu mine la altercaţii*. Eu pledam să se plătească salariile înainte de reformă. În mod obişnuit, cauţi să reduci plăţile şi să măreşti încasările. Dar la reforma bănească lucrurile se prezintă invers. Luca îmi declară: „Mie mi-a spus Miron Constantinescu *să fac plăţile după* (de fapt Ioşca şi Miron se ocupau de reforma bănească din partea conducerii partidului), să nu plătim înainte, să fie un plan de casă cât mai bun, să nu plătim salariile“. Iacob, care era cu multă influenţă asupra lui Luca, a spus: „Aşa să faceţi, cum spuneţi. Să crape odată“. Atunci, Luca, cu mâna lui, a scris să se plătească *salariile după*. (Aici şi-a semnat condamnarea, la instigaţia lui Miron şi Ioşca). Iar apoi, apare un comunicat că au suferit salariaţii din instituţii, *că s-au încălcat legile. Textul spunea cam aşa ceva*: „În legătură cu dispoziţiile de plată a salariilor, s-au prejudiciat salariaţii de la unele întreprinderi“, dar ... [indescifrabil]. [Acuzaţie absurdă – text tăiat.] În esenţă, acuzaţia era de ce nu s-au plătit salariile înainte!

Luca nu era cult, era însă inteligent, citea cât putea. ([Dumitru] Petrescu se pricepea şi mai puţin). Luca niciodată nu mi-a apărut ca un om care refuză să discute. Îşi apăra punctul de vedere cu vehemenţă, chiar violent, dar dacă rămâneai ferm şi-i răspundeai ferm, apărându-ţi poziţia, te înţelegea, îşi schimba poziţia şi nu-ţi purta pică.

Iacob era un tip aventuros. O dată mi-a spus: „Măi, Vijoli, ori cu ies om mare, ori intru în puşcărie“ – *îl caracterizează*.

Până la urmă, salariile s-au plătit după reformă. Aici era *clar* un sabotaj al reformei băneşti. A semnat Luca, dar l-a împins Miron.

(Va urma)

singură dată – text tăiat] Gheorghiu, care mă întreabă dacă *sunt mulțumit de muncă și dacă* vreau să fiu și eu vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, dar *cu condiția* să rămân și ministrul Finanțelor. Am refuzat să fiu vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și am rămas ministrul Finanțelor.

Am avut relații bune cu Gheorghiu. Știam că atunci au insistat să fiu arestat Miron Constantinescu și Chișinevschi, dar Gheorghiu ar fi spus că nu mă crede vinovat, dar nici nu mă ia în brațe. (Înseamnă că ideea complotului împotriva Anei și a lui Teohari de la ei a venit și că ei au manevrat și au pregătit lucrurile, avându-i în spate pe sovietici, respectiv pe Gheorghiu cu sovieticii. Înseamnă că Miron n-a cotit-o chiar așa de brusc anti-Ana!

Totuși, ce manevră a fost asta, din partea celor doi? De ce ei voiau să scoată pe Luca și apoi pe Ana și Teohari? Îi considerau mai periculoși decât Gheorghiu, din punct de vedere sovietic? Toana lui Stalin? Dorința lui Gheorghiu de a scăpa de cei trei? Dar de ce s-au angajat cei doi? De ce nu le-a fost teamă? Că a reușit Gheorghiu să le impună cu poziția lui Stalin?).

O altă chestiune interesantă (am arătat în 1968, la reabilitare). După ce am ieșit, țineam

să fiu reabilitat. Fusesem prelucrat, terfelit. Am cerut insistent să fiu reabilitat. Eram profesor la Academie și nu pretindeam decât să mă declare nevinovat. S-a găsit soluția să mă cheme la partid, chiar la cabinetul lui [Gheorghiu]. Am ajuns la Chișinevschi. Îmi propune să vorbesc eu cu Modoran, cu [Ion] Craiu, care au fost arestați și ei, să declar că am greșit, să cer partidului să ne ierte și ne va ierta. Eu n-am spus nimic, nici alb, nici negru, dar eram ferm hotărât să nu renunț.

Am vorbit cu ei. Amândoi au refuzat, mai ales Craiu. Am făcut o scrisoare, am spus că toți *trei* nu suntem de acord și că toată lumea știe că suntem nevinovați. (Era un alt grup – [Dumitru] Cernicica, [Ion] Solymos, [Zoltán] Eidlitz etc. – fără nicio legătură cu noi). Cu Pătrăș-

canu n-am avut niciun contact.

S-au luat *împotriva mea* declarații teribile *de peste tot*. Dar eu sunt foarte legalist. Nu am călcat niciodată legea. La reformă, am făcut o scrisoare către Gheorghiu, *în care prezentam cum cum să se facă reforma*. Nu prea s-a ținut seama de ele [de propuneri]. Securitatea, *tot cotrobăind prin hârtiile mele*, a găsit materialul, *care conținea propunerile înaintate la C.C.* și erau încurcați nu știau ce să-mi reproșeze. Bine nu s-au comportat. Căutau prin toate mijloacele – de care nici nu

De la dreapta la stânga: Iosif Chișinevschi, Teohari Georgescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, dr. Petru Groza și liderul est-german Walter Ulbricht (fototeca online a comunismului românesc, cota: 105(73)/1950)

Aurel Vijoli (*Magazin istoric*, nr. 6/2004) s-a născut la 12 februarie 1902, în localitatea Telechi-Recea, Brașov. Licențiat al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, doctor în drept, a fost angajat la Banca Națională a României din august 1923. În 1943 a intrat în partidul comunist. În perioada 18 noiembrie 1947-5 martie 1952 a fost guvernator al Băncii de Stat a R.P.R. (Banca Națională). La 27 ianuarie 1952 a fost publicată în *Scântea* Hotărârea Consiliului de Miniștri prin care se declanșa reforma monetară. În mai 1952 are loc plenara C.C. al P.M.R., care îi demască pe „deviaționiștii de dreapta” Vasile Luca, Ana Pauker și Teohari Georgescu. Vijoli este și el arestat. După eliberarea din închisoare, în martie 1957 este numit ministru de Finanțe, funcție în care rămâne până la 16 iulie 1968. A murit la 1 iulie 1981.

loave, Cazanii, Psaltiri, Minee, predici, texte dogmatice ori polemice –, cât și prin cronici, legende, romane populare, gramatici, vocabulare și alte scrieri cu rol însemnat în procesul cristalizării limbii române literare.

Fondul de manuscrise grecești al Bibliotecii Academiei Române se situează, ca număr de volume (1.567) și ca relevanță, pe locul al doilea după fondul românesc. Cele mai valoroase volume (42) cuprind manuscrise din epoca bizantină, datând din secolele XI-XV, unele dintre ele de proveniență constantinopolitană sau athonită. Una dintre comorile acestei colecții este manuscrisul 1.387, o copie de secol XV după *Scara dumnezeiescului urcuș* a lui Ioan Sinaitul. Această piesă a literaturii de inspirație isihastă cuprinde regulile vieții monahale, dar și sfaturi pentru îmbunătățirea și împlinirea spirituală a oricărui creștin prin asceză, smerenie și isihie – rugăciunea neîncetată, „a inimii”, un dar accesibil mai degrabă trăitorilor în spațiul monastic. Copiat pe pergament, cu miniaturi în culori pe fond din foiță de aur, ocupând două treimi din fiecare pagină, acesta constituie, împreună cu *Ms. Vaticanus graecus 1754*, singurele copii cunoscute ale textului care aparțin epocii bizantine.

Ca piese importante ale patrimoniului scris al României, manuscrisele medievale păstrate la Biblioteca Academiei au fost, desigur, accesibile și până acum istoricilor români – și mai puțin numeroșilor cercetători străini – care au lucrat în ultimul secol și (în curând) jumătate în sălile de lectură de la București și din celelalte orașe unde Biblioteca are filiale. Ele sunt însă vizibile într-un grad infinit mai mare astăzi, după ce au devenit, prin munca susținută a unei mici echipe de specialiști ai

Bibliotecii, resurse culturale accesibile on-line la adresa www.medievalia.com.ro.

La vremea redactării lor, manuscrisele care sunt astăzi așezate frumos în vitrina culturală a Europei nu erau făcute să circule și să devină cunoscute de la Târgoviște la Londra, de la Râmnicul Vâlcei la New York, ori de la Putna la Sankt Peterburg. Iată că putem acum, grație acestui efort de timp, de concentrare și (esențial) de bani, să concepem proiecte comune cu cercetători – istorici, teologi, filologi – din multe alte țări, în efortul comun de a pune, fiecare, în valoare ceea ce țara sa a dat culturii europene mai valoros și cu o mai mare îndreptățire de a fi inclus pentru totdeauna în patrimoniul cultural mondial. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 aprilie 2016, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când a fost numit Anton Durcovici episcop de Iași?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna ianuarie 2016 este:

1951-1956

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **doamna Ana Bontaș**, din **Bacău**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2016.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

MANUSCRISE MEDIEVALE DIN ROMÂNIA PE SCENA CULTURII EUROPENE DE AZI

IOANA FEODOROV

De la stânga la dreapta: pagină dintr-un manuscris din 1691, cu numele Mântuirea păcătoșilor realizat de copistul Vladul logofăt; Antonia de Guevara, Ceasornicul domnilor, în traducerea lui Nicolae Costin; pagină din Alexandria, a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

Manuscrisele medievale păstrate în bibliotecile din cuprinsul României sunt mărturii prețioase ale istoriei ținuturilor locuite de munteni, moldoveni și transilvăneni, în mai mare măsură chiar decât pietrele cetăților și ale Curților domnești pe care călătorul modern le mai poate vedea astăzi. Un călător de alt tip, cercetătorul istoriei scrise, nu se poate lipsi de relația directă cu obiectul său de studiu principal: textul manuscris, menit de autor să consemneze o întâmplare, un drept, o izbândă ori pierderea unei bătălii importante, perindarea domnilor în scaun, daniile și închinările de mănăstiri către așezăminte din teritoriul pierdut al Bizanțului etc.

Este așadar o bucurie să putem astăzi avea acces, în condiții de maximă facilități, la bogăția tezaurului Bibliotecii Academiei Române din București, grație unui proiect european care confirmă justetea eforturilor celor care au inițiat aceste modalități de finanțare, ca și ale celor care apelează, nu fără osteneală, la ele.

Proiectul *Medievalia – Texte fundamentale ale culturii române medievale*, conturat la inițiativa Asociației „Excelență prin Cultură”, în parteneriat cu Biblioteca Academiei Române, face parte din Programul PA16/RO12 – „Conservarea și revitalizarea patrimoniului

cultural și natural. Granturi mici” –, susținut prin Mecanismul Financiar European SEE 2009-2014, având ca operator de proiect Ministerul Culturii (printr-o Unitate de Management a Proiectului). Proiectul este coordonat de doamna Luminița Kövari în cadrul Serviciului de Manuscris și Carte rară al Academiei Române, condus de doamna Gabriela Dumitrescu.

Literatura veche din ținuturile românești a avut un rol fundamental în evoluția culturii de aici, atât prin scrierile realizate în mediu mănăstiresc, datorite mai târziu luminii tiparului – *Vechiul și Noul Testament, Ceas-*

acesteia erau comparativ apropiate de ale medaliei noastre (greutate 2,5 grame, diametru 18 mm), am fi putut considera că medalia a fost realizată dintr-o monedă de 50 de bani propriu-zisă. Argumentele care se opun acestei ipoteze sunt diametrul medaliei cu 0,7 mm mai mare, care ar indica o aplatizare a monetei inițiale pentru a-i crește diametrul (greu de realizat uniform, după părerea noastră) și grosimea de 1 mm atât a medaliei, cât și a monetei de 50 bani. În condițiile în care medalia ar fi fost obținută

prin șlefuirea detaliilor câmpului monetar și apoi gravată din nou, ar trebui să aibă o grosime mai mică decât moneda inițială. Chiar dacă nu a fost folosită drept suport material, rămânem la convingerea că moneda de 50 de bani 1873 a constituit sursa de inspirație principală pentru ancadramele aversului și reversului.

Reversul, prin data de 1 martie, sugerează posibila utilizare drept mărtișor. Deși medaliile-mărtișor cunoscute sunt de dată mai recentă, de regulă după 1900, menționarea tradiției mărtișorului a fost făcută de Iordache Golescu, încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Conform tradiției, mărtișoarele constau în monete atârinate de fire subțiri de lână, roșu cu alb. Tipul de monedă, de aur, argint sau bronz indica statutul social. Ele erau purtate pentru a avea noroc și vreme bună. Numele României singur pe revers, fără prezența altui context, constituie, după părerea noastră, un element ce indică un caracter mai oficial al emisiunii și, deopotrivă, o notă de raritate. În perioada dintre urcarea pe tron a domnitorului Carol I și dobândirea independenței de stat, medaliile au reprezentat de regulă cuvântul România ca atribut sau complement, precum în *PRINCIPELE ROMANII*, *DOMNUL ROMANILORU*, *CONCURS DE AGRICULTURĂ ÎN ROMANIA*, sau *JUNIMEA ROMÂNĂ*.

Medalie masonică emisă de Societatea Cooperativă a Constructorilor și Meseriașilor Români, Concursul general anual 29 august 1894

Pe aversul medaliei-mărtișor avem gravată o inimă. Este tot un simbol vechi, transcultural, asociat mai degrabă rațiunii și sentimentelor. Inima este semnul apropierii, afecțiunii și iubirii. Simbolul se găsește și în cultura greacă, precum reprezentarea lui Dionysos. În creștinism există două semnificații deosebite ale inimii. Prima, denumită „Sacre-Coeur” (inimă sacră), este cunoscută încă din secolul al XVII-lea, născută din viziunile serei Maria Margareta. Imaginea simbolizează legătura între uman și divin, conform viziunilor sfintei. O altă inimă caracteristică religiei creștine catolice este „Inima Imaculată a Fecioarei Maria”, simbol al durerii și al suferinței. Inima este prezentată străpunsă de un pumnal (uneori de șapte, ca simbol al celor șapte dureri ale Fecioarei) și înconjurată de trandafiri și flori de liliac.

Dar dincolo de această conotație religioasă, inima ar putea avea și una masonică, salutul cu mâna la inimă, simbol al dragostei frățești. În sprijinul acestei semnificații vine și sintagma de pe avers: „DUMNEZEU CU NOI”. Pentru comparație, să amintim Medalia

Societății Cooperative (1894), considerată masonică. Pe reversul acesteia este reprezentată o carte deschisă, pe ale cărei pagini sunt gravate următoarele: „TOȚI PRINTR-UNUL ȘI DUMNEDEU CU NOI/ TE ÎNALȚI PRIN MUNCĂ ȘI CULTURĂ”.

Doina Uricariu, în cartea *Maxilarul inferior*, ne spune că familia Hohenzollernilor avea deviza „Gott mit uns” (Dumnezeu cu noi). Chiar dacă monarhia constituțională română s-a rupt de Hohenzollerni în Primul Război Mondial, ea a adaptat deviza limbii latine: „Nihil sine Deo” (Nimic fără Dumnezeu).

Nu avem pretenția de a fi descoperit adevăratul scop al medaliei prezentate, însă am încercat prin schițarea câtorva considerații să o descriem cât mai detaliat și să furnizăm niște elemente de pornire pentru eventuale cercetări. ■

Colțul colecționarului

O MEDALIE MĂRȚIȘOR

BOGDAN CACUCI

Medalia reprezintă un mijloc de imortalizare a unor evenimente în istorie, prin care se fac cunoscute persoane, locuri, fapte. Față de monetă, acestea îi lipsesc funcțiile economice, cu mici excepții, rămânând în sfera comemorativă, evocativă. De-a lungul timpului medaliile au fost folosite în principal pentru cadouri și premii.

Medalia analizată în acest articol a fost achiziționată la un târg anual de antichități din comuna Negreni, județul Cluj, în anul 2008. Nu am putut afla mai multe despre proveniența piesei de la vânzător.

Ea are pe avers o inimă și de jur-împrejur legenda DUMNEDEU CU NOI, în grafia vremii,

unde litera Z apare ca un D cu sedilă, fiind încadrată într-o cunună de lauri. Pe revers apare data „1 MARTIU 1874” dispusă pe trei rânduri, dedesubt o cunună de lauri, în partea superioară fiind legenda ROMANIA. Este fabricată dintr-un metal de culoare albă (posibil argint), are o greutate de 2,2 g, un diametru de 18,7 mm, o grosime de 1 mm și muchia posibil zimțată.

Medalia-mărtișor, în starea de conservare actuală și reconstituirea autorului

posibil să fi stat într-un mediu dăunător din punct de vedere chimic, în pământ chiar, sau să fi suferit operațiuni de curățare. Îi lipsește toarta, locul acesteia fiind scos în relief de o mică protuberanță situată la ora 12 pe revers.

Stilistic, este lucrată îngrijit, posibil în serie, de un gravor profesionist. Remarcăm similitudinile evidente între dispunerea elementelor grafice ale acestei medalii și emisiunile monetare ale vremii, în special moneda de 50 bani milesim 1873. Astfel, legenda ROMANIA pe revers, ghirlandele pe avers și revers sunt poziționate similar, data 1 MARTIU 1874 este plasată similar cu nominalul 50 BANI.

Luând în considerare că și moneda de 50 bani 1873 avea muchia zimțată, iar dimensiunile

Moneta de 50 de bani, ediția 1873

Medalia se află într-o stare mai precară, fiind afectată de coroziune. Este

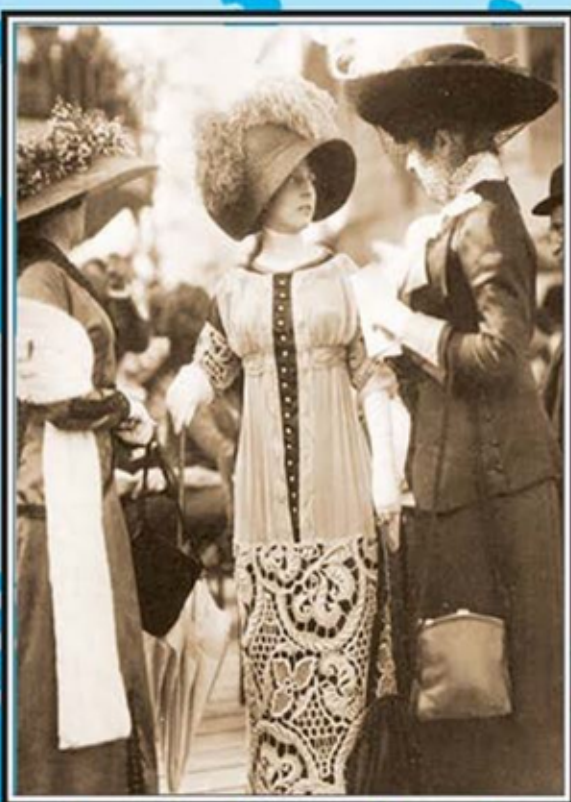

ALBUM ISTORIC

La Belle époque a fost un timp al bunăstării și al schimbărilor totodată, al automobilului și avionului, dar și al literaturii, operei și teatrului, al marilor baluri, în care femeia modernă și cochetă a luat locul prințeselor de modă veche, iar ținutele feminine au rămas până astăzi etaloane de eleganță și ingeniozitate.

Dar totul s-a sfârșit atunci când vântul rece al războiului a început să bată asupra Europei și a înlăturat rapid acea atmosferă veselă și optimistă a ceea ce astăzi pare a fi perioada de aur de la granița secolelor al XIX-lea și al XX-lea.

Ilustrăm planșele acestui număr din luna martie cu imagini din acea epocă, privilegiind chipurile feminine.

rală, la care au participat Grecia, România, Iugoslavia, Albania, Turcia și, inițial, și Bulgaria).

În 1920 un unic volum de versuri, preamărind universul casnic și bucuriile paternității, i-a adus recunoașterea lui George Călinescu (marele critic numindu-l, în *Istoria literaturii române...*, „primul poet intimist în adevăratul sens al cuvântului“); datorită acestuia a fost destul de cunoscut în epocă. A mai scris și câteva romane, cel mai important fiind poate *Fuga lui Șefki*, un roman descriptiv, etnografic, al cărui subiect este plasat în lumea în amurg a turcilor din Cadrilater, în contrast cu universul ce abia se forma al românilor coloniști în regiune.

Pe lângă această intensă activitate redacțională și scriitoricească, Emanoil Bucuța a fost preocupat și de soarta românilor din afara granițelor țării, cu precădere a celor de la sud de Dunăre. Mărturie stă studiul său din 1923, *Românii dintre Vidin și Timoc*, care, pe lângă prezentarea locuitorilor etnici români ai acestui ținut, conținea și o culegere reprezentativă de folclor din zonă. Aceste preocupări pentru soarta românilor din Balcani aveau să-și găsească loc și în paginile revistei *Boabe de grâu*, în care vor apărea numeroase articole despre aromâni sau alte populații românești din Balcani, ca și fragmente din romanul etnografic *Ruva*, al scriitorului și omului de cultură aromân Marcu Beza.

Cu această formație profesională, în 1930, când primul

număr al *Boabelor de grâu* vedea lumina tiparului, Emanoil Bucuța era departe de a fi un începător în ale publicisticii culturale. Fusese, înainte de a porni proiectul *Boabe de grâu*, redactor-șef al unei alte reviste, *Graiul românesc*, care nu supraviețuise decât doi ani (1927-1929), în ciuda faptului că avea un conținut foarte consistent (acolo publicând, printre alții, și geograful George Vâlsan). Cu atât mai ciudat pare, cunoscând și uzanțele

Acra. Scriitorul aromân Marcu Beza (în dreapta), cu un urmaș al aromânilor

generale editoriale, că *Boabe de grâu* nu a beneficiat de niciun argument, de nicio justificare a venirii pe lume. Ar fi fost, pentru istoria culturală, un câștig însemnat în înțelegerea dinamicii epocii.

Cu sau fără argument, revista a avut, de la primul până la ultimul număr, o structură unitară. În prima jumătate conținea o secțiune intitulată *Studii și povestiri*, în care apăreau între două și cinci articole mari, pe diferite teme culturale și sociale, și câte o povestire, în foileton sau nu,

aparținând în primii doi ani câte unui scriitor român (Gala Galaction, Liviu Rebreanu și I. Agârbiceanu), iar în următorii ani, unor scriitori din țările vecine, dar nu numai (Iordan Iovkov din Bulgaria, Coloman Mikszath și Iosif Nyiro din Ungaria, Borislav Stancovici din Iugoslavia, Grigorios Xenopoulos din Grecia sau Fabio Tombari din Italia).

Au publicat în această secțiune nume de prim rang din viața culturală a epocii. Lista fiind foarte mare, mă voi mulțumi să-i amintesc doar pe colaboratorii cei mai însemnați sau mai fideli: Ion Jalea, Ion Bianu, Jean Bart, Regina Maria (care, în 1930 și 1931, i-a încredințat spre publicare lui Emanoil Bucuța patru articole pe care tot el i le-a tradus din limba engleză), Nicolae Iorga, Ion Mușlea, Marcu Beza (care a publicat o serie de articole despre urmele românești descoperite de el în tot Levantul: la Muntele Athos, în Istanbul, la Ierusalim, în Sinai, în Cipru etc., articole reunite în 1935 în volumul *Urme românești în Răsăritul Ortodox*), Constantin Brăiloiu, Grigore Antipa, Al. Tzigara-Samurcaș, George Breazu, Vintilă Mihăilescu, Henri H. Stahl, Ion Chelcea sau Victor Ion-Popa.

A doua jumătate a revistei conținea două părți. Prima, modest numită *Cronica*, avea trei secțiuni: *Cărți*, *Conferințe*, *Congrese*, *Expoziții*; *Teatru*, *Muzică*, *Cinematograf* și *Turism*, *Sport*, *Educație fizică*. A doua parte se intitula *Educația în alte țări*. Aici au fost publi-

„BOABE DE GRÂU“ ȘI EMANOIL BUCUȚA

În martie 1930 apărea la București primul număr al publicației Boabe de grâu – revistă lunară ilustrată de cultură, cum se subintitula, editată sub patronajul Direcției Educației Poporului, un departament al Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Creatorul Boabelor de grâu era Emanoil Bucuța, unul dintre actorii cei mai activi pe scena culturală a vremii. Consider termenul „creator“ foarte potrivit pentru a-l descrie. Cum omul Bucuța nu mai este decât foarte vag cunoscut astăzi, mi se pare potrivit ca prezentarea propriu-zisă a revistei să fie precedată de creionarea portretului părintelui său.

Creatorul publicației și două coperte ale ei, cea din dreapta – ultima; numărul 12 pe anul 1934

Dr. FLORENȚA SIMION

In ciuda numelui cu rezonanțe transilvănene, Emanoil Bucuța nu era ardelean decât dinspre mamă (Elena-Rebeca, zisă Reveica, dintr-un sat de lângă Sibiu). Tatăl, Ioniță Popescu, se trăgea dinspre Iași, dar se stabilise la Bolintin-Deal, în apropiere de București, unde viitorul om de cultură se va naște la 27 iunie 1887. Ce l-a făcut pe Bucuța să recurgă la numele mamei sale ca pseudonim sub care își va publica majoritatea articolelor și cărților, iar din 1927 să și-l schimbe chiar, ca nume oficial, nu se poate ști. Poate că numele de familie al tatălui, Popescu, i se părea, atunci ca și azi, mult prea comun, poate că avea un atașament foarte mare față de mamă...

După ce urmează Facultatea de Litere și Filosofie, secția de limbă și literatură germană, la București, Bucuța pleacă în 1912 la Berlin, pentru doctorat. Lipsindu-i mijloacele de trai, este nevoit să renunțe la acest deziderat după numai un an și în 1913 se întoarce în țară.

La București, se afirmă ca un funcționar cultural foarte harnic pe scena publică. Prima publicație la care va fi angajat este *Monitorul asigurărilor muncitorești* (ca redactor, iar apoi ca redactor-șef). Va fi șef de birou la Casa Centrală a Meseriilor, șef de studii și publicații la Casa Centrală a Asigurărilor Muncitorești. Printre cele mai importante funcții pe care le-a avut se numără cea de redactor al *Arhivei*

pentru Știință și Reformă Socială a Institutului Social Român, condus de Dimitrie Gusti, și de director al Departamentului Educației Poporului la Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. A fost și profesor la Universitatea muncitorească și la Școala Superioară de Asistență Socială și Publicitate, precum și director al Casei Școalelor și secretar în Ministerul Cultelor și Artelor. În paralel, Bucuța a fost și membru al PEN Clubului (fiind secretar pentru filiala română). De asemenea, a participat la Conferințele Balcanice (un șir de întâlniri ce au avut loc în perioada 1930-1934, având drept scop constituirea unui pact regional balcanic de cooperare politică, economică și cultu-

tant pentru etnografia și folcloristica românească, mai ales datorită echipelor studențești aflate sub patronajul Institutului Social Român și conduse de Dimitrie Gusti. Cum Emanoil Bucuța s-a numărat printre colaboratorii acestuia, este de la sine înțeles că în paginile *Boabelor de grâu* și-au găsit loc destule articole tributare experimentului monografiilor sociologice. Voi aminti aici doar articolele lui Traian Herseni (*Stăna din Munții Făgărașului*), Henri H. Stahl (*Un sat din Transilvania: Drăgușul*) sau, dintr-un domeniu conex, al etnomuzicologiei, George Breazul (*Arhiva fonografică*). Toate sunt însoțite de fotografii etnologice, multe aparținând lui Iosif Berman (*Maga-*

spectivă. Din aceasta, lumina cade mai degrabă pe *Cronică*, scrisă aproape în întregime de Emanoil Bucuța (în anii 1930, 1932 și 1933 el a fost unicul autor, iar în ceilalți doi a scris majoritatea *Cronicii*). Aparent o Addenda mai efemeră la articolele „grele” din revistă, în *Cronică* se regăsește de fapt pulsul timpului. Pentru că, în mod paradoxal, nu este un apendice, conținând doar mențiuni ale evenimentelor contemporane, ci poate fi citită ca o radiografie a vremii, a tendințelor de dezvoltare a societății românești.

dacă informațiile referitoare la radio sunt mai degrabă sporadice în toți anii de apariție ai revistei, numai 13 articole au fost dedicate acestuia, unul dintre ele fiind însă publicat în secțiunea de *Studii și povești* (E. Petrașcu, *Posturile de emisie radiofonică românești*), ele se remarcă totuși

Filosoful Lucian Blaga și folcloristul Ion Mușlea, la Cluj (așezați)

În interiorul unei stăne: ilustrație la articolul lui Traian Herseni despre stănele din Munții Făgărașului (nr. 6/1934)

zin istoric, nr. 8/2003, 9/2013), fotografia emblematică al echipelor conduse de Gusti.

In niciun caz nu poate fi diminuată însemnătatea pe care o are secțiunea dedicată *Studiilor și povestirilor*. Cu toate acestea, dacă ele formau, la momentul respectiv, coloana vertebrală a revistei, cei peste 80 de ani care ne despart de perioada apariției sale pun lucrurile în altă per-

Încă de la început, atrage atenția împărțirea *Cronicii*. Dacă prima secțiune, *Cărți, Conferințe, Congrese, Expoziții* este, să zicem, tradițională, conținând referiri la evenimente dintre cele de interes pentru oricine citește o revistă culturală, celelalte două secțiuni sunt mai degrabă neașteptate. *Teatru, Muzică, Cinematograf, Radio* se remarcă prin includerea cinematografului între artele mari, precum și prin interesul acordat radioului, pe atunci un mijloc încă nou de comunicare în masă. Din păcate, aceste ultime domenii nu sunt foarte bine reprezentate în paginile revistei, dar asta e de înțeles, dacă ne gândim la cinematografia românească, aflată încă la începuturi în anii 1920-1930. Pe de altă parte, chiar

prin accentul pus pe rolul educativ al acestui mijloc de comunicare în masă (se urmărește evoluția universității radio, de exemplu, ori se discută despre *Radiofonia la țară*). Deja, din temele abordate, se poate creiona un istoric al receptării radioului în România, la aproximativ un deceniu de la apariția primelor posturi civile de radio din lume (acest sistem a fost inițial folosit pentru comunicarea de informații militare).

Pe lângă atenția acordată radioului și cinematografiei autohtone, o mare noutate a reprezentat-o și rubrica *Turism, Sport, Educație fizică*. Perioada interbelică s-a remarcat printr-o mare atenție acordată sportului în general, cultivării sănătății corporale, iar România nu făcea notă discor-

cate articole, de obicei traduse din alte limbi de Bucuța sau de alți colaboratori, despre educația în țările învecinate (Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, chiar U.R.S.S.) sau mai îndepărtate (Cehoslovacia, Polonia, Austria, Germania, Danemarca, Olanda, Finlanda, Belgia, chiar și S.U.A.). Au fost însă inserate și articole referitoare la situația satului unguresc din Ardeal sau la

viața și cultura populară a sașilor din Ardeal; tot aici, Bucuța publica un articol despre *Legăturile dintre stat și educația poporului*.

O astfel de rubrică, într-o revistă având girul Direcției Educației Poporului, nu este deloc de mirare. Este însă important de menționat faptul că se prezentau țări al căror sistem educațional nu era foarte bine cunoscut în epocă de publicul român (lucru care, în multe cazuri, nu s-a schimbat nici acum), iar prezentarea era făcută de autori care cunoșteau respectivele sisteme din interior. Intenția implicită, dar evidentă, era de a prelua ceea ce era bun în acele sisteme și a aplica în învățământul românesc. Dacă schimbăm puțin perspectiva și privim lucrurile de la nivelul prezentului, existența acestei rubrici pare extraordinară, reflectând o mare deschidere culturală și o lipsă de prejudecăți politice, așa cum o demonstrează articolul publicat în numărul 2 (februarie)/1934 despre educația în U.R.S.S., stat cu care

Colaboratori permanenți ai revistei, etnografi și sociologi de renume (de la stânga la dreapta): Henri H. Stahl, Constantin Brăiloiu, Dimitrie Gusti, Ernest Bernea, Traian Herseni

România avea să reia relațiile diplomatice abia în luna iunie a celui an (și al cărui ateism agresiv fusese criticat anterior în *Boabe de grâu*).

Dacă ne gândim care dintre părțile revistei a avut cea mai mare importanță de-a lungul anilor de apariție, atunci secțiunea numită *Studii și povestiri* e prima care apare în minte. Acolo erau numele-vedetă, acolo au fost publicate articole extinse pe teme variate, care au alcătuit, de-a lungul timpului, o radiografie a vieții culturale din deceniul patru al secolului trecut.

După cum am amintit mai sus, primul număr al revistei apare fără niciun argument. Cu toate acestea, articolul cu care se deschide, *Academia Română și biblioteca ei*, de Ion Bîanu, în care se face un istoric al locașului acestei instituții, poate fi considerat un mani-

fest discret, întrucât aproape că nu va exista număr, în cei cinci ani de apariție, în care să nu fie prezentat fie un monument arhitectonic din țară, fie un așezământ ori o instituție culturală reprezentativă. Iată doar câteva dintre acestea: *Muzeul limbii române* (de Lia Manolescu), *Biblioteca Universității din Cluj* (Ion Mușlea), *Muzeul Fălticeniilor* (V. Ciurea), *Muzeul Simu*

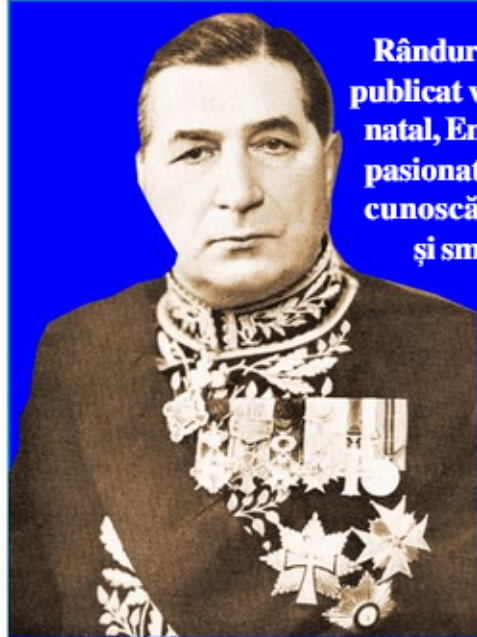
(Emanoil Bucuța), *Fundenii Doamnei* (G.M. Cantacuzino), *Institutul Social Român* (Emanoil Bucuța), *Institutul de Istoria Medicinii, Farmaciei și de Folklor Medical din Cluj* (V. Bologa), *Arhiva fonogramică* (G. Breazu), *Colegiul Național Sf. Sava* (Ștefan Pop), *Casa Văcăreștilor*

1934. Constantin Brăiloiu înregistrează un cîmpoier (foto Iosif Berman)

(Elena Văcărescu), *Muzeul Porumbescu* (Leca Morariu), *Școala Normală Română din Oradea* (Ioan Georgescu).

Pe lângă aceste studii, de însemnătate sunt și cele dedicate analizei satului românesc. Perioada interbelică a reprezentat un moment impor-

Rândurile de față nu le-aș fi scris, și cu atât mai puțin publicat vreodată, dacă un bun prieten din Iașiul meu natal, Emil Popescu, jurist, doctor în drept, magistrat, pasionat de muzică și de artă, de cultura bizantină, cunoscător ca puțini alții ai rânduieilor sfinte și smerit apropiat al multor ierarhi ai ortodoxiei, de la Constantinopol la întreaga Elladă, nu mi-ar fi cerut s-o fac.

MATILA GHYKA IN MEMORIAM

Dr. RADU VARIA

Conștient de uriașele valori plămădite în acest leagăn al culturii, limbii și națiunii noastre, indignat ca atâția alții de incompetența celor care au reprezentat Iașiul la competiția pentru desemnarea viitorului oraș Capitală Europeană a Culturii – competiție pierdută fără drept de apel –, precum și de importanța fondurilor europene care, bine utilizate, ar fi putut, în sfârșit, propulsa Iașiul în modernitate, acel prieten a imaginat propria lui listă de eminente figuri uitate ale culturii totdeodată ieșene, românești, europene, universale, care ar fi putut constitui fundamentele prezentării la Bruxelles a candidaturii Capitalei Moldovei la titlul și onorurile de Capitală Europeană a Culturii. Printre acestea, Matila Ghyka, născut la Iași în 1881 și trecut la cele veșnice la Londra, în 1965.

Cine însă mai știe azi în Patrie de prințul Matila Ghyka, ofițer de marină, diplomat, estetician, matematician, inginer, istoric? Nici într-un caz ediliu ieșeni, reuniți acum după gratii, unde-și scriu probabil (cu mâna altora) propriile lucrări... științifice.

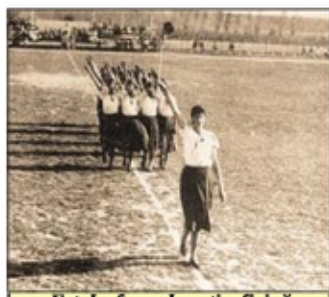
Așa că nu pot să ne pară de-cât profetice cuvintele lui Paul Valéry din prefața magistralei opere a lui Matila Ghyka intitulată *Le Nombre d'Or* (Numărul de Aur), din 1931, revelându-ne că *L'ignorance a fait des progrès* (ignoranța a făcut progrese). Și totuși, e greu de presupus că marele poet francez ar fi putut prevedea progresele pe care ignoranța avea să le facă în următorii 85 de ani, adică până în ziua de azi.

Despre viața pasionantă sub raport intelectual a lui Matila Ghyka, demnă pe de altă parte de un mare roman biografic, Wikipedia ne pune

azi la dispoziție informații uimitoare. Nu voi insista asupra lor, căci sunt la îndemâna oricui. A oricui ar avea curiozitatea să afle ceva despre un autor român mai bine cunoscut pe alte meleaguri decât pe acelea pe care s-a născut.

Cum să nu recomand însă cititorului interesat textul academicianului Solomon Marcus, intitulat *Matila Ghyka, pretutindenți și nicăieri*: „Plasându-se la interferența atâtor domenii, Matila Costiescu Ghyka și-a asumat riscul de a nu fi recunoscut în niciunul dintre ele. Dar tocmai la această interferență au loc evenimentele cele mai interesante, fapt care-i conferă autorului o audiență universală, cum rezultă din multiplele referințe la opera sa și din traducerea ei în limbi dintre cele mai diverse, de la engleză și spaniolă la rusă și polonă”. Doar intelectualitatea româ-

dantă. Perioada este aceea a Olimpiadelor – care, în mod ciudat, nu sunt menționate în *Boabe de grâu* –, a competițiilor internaționale de anvergură, dar și a celor regionale, precum Cupa balcanică (amintită în revistă). Era un adevărat cult al corpului sănătos, reflectat foarte plastic în filmele hollywoodiene ale timpului, dar și în literatura română interbelică (printre ale cărei personaje marcante se află un aviator polisportiv ca Fred Vasilescu, din *Patul lui Procust* al lui Camil Petrescu). În unul dintre ultimele numere ale revistei apare chiar, în *Cronică*, un articol despre *Educația fizică la țară*, dovadă a însemnătății acordate mișcării fizice (se remarcă totuși într-o ilustrație salutul fetelor sportive de pe un stadion din satul Ghimpați,

Fetele fac educație fizică pe stadionul din Ghimpați (fotografie publicată în 1934)

a avut o mare prețuire pentru Bucura Dumbravă (*Magazin istoric*, nr. 11/2014), scriitoare slovacă-germană naturalizată în România, unde a devenit o promotoare a turismului și a descoperirii peisajelor pitorești românești, scriind chiar, în română, *Cartea munților*, un volum dedicat turismului prin munții României. Bucura a menționat-o de multe ori în paginile revistei, iar secțiunea

de turism pare a fi fost inspirată de ea, fie și în mod indirect. De altfel, Bucura însuși se numără printre fondatorii unei organizații de turism, Touring-Clubul României, al cărei președinte a fost

Mihai Haret, prezent în paginile revistei cu câteva articole pe această temă. Membrii organizațiilor de turism atrăgeau atenția asupra frumuseților țării și, prin marcarea traseelor montane sau prin clădirea de cabane ori case de popas, încercau să pună România pe harta turistică europeană.

Ceea ce frapează, fie și numai în urma citirii sumarului *Boabelor de grâu*, este atât deschiderea României interbelice către lumea mare, cât și încercarea de a crea un punct de forță în arealul balcanic, așa cum o dovedesc dese mențiuni la statele învecinate, la conferințele balcanice, dar și la competițiile sportive ori la scriitorii din regiune, din ale căror opere, după cum am menționat, Bucura va publica fragmente ample. Acestor mișcări de deschidere le sunt evident complementare cele de aplecare, fără nicio urmă de patriotism de paradă, către viața românească a vremii, pentru îndreptarea lucrurilor care nu erau pe un făgaș bun și pentru menținerea pe un curs favorabil al celorlalte.

Lectura revistei lasă impresia unei României așezate, care, în mare măsură, avea o direcție clară de dezvoltare, știa ce pași are de urmat ca să-și atingă țelul propus și cum să îi parcurgă. O așezare care însă a fost zguduită și anihilată, mai întâi de radicalizarea lumii intelectuale de la noi, apoi de război și perioada comunistă, cu atât de mare putere, încât nici în momentul de față nu mai poate fi regăsită pe de-a-ntregul.

Din perspectiva timpului care a trecut, din 1930 și până astăzi, fără false nostalgii, senzația e de lume care avea un rost, pierdut azi, dar pe care l-am putea regăsi dacă am vrea să citim cu atenție moștenirea lăsată de perioada interbelică. ■

Inaugurarea Casei Touring-Clubului de la Piscul Câinelui (1931)

ciudat de asemănător cu salutul nazist; lucrul însă nu e de mare mirare, dacă ne gândim la tendințele generale ale vremii).

Deși interesul față de sport este mare, în *Boabe de grâu* accentul cade pe turism și pe descoperirea frumuseților țării. În acest context, e de menționat că Emanoil Bucuța

specialist în particula chinezească *li* și în monedele leibniziene.

Marele nostru învățat în ale genealogiei, profesorul Mihai Sorin Rădulescu, ne furnizează o vastă și extraordinară frescă revelând nenumăratele ramificații prin care Matila Ghyka e legat de istoria și de oamenii care au ctitorit ceva în țara asta. *Precizări la biografia lui Matila C. Ghyka* e intitulat studiul său ce urmează altei cercetări, în care merge pe urmele lăsate de Matila în Irlanda, țara de origine a soției sale, Eileen O'Connor, înrudită și cu ultimul rege al Irlandei și cu monarhia britanică.

Mircea Eliade, evocând ultimii ani din viața lui Matila Ghyka, prietenul lui Proust și al lui Saint-Exupéry, ne spune că destinul l-a obligat la un moment dat pe acesta, pentru a-și câștiga existența, să confecționeze pachete-cadou pentru clienții unui mare magazin din Paris.

Iar mie Gelu, amintindu-și că în cartea mea *Brâncuși* – publicată în 1986 de Rizzoli la New York, de Gallimard la Paris în 1989 și de New Art Scibu la Tokio în 1993 – mă refer la Matila Ghyka, re-aducându-i numele

Mormântul în ruină...

în actualitate pe mai multe meridiane, mi-a semnalat în primăvara lui 2010 că a văzut pe internet cum arată mormântul marelui om, la Gunnersbury Cemetery din Londra. Și mi-a trimis o fotografie.

Am luat atunci legătura cu administratorul cimitirului, care m-a pus în contact cu Jason Faulkner, managerul firmei Century Stone (Stone Masons & Memorial Specialists). Și i-am comandat reșezarea mormântului, curățirea pietrei memoriale și refacerea inscripției cu numele lui Matila Ghyka și al soției sale, pe care le-am achitat din fonduri proprii. Când lucrarea era terminată, l-am invitat pe părintele Eugen, de la Biserica Ortodoxă Română din Londra, și ne-am recules împreună la mormântul restaurat, după care părintele a sfințit Monumentul printr-o emoționantă slujbă și rugăciune.

Mi s-a părut o mare nedreptate a destinului aceea ca (fiul și fiica lui Matila Ghyka plecând din această lume foarte de timpuriu) mormântul acestui om de seamă să fie abandonat, răsturnat și aflat în paragină, așa cum l-am văzut. Și am făcut ceea ce era de făcut, fără a vorbi public despre asta până acum. Dar o fac aici pentru a spune cui vrea să audă că lașiul și noi toți avem valori naționale de rang universal, azi uitate, și că nu toți românii sunt indiferenți la acest lucru. ■

*...și refăcut;
părintele Eugen și Radu Varia se recules*

nească nu s-a arătat receptivă la opera sa, după cum notează și Virgil Nemoianu, care ne aduce lămuriri asupra carierei didactice a lui Matila în America.

Opera lui Matila Ghyka? *Le Nombre d'Or*, despre care am vorbit, tratează tema proporțiilor în artă, mai exact aceea a proporțiilor armonice din natură, care se regăsesc și în artă și se bazează pe raportul definit de numărul irațional ϕ denumit, tocmai, Numărul de Aur: $\phi = \frac{1 + \sqrt{5}}{2} \approx 1,6180339887...$

El merge pe făgașul preocupărilor antice, ale lui Pitagora de pildă, re-luate în timpurile moderne de Vitruviu, de Luca Pacioli (*Proportia Divina*), de Leonardo da Vinci, Piero della Francesca, Albrecht Dürer. Sau, aș spune eu, chiar dacă numai intuitiv, de Brâncuși al nostru. Majoritatea lucrărilor lui Matila Ghyka, amintea Solomon Marcus, nu au fost traduse nici până azi în limba română. Între timp au apărut traduceri importante semnate de Georgeta Filitti, în timp ce Vasile Cornea remite acum tiparului un întreg volum de cercetări personale asupra autorului nostru.

O listă a operelor lui Matila Ghyka a întocmit-o colegul meu de clasă la Liceul „I.L. Caragiale” din București, Gelu Voican Voiculescu, dintotdeauna atras de cercetările lui Matila Ghyka; geolog de profesie, dar pasionat de idei,

el e savant în domenii pe care literații noștri nu le frecven-tează: 1. *Esthétique des proportions dans la nature et dans les arts* (Estetica proporțiilor în natură și în arte), 1927; 2. *Le Nombre d'Or*, 1931; vol. I *Les rythmes* (Ritmurile), vol. II *Les rites* (Ritu-

Matila Ghyka, cu soția și copiii

re); 3. *Pluie d'étoiles* (Ploaie de stele), 1933; 4. *Essai sur le rythme* (Eseu despre ritm), 1938; 5. *A Documented Chronology of Romanian History from Prehistoric Times to the Present Day* (O cronologie documentată a istoriei României din timpurile preistorice până în prezent), 1941; 6. *Tour d'horizon philosophique* (Tur de orizont filosofic), 1946; 7. *The Geometry of Art and Life* (Geometria artei și a vieții), 1946; 8. *Sortilèges du verbe* (Vrăjile verbului), 1949;

9. *Philosophie et mystique du nombre* (Filosofia și mistică numărului), 1952; 10. *A Practical Handbook of Geometrical Composition and Design* (Manual practic de compoziție geometrică și design), 1952; 11. *Couleurs du monde: I. Escales de ma jeunesse; II. Heureux comme Ulysse* (Culorile lumii. I: Escalele tinereții mele; II: Fericit precum Ulise); 12. *The New Biology* (Noua biologie), text inedit aflat în arhiva Colegiului Mary din Washington. La toate acestea se adaugă numeroase articole, printre care *Pythagore et l'Occident* (Pitagora și Occidentul), și colaborările la revista *Simetria*.

Wikipedia insistă pe „colaborarea” lui Matila Ghyka cu Salvador Dali. Cred în entuziasmul lui Dali pentru scrierile învățatului român, pe care le-am comentat adesea cu el. Despre „colaborare” însă n-aș vorbi. Dali avea geniul apropierei instantanee a marilor idei, a marilor teorii, a gloriei ultimului apărut pe scena vastă a lumii, ceea ce indică și valoarea și notorietatea lui Matila, pe care l-ar fi cunoscut la Los Angeles în 1947. După o cină la Barcelona, în timpul căreia i-am vorbit pe larg despre *Monadologia* lui Leibniz, pe care tocmai o luasem cu mine de la Paris, Dali m-a acompaniat la hotel și m-a rugat să-i împrumut volumul respectiv. A doua zi la prânz era

Tânărul Anton Durcovici

doctorate (în Filosofie și Teologie) și licența în Dreptul bisericesc. Confrații săi l-au primit cu mare bucurie. Prima misiune pastorală a părintelui Durcovici a fost catedra de religie la diverse școli din București.

Odată cu Primul Război Mondial și după intrarea României în război, mulți austrieci și germani din România au fost internați. Părintele Durcovici, fiind austriac, a fost și el arestat și dus într-un lagăr de internare din județul Ialomița. Ulterior, a fost transferat la Mănăstirea „Notre Dame de Sion” din Galați, unde a îndeplinit misiunea de capelan. Datorită intervenției arhiepiscopului Netzhhammer la regele Ferdinand, părintele Anton Durcovici s-a putut reîntoarce în Capitală; arhiepiscopul l-a primit în palatul episcopal, numindu-l administrator parohial al parohiilor vacante Târgoviște și Giurgiu.

În anul 1919 părintele Durcovici a fost propus, împreună cu preotul Alexandru Theodor Cisar, pentru scaunul episcopal de Iași. Cinci ani mai târziu Anton Durcovici a fost numit rector al Seminarului „Sfântul Duh” din București, funcție pe care a îndeplinit-o conștiincios până în 1947, când a fost numit episcop de Iași. Timp de aproape un sfert de secol, el și-a dăruit toată energia acestei misiuni și a contribuit la formarea de slujitori demni ai altarului.

În 1935, părintele Durcovici împlinea 25 de ani de când fusese sfințit preot, iar Sfântul

Scaun i-a acordat demnitatea de protonotar apostolic. Arhiepiscopul de București, Alexandru Theodor Cisar, l-a numit vicarul său general.

La 30 octombrie 1947, Papa Pius al XII-lea l-a numit pe Anton Durcovici episcop de Iași. Consacrarea a fost împiedicată de guvernul comunist din România. A putut fi consacrat episcop numai după cinci luni, la 5 aprilie 1948, în Catedrala Sfântul Iosif din București, de arhiepiscopul Gerald Patrick O'Hara, nunțul apostolic în România.

A mers din parohie în parohie pentru a-i întări în credință pe catolicii din Moldova și a-i pregăti pentru perioada de persecuție ce avea să vină. Poporul credincios l-a primit ca pe un sol al lui Dumnezeu, trimis ca și profeții să vestească oamenilor mântuirea. Tocmai de aceea, Securitatea a fost alarmată.

Ajuns acasă, la Iași, a fost chemat la Securitate, dar a refuzat să se ducă. În ziua următoare a venit un ofițer la locuința lui, ca să-l aresteze. Însă episcopul l-a impresionat atât de mult, încât acesta a plecat fără să-i facă nimic. Câștigase o amânare.

Arestarea și ancheta

În anul 1948, mai mulți preoți catolici din Moldova au fost arestați. În unele parohii s-a organizat un cordon uman în jurul bisericii și al casei parohiale pentru apărarea preoților.

La 26 iunie 1949 episcopul trebuia să ducă sacramentul Sfântului Mir în Parohia Popești-

Arhiepiscopul Raymund Netzhhammer primindu-l pe mareșalul August von Mackensen în fața Catedralei Sfântul Iosif din București

EPISCOPUL MARTIR ANTON DURCOVICI

Dr. FABIAN DOBOȘ

La început a fost familia Durcoviți, Francisc și Maria, o familie săracă, ce locuia în Bad-Deutsch Altenburg (Austria). Francisc era zilier la o carieră de piatră, iar Maria, casnică. Anton Durcoviți s-a născut la 17 mai 1888. Tatăl său a murit de tuberculoză acută în februarie 1893, la doar 36 de ani, lăsând doi copii și o tânără văduvă care muncea ca spălătoare și croitoreasă.

Maria Durcoviți avea o mătușă căsătorită cu un proprietar de han, Österreicher. Se stabiliseră la Iași. Micuța familie Durcoviți a plecat, în anul 1895, din Austria și a venit în capitala Moldovei pentru a da o mână de ajutor la han. Frații Durcoviți au fost primiți în școala primară a Parohiei Romano-Catolice din Iași și au învățat rapid limba română. Apoi au plecat la Ploiești, unde au locuit între anii 1896 și 1898, pentru ca în anul 1898 să se stabilească în București, strada Izvor, nr. 81. Anton a fost înscris, în același an, în clasa a IV-a primară la Școala Catolică „Sfântul Andrei”. Aceasta, aflată nu departe de strada Izvor, era condusă de călugării din Congregația „Frații Școlilor Creștine”.

Mama și cei doi copii participau la Sfânta Liturghie în capela călugărițelor de pe strada Pitar Moș, unde Anton a fost primit ministrant (ajutor de preot) în capela lor. S-a dăruit cu mare bucurie slujirii altarului, fiind remarcat de părintele Lucius Fetz, călugăr din Ordinul Benedictin, profesor la seminarul din București.

O viață închinată Bisericii

La 1 septembrie 1901, Anton Durcoviți a fost primit în seminarul din București. Arhiepiscopul de București, Raymund Netzhhammer (1905-1924), a fost impresionat de evlavie tânărului seminarist și l-a trimis să-și continue studiile la Roma.

Ajuns, la 30 octombrie 1906, la Colegiul Urbanian al Universității „Sfântul Toma”, a obținut după doar doi ani, în 1908, doctoratul în Filosofie. Următorul pas a fost studiul Teologiei la Colegiul „De Propaganda Fide”, iar în iulie 1910, Anton Durcoviți și-a susținut doctoratul în Teologie. A rămas la Colegiul Urbanian devenind prefectul (formatorul) anului I, în anul școlar 1910-1911. A studiat și Dreptul canonic, absolvind studiile de Drept, în anul 1911, la Facultatea Seminarului Roman.

Cu dispensă de 20 de luni de la vârsta canonică, primită de la Sfântul Scaun, a fost sfințit preot la 24 septembrie 1910. S-a reînțors în România în august 1911. Avea două

Delegația vietnameză condusă de ministrul de Externe Nguyen Duy Trinh este întâmpinată la București de Emil Bodnăraș

Istoricul american continuă analiza impactului diferitelor canale de comunicare ale americanilor cu Hanoiul și modul în care acestea ar fi putut influența semnalul dat de declarația ministrului de Externe Trinh că nord-vietnamezii erau dispuși să accepte negocierile de pace (Magazin istoric, nr. 2/2016).

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA SEMNALUL TRINH

LARRY WATTS

În februarie 1965 sovieticii au compromis însăși ideea de negociere între vietnamezi și americani atunci când au afirmat că discuțiile trebuia să pornească de la ideea superiorității militare a americanilor. Reacțiile vehemente venite de la Hanoi și Beijing au obligat Moscova să abandoneze un rol de mediator direct. Dar sovieticii au căutat să se asigure că orice eventuale negocieri de pace aveau să servească intereselor lor de bază, nu pe cele ale Chinei sau ale S.U.A.

In mod paradoxal, administrația americană a fost convinsă că U.R.S.S. era cea mai bună (chiar singura) soluție pentru a face să avanseze negocierile de pace, tocmai atunci când Kremlinul devenise cel mai puțin relevant dintre canalele din blocul sovietic. Și eforturile făcute de polonezi, unguri și cehi au suferit din cauza aceasta, pentru că liderii țărilor respective au urmat concepția sovietică. Delegația chineză care a participat la funerariile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965, a condamnat

eforturile sovietice din februarie depuse pentru a obliga Hanoiul să accepte propunerea americană de „negocieri

**Liderul chinez Deng:
cum americanii
nu-și vor retrage trupele,
negocierile pot să
înceapă!**

necondiționate“. Peste două luni, chinezii le explicau liderilor români că Moscova încerca să convoace o conferință pentru problema vietnameză, în mod abrupt și fără vreo

pregătire anterioară, pentru a impune o „decizie comună“ a țărilor socialiste. În discuția cu Ceaușescu, Deng Xiaoping a respins orice perspectivă a unor negocieri de pace, afirmând că ele ar servi doar ca pretext pentru atrocități masive contra vietnamezilor. Încercarea lui Maurer de a păstra vie măcar posibilitatea, reformulând întrebarea: „și dacă, în final, văzând că nu există altă soluție, devenind mai deștepți, americanii se arată dispuși să-și retragă trupele?“ l-a făcut pe Deng să izbucnească în râs. Desigur, a răspuns el,

**Episcopul Anton Durcovici
alături de înalți prelați catolici**

Leordeni de lângă București. În biserică îl așteptau 650 de tineri. Securitatea a blocat plecarea lui Anton Durcovici din palatul episcopal.

Parohului din Popești i s-a spus la telefon că Securitatea împiedică venirea episcopului și că Mirul ar trebui amânat. Preotul Vasile Begu a mers la palatul episcopal și l-a rugat pe Monseniorul Durcovici să meargă să administreze Sfântul Mir, pentru că în biserică așteptau 650 de tineri. El a stat de vorbă cu arhiepiscopul Cisar și cu vicarul general Jovanelli. A hotărât să meargă, deși era în mare pericol. L-a luat cu el pe profesorul de teologie preot Friedrich Rafael, au ieșit din palat și au trecut prin fața catedralei, unde erau deja numeroși oameni veniți pentru Sfânta Liturghie.

S-au urcat în tramvai și au mers până la ultima stație, lângă cimitirul Bellu. De acolo trebuia să meargă doi kilometri pe jos. Când au ajuns în câmp deschis, i-a ajuns o mașină din urmă, din care au ieșit trei securiști care l-au forțat pe episcopul Durcovici să urce în

**Nunțiul apostolic Patrick O'Hara,
cardinalul Alexandru Cisar
și noul episcop de Iași, Anton Durcovici**

respectiva mașină. Preotul Friedrich a vrut să-l apere, dar un securist l-a lovit cu o manivelă de fier în cap și l-a aruncat în mașină. Episcopul Durcovici a ajuns în închisorile Securității. Sfântul Mir a fost administrat după-amiază de nunțiul apostolic O'Hara.

Anton Durcovici a stat în arestul preventiv la București. Noaptea la rând a fost anchetat, torturat, obligat să dea numeroase declarații, fiind acuzat că a fost spion al Vaticanului și agent al americanilor.

În toate cele 18 declarații date în fața Securității, episcopul de Iași a arătat fidelitate maximă față de statutul său de episcop catolic, susținând că el a avut și va avea până la moarte grijă de turma pe care Dumnezeu i-a încredințat-o, indiferent de contextul politic.

La 10 septembrie 1951, episcopul Anton Durcovici a fost transferat de la Jilava la

Fotografie din dosarul de Securitate

închisoarea din Sighetu Marmatei. Din amintirile părintelui Rafael Friedrich, notate de preotul Leopold Nestmann, cităm: „Friedrich mi-a povestit următoarele: un deținut din altă celulă s-a apropiat de fereastra noastră și a întrebat: «Îl cunoaște cineva pe episcopul Anton din Iași?» Atunci a fost chemat Friedrich. «Da, îl cunosc – a spus – ce s-a întâmplat?» «Este în celula morții». Profesorul Friedrich s-a prezentat la măturat. Astfel a ajuns la celula morții. Acolo a spus: «Ego sum Friedrich (Eu sunt Friedrich)» – a vorbit în latinește, pentru ca eventualii ascultători să nu înțeleagă. Din interior a răspuns un glas slab: «Moriore fame et siti. Da mihi absolutionem!» (Mor de foame și de sete! Dă-mi dezlegarea!). După ce a primit dezlegarea de păcate, episcopul a murit, la 10 decembrie 1951“.

prima zi de discuții cu liderii români, premierul Pham Van Dong a anunțat că Biroul Politic al partidului s-a întrunit pentru a analiza propunerile și argumentele românilor. Singura rezervă a vietnamezilor privea debutul negocierilor, ei considerând că nu era încă momentul potrivit. Hanoiul avea rezerve pentru că știa că Washingtonul intenționa să escaladeze implicarea militară și considera că acceptarea negocierilor atunci ar fi putut fi considerată o capitulare.

Pentagon Papers a identificat, în mod greșit, canalul „Sunflower” (Floarea Soarelui; canalul funcționa prin intermediul Marii Britanii și al U.R.S.S.) ca fiind cel care a inspirat primul semnal Trinh, sosit la 20 ianuarie 1967, cu doar câteva zile înainte de rezoluția Plenarei din 23 ianuarie și cu o săptămână înainte de semnalul public dat de Trinh. Cercetări ulterioare au demonstrat că nu „Sunflower” s-a aflat la originea semnalului dat de Trinh și că debaterile începuseră, la nivelul conducerii vietnameze, încă din octombrie 1966. Dacă a existat vreo influență din partea țărilor comuniste, ea a fost, cel mai probabil, venită dinspre România. La început, vietnamezii s-au arătat deschiși și față de canalul „Marigold” și au trimis un reprezentant la Varșovia, dar rapid acest canal s-a prăbușit din

cauza unor întârzieri, comunicări greșite și operațiuni militare ale americanilor, care au fost, se pare, făcute cu bună știință de Administrația americană.

Oricum, conducerea vietnameză a avut tot interesul ca acțiunile sale să nu poată fi legate de vreo recomandare venită din afară, care să creeze impresia că ar fi acționat sub astfel de influențe. Polonezii

Premierul turc Süleyman Demirel (aici alături de Nicolae Ceaușescu) se întreba dacă rigiditatea vietnamezilor nu venea din speranța izbucnirii unui război mondial care să accelereze victoria socialismului

n-au ridicat niciodată problema ca Vietnamul de Nord să preia inițiativa și să păstreze controlul asupra politicii sale externe, căci ar fi fost o idee contrară dorințelor Moscovei. Era acesta un punct major de diferențiere între abordarea Varșoviei și cea a Bucureștiului și a Hanoiului. Polonezii considerau încă o victorie militară americană ca foarte probabilă, spre deosebire de români și de vietnamezi.

În contrast, abordarea românilor nu a fost niciodată legată de vreo inițiativă anume a americanilor, nici nu a pre-

supus vreo prezumție de sinceritate sau flexibilitate din partea americanilor. Mai mult, Bucureștiul le cerea vietnamezilor să supună sinceritatea americanilor unui test răspunzând în mod public inițiativelor lor de pace. Spre deosebire de alți mediatori, România insista că angajarea în negocieri era o armă ofensivă. Dacă americanii mințeau, atunci un răspuns pozitiv din partea vietnamezilor ar fi forțat Washingtonul fie să pună în practică ceea ce afirmase că dorește – negocieri de pace –, fie să se demaște că nu dorește o pace negociată. Hanoiul accepta acest punct de vedere, atâta timp cât nu-i compromitea obiectivele fundamentale de independență și reunificare.

Forța unui asemenea punct de vedere consta în faptul că nu depindea de sinceritatea americanilor, dar permitea o asemenea posibilitate. Dacă

Teama de izbucnirea unui nou război mondial, ca un pas spre victoria socialismului

americanii erau sinceri, vietnamezii câștigau pentru că încetau bombardamentele și puteau începe negocierile pentru o soluție pașnică a conflictului. Dacă americanii se dovedeau nesinceri, vietnamezii aveau din nou de

cum o asemenea posibilitate nu are nicio șansă, „atunci negocierile trebuie să se țină“.

Din aceste întâlniri, Bucureștiul a făcut o listă cu pași care „trebuie întreprinși“ și pași care „nu trebuie făcuți“ în cadrul eforturilor sale de a convinge Republica Democrată Vietnam să accepte negocierile de pace. Nu trebuia: să preseze Hanoiul să accepte negocierile, fie direct, fie indirect, punând sub semnul întrebării capacitatea acestei țări de a rezista puterii militare americane sau sugerându-i vreun compromis în privința intereselor sale fundamentale pen-

**Ce trebuia
și ce nu trebuia
să facă Bucureștiul**

tru a se angaja la negocieri. Trebuia: să susțină ca Hanoiul să abordeze negocierile bazat pe interesele vietnameze, așa cum le definea Hanoiul, și să îi arate cum acestea vor conferi avantaj în lupta lor. Nu trebuia: să permită sovieticilor să creeze vreo structură, organizație, conferință sau „decizie comună“, ce i-ar fi permis Moscovei să oblige Hanoiul la negocieri care să nu țină cont de interesele sale sau de momentul când acesta le dorea. Trebuia: să preseze pentru o exprimare a solidarității tuturor statelor socialiste față de Vietnam, pentru a convinge Statele Unite că erau inutile încercările de a se baza pe lipsa de unitate a țărilor socialiste în a susține lupta vietnamezilor, dar și pentru a descuraja comportamentul

contraproductiv al unor țări socialiste și state neutre față de Vietnam, cât și pentru a dilua tendințele hegemonice în cadrul comunității statelor socialiste. De asemenea, trebuia: să insiste ca toate inițiativele privind războiul generate în lagărul socialist să fie mai întâi verificate cu și aprobate de Vietnam.

În toamna lui 1966, mai multe canale și-au intensificat activitatea. Din septembrie până în noiembrie delegații din Ungaria, Cehoslovacia, U.R.S.S., România și Polonia au vizitat Hanoiul. La întâlnirea de la Moscova, din 16-22 octombrie 1966, aceste țări, împreună cu Bulgaria, Cuba și Mongolia au discutat problema Vietnamului. Între 14-19 noiembrie la Sofia a avut loc congresul comuniștilor bulgari, iar din 28 noiembrie până în 3 decembrie cel al comuniștilor unguri. A existat un schimb intens între Varșovia și Hanoi la debutul operațiunii „Marigold“ (așa s-au numit negocierile purtate prin intermediul Poloniei), în iunie

1966, după care Varșovia a inspirat pregătirea unei inițiative americane cu ajutorul italienilor. Pe de altă parte, eforturile diplomatului polonez Janusz Lewandowski de a se întâlni cu autoritățile vietnameze când se afla la Hanoi, în august-septembrie 1966,

s-au dovedit fără succes. Nu există deocamdată dovezi ale unor contacte la nivel înalt polono-vietnameze până în 19-20 noiembrie, când Lewandowski și ministrul de Externe polonez Adam Rapacki au transmis cele zece propuneri ale planului „Mari-

**De ce s-a prăbușit
canalul „Marigold“**

gold“ autorităților vietnameze. Așadar, putem presupune că nu „Marigold“ a fost cel care a declanșat dezbaterile din cadrul Biroului Politic al partidului comunist vietnamez, începute în octombrie 1966, dacă trebuie sau nu intensificate eforturile politico-diplomatice pentru a se ajunge la negocieri cu americanii.

La 3-4 octombrie 1966, Ion Gheorghe Maurer și Paul

**Premierul Pham Van Dong
cu diplomatul polonez Janusz Lewandowski**

Niculescu-Mizil, secretarul C.C. al P.C.R. care răspundea de relațiile externe, au vizitat Hanoiul, unde trebuia să discute nu numai „de ce“ negocieri, ci și „de ce acum“. S-ar părea că acesta a fost elementul care a declanșat dezbaterile interne vietnameze. După

românesc. Dar românii acționau sub aceeași restricție pe care vietnamezii o impuseseră și diplomatului polonez Lewandowski atunci când ei acceptaseră să trimită un reprezentant la Varșovia pentru un contact cu un emisar american: să nu admită că aveau autorizarea Hanoiului. Dacă se scurgeau informații, Hanoiul putea nega orice implicare și de suferit sufereau fie doar polonezii, fie doar românii. Nici ambasadorul american Richard Davis nu a pus prea mare bază pe informația furnizată de români, nici măcar după anunțul oficial din 28 ianuarie.

Transcrierea întâlnirii dintre Davis și Ceaușescu, din 31 ianuarie 1967, leagă în mod clar anunțul făcut de români în seara de 22 ianuarie de „semnalul Trinh”. Ceaușescu i-a spus că încetarea bombardamentelor fără condiții prealabile era calea cea mai bună pentru obținerea unei soluții care să fie acceptabilă și pentru Vietnam și pentru Statele Unite. Când ambasadorul american a insistat pentru o formă de asigurare a unei reciprocități din partea vietnamezilor, Ceaușescu i-a răspuns că nu putea să-i ofere o asemenea asigurare, dar aceasta era calea clară către negocieri. Liderul român l-a mai informat că vietnamezii doreau să existe cât mai puțini intermediari și să discute direct cu americanii. Deși a fost acuzat că dorea să se impună ca mediator, Ceaușescu sublinia atunci că mediatorii nu fac decât să

complice lucrurile. Secretarul de Stat Rusk era de aceeași opinie și i-a cerut ambasadorului să îl informeze pe Ceaușescu că și Washingtonul dorea un contact direct și discret cu Hanoiul, rugându-l să transmită acest lucru vietnamezilor, ceea ce Ceaușescu a acceptat.

De ce a ales Departamentul de Stat să confirme primirea semnalului transmis de la Moscova la 27 ianuarie și l-a

*Imagine din timpul vizitei
președintelui american
Richard Nixon
la București, în 1969*

ignorat pe cel sosit de la București la 22/23 ianuarie rămâne de lămurit.

Dacă putem spune că românii au contribuit la influențarea Vietnamului de Nord în luarea deciziei de a accepta negocierile cu americanii, în ce măsură a putut influența Bucureștiul o decizie pentru negocieri de pace din partea Washingtonului? În absența unor indicații clare în acest sens din partea oficialităților americane nu putem da un răspuns. În plus, procesul de luare a deciziilor

în sistemul american este mult prea complicat pentru a putea exista o singură influență pentru o modificare de politică externă. Există o puternică compartimentare în interiorul Administrației americane, astfel că susținătorii negocierilor de pace și adversarii acestora citeau, de obicei, texte diferite. Faptul că Rusk și consilierul pentru securitate națională Rostow erau informați în mod regulat despre evaluările românilor nu înseamnă automat că ele aveau vreun impact asupra politicii americane. Dar în mai multe rânduri Dean Rusk a recunoscut „sinceritatea și claritatea” opiniilor românești.

La rândul lor, nici românii nu au dorit ca rolul lor să devină public. În martie 1968 Averell Harriman îl avertiza pe președintele Johnson că au început să circule zvonuri privind implicarea românilor în procesul negocierilor de pace și trebuia pregătită versiunea care să fie dată publicității, atunci când va fi cazul, despre implicarea românilor. Același semnal îl trimitea Harriman și la București.

Secretul a fost păstrat și pentru că acest canal românesc nu a fost închis la jumătatea lui februarie 1968, cum s-a crezut greșit. Președintele Nixon personal a cerut redeschiderea canalului în timpul vizitei făcute la București în august 1969 și consultările cu Washingtonul au continuat până în 1972. ■

câștigat, căci dovedeau opiniei publice internaționale duplicitatea americană și S.U.A. s-ar fi văzut confruntate cu o presiune sporită și acasă, și pe plan internațional. Refuzul Vietnamului de Nord de a se angaja la negocieri din cauza bombardamentelor americane nu făcea decât să îi întărească pe cei care susțineau escaladarea conflictului. Orice succes înregistrat pe oricare dintre canalele de comunicare putea fi zădărnicit de cei care se opuneau unei soluții pașnice prin noi bombardamente, atâta vreme cât Hanoiul nu anunța public disponibilitatea pentru negocieri. Vietnamezii trebuia să anunțe clar și public disponibilitatea pentru negocieri, cerând totodată sistarea bombardamentelor. Paul Niculescu-Mizil le-a subliniat liderilor de la Hanoi că exista deja o puternică opoziție internațională față de bombardamentele americane.

In anumită stare de confuzie față de intențiile Hanoiului este reflectată de remarca premierului danez: „Nu înțeleg de ce vietnamezii refuză discuțiile“. Premierul turc Süleyman Demirel îi puna problema cam în aceiași termeni lui Ion Gheorghe Maurer: „Vă voi pune o întrebare și vă rog să îmi răspundeți sincer, căci încerc să înțeleg un pic lucrurile. De ce există această

rigiditate din partea vietnamezilor, nu este ea consecința unei concepții politice care prevede izbucnirea unui război mondial pentru a accelera victoria comunismului?“ Atunci când Maurer le-a povestit vietnamezilor acest lucru, aceștia au izbucnit în râs. Dar Maurer le-a spus că întrebarea i se puna foarte des, chiar și în țări care nu negau caracterul agresiv al amestecului american în Vietnam. Refuzul Vietna-

Dean Rusk și Averell Harriman la sosirea pe aeroportul din Saigon

mului de a începe negocieri îi submina poziția pe plan internațional și putea duce la o reducere a sprijinului de care se bucura în acel moment, a argumentat Maurer.

Canalul românesc nu a fost până acum identificat ca fiind cel care a inspirat semnalul dat de Trinh. Este greu de înțeles de ce, ținând cont de faptul că, cu câteva ore înainte de a fi adoptată rezoluția Plenarei C.C. al partidului comunist vietnez prin care se accepta posibilitatea unor negocieri, românii l-au anunțat pe ambasadorul american că „îi dau acum «semnalul» pe care

americani îl așteaptă de multă vreme de la Hanoi“. Se pare că Hanoiul a semnalat acest lucru Bucureștiului în primele ore (ora 02.00 sau 03.00 locală) ale zilei de 23 ianuarie 1967, astfel că la București a ajuns în jurul orei 22.00, în ziua de 22 ianuarie, ținând cont de diferența de fus orar de patru ore. La scurtă vreme, pe când ambasadorul american Richard Davis se retrăgea în cabina sa de tren după o zi de vânătoare or-

ganizată de români, a fost chemat pe neașteptate la o întâlnire cu Chivu Stoica, președintele Consiliului de Stat, și Corneliu Mănescu, ministrul de Externe. La Departamentul de Stat, mesajul ambasadorului a fost primit cu toată seriozitatea. Dean Rusk a cerut imediat câteva clarificări, la 25 ianuarie. În decurs de

o săptămână, a existat un intens schimb de telegrame între Washington și Ambasada americană din București, iar ambasadorul a fost primit de ministrul de Externe, de președintele Consiliului de Stat și de primul secretar al partidului. La 28 ianuarie Radio Hanoi transmitea mesajul ministrului de Externe Trinh.

Este adevărat, Bucureștiul a refuzat să dezvăluie mai multe privind sursa informației transmise americanilor, fapt interpretat de *Pentagon Papers* ca o dovadă a lipsei de substanță a mesajului

Țarul Rusiei și regele României la Constanța

Centrale. La fel de cinic se poate spune că după semnarea în secret a Convenției ruso-române din 1 octombrie 1914, ce prevedea neutralitatea românească față de conflictul dintre Rusia și Puterile Centrale, Petrogradul putea să meargă liniștit pe mâna Parisului, aliatul său în Tripla și apoi Împătrita Înțelegere, Franța fiind țara care exercita o fascinație irezistibilă asupra românilor.

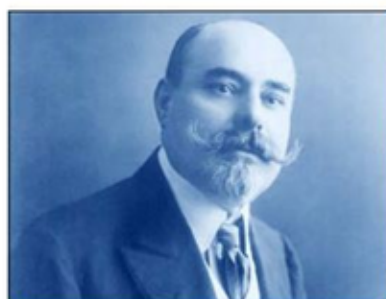
Un prim gest imperial rusesc, de puternică rezonanță propagandistică, a fost scurta vizită a țarului Nicolae al II-lea și a familiei sale la Constanța, la 1/14 iunie 1914 (*Magazin istoric*, nr. 10/2010). Cele doar 12 ore ale prezenței țarului pe pământ românesc (motivate de perspectiva unei utopice logodne a prințului Carol cu marea ducesă Olga) au prilejuit însă puternice inflamații partizane pro și contra ale politizatei prese românești. Dacă ziarele apropiate liberalilor, *Viitorul* sau *Universul*, interpretau evenimentul drept „o cheazășie de pace și liniște” din partea țarului care stârnisese chiar și teama Austro-Ungariei, presa de stânga, adică *Dimineața*, *Adevărul* și *România Muncitoare*, a avut o poziție rezervat-ostilă față de acea „întrevedere personală” dintre două capete încoronate. Dar până și Nicolae Iorga și-a exprimat speranța, în *Neamul Românesc*, că „prin Rusia, până și Austro-Ungaria se poate face mai cuminte”. Faptul că ministrul rus de Externe Serghei Dmitrievici Sazonov, după ce a mai rămas câteva zile în România și a avut o întrevedere cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, i-a raportat lui Nicolae al II-lea „o dispoziție favorabilă pentru noi a românilor”, credem că a reprezentat doar o formulă de complezență protocolară, pentru menajarea orgoliului suveranului. Sazonov

știa deja că Brătianu optase pentru Ardeal în defavoarea Basarabiei, iar Brătianu căuta să obțină cât mai mult pentru țară în schimbul opțiunii sale. Peste doar câteva zile însă, la 16 iunie 1914, profesorul universitar I. Tanoviceanu susținea pe prima pagină a *Adevărului* că „încercarea de prietenie a țarului prin stabilirea de legături de familie cu Dinastia română și prin făgăduieli ademenitoare era zadarnică, atâta timp cât nu ni se retroceda Basarabia întreagă”.

Ce urmăreau rușii în România

De fapt, care au fost liniile de persuasiune urmărite de propaganda rusă în România, potrivit intereselor sale strategice? În primul rând, rușii urmăreau inocularea convingerii că Rusia, indiferent câte bătălii ar pierde, nu poate fi înfrântă din cauza imensității teritoriului ei și a uriașelor sale resurse umane. În acest sens, s-a urmărit minimalizarea amplitudinii înfrângerilor și pierderilor rusești pe front, simultan cu amplificarea oricărui succes, fie acesta unul minor la nivel strategic sau justificarea înfrângerilor țariste printr-o serie de perfide trădări sau acte de spionaj. Mai greu de argumentat a fost aserțiunea, fantastă pe fond, că Rusia absolutistă s-ar putea democratiza, dar numai după obținerea victoriei împotriva Germaniei. Legate de această idee au fost și încercările de a se demonstra că Imperiul Rus nu era un stat ancorat încă în rădăcinile sale medievale, ci dimpotrivă, se afla în plină modernizare, fiind trecute sub tăcere de către propagandiștii ruși sau antantofili ambițiile sale expansioniste către Strămtori. Trăducerea me-

Constantin Mille și frontispiciul ziarului pe care îl conducea

PROPAGANDA RUSĂ ÎN PERIOADA NEUTRALITĂȚII STUDIU DE CAZ: „ADEVĂRUL”

CĂLIN HENTEA

După 1878, atunci când armata română, sub conducerea domnitorului Carol I de Hohenzollern, s-a aflat în dispozitiv de apărare în fața amenințărilor arogante ale țarului Alexandru și ale marelui duce Nicolae, pe linia Calafat-Craiova-Slatina-Pitești-Târgoviște, simpatia românilor pentru Rusia s-a topit complet și așa a rămas până în zilele noastre. Românii nu puteau uita (atunci, ca și acum) că, drept mulțumire pentru ajutorul militar plătit cu mult sânge în 1877, acordat într-un moment de cumpănă al războiului cu Imperiul Otoman, Imperiul Rus a impus prin tratatele de la San Stefano și Berlin, din 1878, anexarea celor trei județe – Cahul, Bolgrad și Ismail (revenite la patria-mamă în 1856, după ce în 1812 înghițise Basarabia și tocmai o transformase în gubernie în 1873) –, oferind, la schimb, Dobrogea și Delta Dunării.

În preajma declanșării Primului Război Mondial este greu de evaluat pe cine urau mai mult românii: pe austro-ungari, care-i asupreau pe frații ardeleni, sau pe ruși, care-i năpăstuiau de-un secol încoace pe frații basarabeni.

Resentimente care vin din trecut

Dovadă este și editorialul din 18 iunie 1914 (publicat și în ziarul *Die Zeit*) semnat de Constantin Mille, directorul politic al cotidianului *Adevărul*, care opina că „poporul român crede că nu trebuie să meargă nici cu Austria, nici cu Rusia”, pentru că „politica rusească găsește în țară o puternică antipatie. Am avut atâtea de suferit de la ruși. Atât de mult ne-a pândit ursul rusesc să ne înghită”. Iar „ursul rusesc” era, fără îndoială, conștient

de ostilitatea opiniei publice românești și a unei bune părți a elitei politice și intelectuale din Regat.

O semnificativă răsturnare de imagine a Rusiei în percepția românilor era greu de imaginat și de realizat într-un timp scurt. Totodată, mentalitatea rusească privind dreptul divin al țarului de a conduce la modul absolut nu acorda o prea mare importanță atitudinii sau reacțiilor opiniei publice (rusești sau străine), în timp ce chiar și în autoritarul și disciplinatul regim al celui de-al Doilea Reich nu se putea face abstracție de mult mai educata și cultivată opinie publică germană. Altfel spus, mujicul nu conta, dar cetățeanul german, da. Probabil de aceea gesturile, eforturile și investițiile propagandistice ale Rusiei în regatul român făcute în perioada 1914-1916 au fost mult mai reduse decât cele ale Puterilor

Neagră, strâmtorile Bosfor și Dardanele și implicit asupra țării lor. Cu doar câteva zile înainte, la 5 noiembrie 1914, *Adevărul* anunța cu litere mari pe pagina a treia că în cadrul tratativelor Rusia i-ar fi cerut României în schimbul recunoașterii posibilei anexări a Transilvaniei de la austrieci, „Moldova până la Siret, renunțarea la Bucovina și Gurile Dunării”. Această știre acoperea de ridicol o penibilă speculație ostentativ prorusă, semnată de deputatul Constantin C. Georgescu la 26 august 1914, tot în *Adevărul*, sub emfaticul titlu *Ceasul Suprem*:

„Dacă vom intra de partea Puterilor Centrale și vom recupera Basarabia, frica de revanșa Rusiei ne va constrânge a ridica efectivul armatei noastre la un milion de soldați, a ne organiza o flotă de război, un port militar, a construi noi fortificațiuni pe malul Nistrului, a cheltui într-un cuvânt toate veniturile națiunii pentru armată și armament [...] Este cu putință chiar ca rușii victorioși, despăgubindu-se din Austria și Germania și pentru a ne lipi completamente politicii lor, să ne retrocedeze Basarabia”.

Severele înfrângeri ale armatelor țariste la Tannenberg și Lacurile Mazuriene din primele luni ale războiului, care i-au propulsat pe generalii Hindenburg (viitor ultim președinte al Republicii de la Weimar, înainte de Hitler) și Ludendorff (viitor companion al lui Hitler în Puciul de la München) în poziția de eroi ai Germaniei și au provocat sinuciderea generalului rus Aleksandr Samsonov, au trecut aproape neobservate în *Adevărul*. În baza unor telegrame de la Petrograd, *Adevărul* titra la 30 august 1914 *Mari victorii rusești împotriva „austriacilor”* în Galiția, iar *Gazeta ilustrată* din 23 august 1914 încerca să-și convingă cititorii că armata rusească era o forță care inspira teamă Ger-

Generalul rus Aleksandr Samsonov s-a sinucis...

maniei. Înfrângerilor rusești și victoriilor germane li se rezerva un anunț laconic, cu litere mici, dar cu litere mari era subliniată o victorie a cavaleriei rusești și era relatat în amănunt tratamentul preferențial-amabil rezervat de trupele rusești românilor din Cernăuți eliberat de „austriaci”. Tot așa, imediat după înfrângerea rusă de la Tannenberg, la 5 septembrie 1914, *Adevărul* socotea nimerit să pagineze cu litere mari manifestul țarului referitor la „dezrobirea provinciilor și popoarelor subjgate de Austria”.

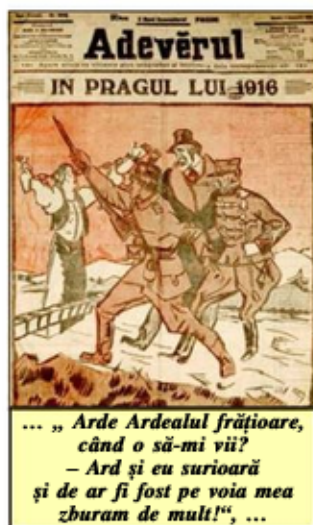
Din tot acest talmeș-balmeș de știri și comentarii politice, contradictorii sau incomplete, tendențioase sau stupide, pro sau contra Rusiei, ce a caracterizat nu doar ziarul *Adevărul*, ci și cvasitotalitatea presei românești din epocă (și din prezent) nu

... în urma înfrângerii suferite de trupele ruse la Tannenberg și Lacurile Mazuriene

au lipsit articolele-ecou ale unor zvonuri sau de contracarare a unei propagande considerate ostile României. Astfel, *Adevărul* din 7 septembrie 1914 dezmințea insinuările din *Bukarester Tageblatt* că Rusia ar fi declarat că „voia să anexeze România”, iar la 25 octombrie 1914 tot *Adevărul* publica zvonul, preluat din ziarul *Le Temps* din urmă cu două zile, că ungurii ar trata cu rușii, direct la Petrograd, pentru a păstra Transilvania, în eventualitatea unei înfrângeri a Puterilor Centrale.

(Va urma)

sajului esențial transmis românilor era aceea că o alianță cu invincibila Rusie, viitor democratică și modernă, nu era dezonorantă și deloc amenințătoare, ci benefică pentru regatul român și că era mai bine să fii prieten cu ursul rusesc decât dușmanul lui.

Dincolo de evoluțiile sinuoase ale manevrelor și negocierilor diplomatice secrete petrecute în culisele cancelariilor, pe care le cunoaștem, în bună măsură, astăzi, presa românească din anii neutralității reprezintă oglinda a ceea ce românului de rând îi era permis să știe, a modului în care el era persuadat sau chiar manipulat și, nu în ultimul rând, a stării de spirit generale din acea epocă, în care numeroasele reclame la produse de lux făceau casă bună în paginile ziarelor cu comunicatele de război și comentariile înflăcărat patriotice. Astfel, meandrele politicii editoriale ale cotidianului de stânga *Adevărul*, de orientare antantistă, dar mai ales anti-habsburgică (stipendiat de Take Ionescu) pot fi considerate relevante pentru evoluțiile atitudinii liniei de mijloc (fără excesivele argumentații filo-germane din *Ziua* ale lui Ioan Slavici, antirusești din *Viața românească* ale lui Constantin Stere sau filo-franceze din *Epoca* ale lui Nicolae Filipescu) a presei românești în anii neutralității. Dat fiind acest profil politic asumat de *Adevărul*, ziarul se prezenta drept o „gazdă” ideală pentru diseminarea într-o manieră discret-credibilă a mesajelor propagandei rusești.

Avatarurile presei de război

Atunci, în anii Primului Război Mondial – la fel ca în prezent, în era internetului și a

transmisiilor live –, presa reflecta doar „felii ale războiului” și nicicum întregul său, mai precis acele felii care corespundeau orientării politice a ziarului respectiv. În plus, atunci, ca și în prezent, multe evenimente importante în derularea conflictului rămăneau, din motive politico-strategice, ascunse publicului. Cititorului de ziare român îi era aproape imposibil să descifreze evoluția operațiunilor militare pe îndepărtatul Front de Vest, ca și pe cel mult mai apropiat din Est din puzderia de comunicate contradictorii, doldora de detalii nesemnificative și denumiri de localități străine dificil de citit, darămite de localizat. Semnarea la 18 septembrie/1 octombrie 1914 a amintitei Convenții ruso-române, prin care Rusia garanta integritatea teritorială a României și recunoștea drepturile acesteia asupra provinciilor din Austro-Ungaria locuite de români, urmând ca România să le ocupe atunci când va considera oportun, a rămas secretă pentru opinia publică românească, dar mai ales pentru Puterile Centrale. Rusia putea fi astfel liniștită că România nu-i va cădea brusc în spate, iar acesta ar putea fi un motiv, alăturat aroganței imperiale față de vecinii mai mititei, pentru ca guvernul rus să nu se coboare prea tare la un efort propagandistic în regatul de la Gurile Dunării.

Neinspirata Proclamație a țarului Nicolae al II-lea din 8 noiembrie 1914, care trimitea la planurile expansionist hegemonice ale lui Petru cel Mare, coroborată cu răspunsul arogant al Rusiei la fireasca neliniște produsă la București, a dat o grea lovitură imaginii marelui vecin de la Răsărit și antantistilor, care încercau să domolească temerile legitime ale românilor privind amenințarea rusească la Marea

1916

Wekerle Sándor i-a luat locul
premierului Tisza Istvan

Emil Costinescu

orz, fasole și linte, mărfurile în contrapartidă, metale și sulfat de cupru, se lăsau așteptate. În plus, nemții continuă practicile observate încă de la începutul războiului: tranzitează prin România butoaie cu „zahăr” destinate Imperiului Otoman, care se dovedesc pline cu obuze. Și icrele negre sunt folosite ca să mascheze sârma ghimpată.

In acest climat confuz înfloresc contrabanda. „Societatea noastră e în stare de descompunere cadaverică”, scrie un ziarist scos din fire. În Parlament se fac interpellări repetate pe această temă, dar guvernul refuză ancheta declarând cu aroganță că „e inoportună, chiar dacă sunt amestecați și funcționari superiori ai statului”. *L'indépendance roumaine*, foaia liberalilor, scrie cu cinism că e vorba doar de un fenomen incidental, sporadic și cu caracter excepțional. Dar derapajele legate de exportul nesăbuit, ca și afacerile ilicite afectează aprovizionarea populației și provoacă sporiri periculoase de prețuri. Soluția autorităților rămâne mai mult pe hârtie: instituie prețuri maxime la produsele de primă necesitate. Negustorii dosesc mărfurile – o vor face și în timpul războiului –, accentuând îngrijorarea generală. Totuși, pentru a liniști oarecum populația, directorul C.F.R. Periețeanu e trimis în Rusia pentru a studia modul de construcție al silozurilor din gări; după știința acumulată acolo, se vor ridica până în luna iunie 210 silozuri, cu o capacitate de 60 de vagoane fiecare.

Parlamentul se dovedește zadarnic și când încearcă să stăvilească luxul. Deputatul Ștefan Ioan propune un fel de lege somptuară prin

care sugerează un timbru usturător la automobilele de lux, bijuterii, blănuri, dantele, rochiile de firmă etc. Doar că aceeași presă constată că aceste mărfuri continuă să se cumpere „cu furie” (vezi reclamele magazinului „Au bon goût”, ca și pe cele ale doamnei Agnes, care și-a adus ultimele noutăți de la Paris pe un drum lung, prin Anglia, Norvegia, Suedia și Rusia).

În timp ce pâinea începe să lipsească la București, iar chiriile urcă amețitor, în Parlament liberalii refuză să discute cazuri de incompatibilitate, precum cel al ministrului Emil Costinescu; acesta era în același timp și membru în consiliul de administrație al concernului fabricilor de zahăr. Ionel Brătianu îi motiva dubla calitate prin faptul că era „unul din rarii specialiști financiari”. Și proiectul de lege depus de Gr. Trancu Iași pentru reglementarea utilizării automobilelor de serviciu de către funcționarii din București e respins de liberali într-o formă neconvingătoare: suspendă ședința!

Dar în Parlamentul României o voce se face tot mai serios auzită; intervențiile lui Nicolae Iorga au puterea unor adevărate sentințe. Cum în această lună se dezbătea bugetul pe anul în curs, el definește această „lege a legilor”, după spusa lui Kogălniceanu, astfel: „Când într-o societate predomină elementul aristocratic, ea are un buget de pensiuni, când predomină burghezia, are un buget de afaceri, iar când predomină arivismul are un buget de favoruri. Când într-o societate toate acestea sunt amestecate, ea are bugetul pe care noi îl avem an de an, adică buget de

GEORGETA FILITTI

Războiul a învolburat aproape toată planeta. România, chiar dacă invitată, curtată, amenințată, continuă să aștepte. E un răstimp înăbușitor, când faptele pașnice continuă să se înșire nepăsătoare pe firul vieții românești.

Două treimi din omenire se află în război. România rămâne în expectativă, surdă la ofertele uneia sau alteia dintre tabere. Faptul generează speculații: în Austro-Ungaria prim-ministrul Tisza e schimbat cu Wekerle, pentru că acesta e mai în măsură să-i determine pe români să intre în război!

Între timp, la granițele țării incidentele se înmulțesc: bulgarii blochează tranzitul de mărfuri românești spre Grecia. Autoritățile noastre descoperă un număr sporit de „fete” nemțoaice și din monarhia bicefală care, din cabarete, fac spionaj și decid expulzarea lor. Amintim că în acel moment erau înregistrați în România 138.000 de supuși ai Puterilor Centrale. Călătorii din gara Predeal sunt siliți

de autoritățile maghiare să facă o pauză de opt zile la Brașov. Bulgarii masează la Dunăre cinci divizii, „în așteptare”. Societatea „Dobrogea” face spionaj în favoarea bulgarilor, încât Bucureștiul se vede obligat să expulzeze 41 dintre membrii ei.

Ambiguitatea în materie de comerț exterior continuă. România exportă cereale spre ambele tabere. Un curent retoric proantantist e contracarat de acordul româno-german pentru schimburi bilaterale, în valoare de 150 de milioane de franci. Acesta se desfășura anevoie, deoarece, în vreme ce românii trimiseseră 150.000 de vagoane de porumb, 300.000 de grâu și secară, 10.000 de

1916

Sanie de ambulanță trasă de câini
din Alaska

Maximilian Harden

al câinilor de Alaska pe front: previn răspândirea gazelor asfixiante, transportă telefoanele de campanie și mărâie semnificativ dacă telefonistul a murit.

Într-o atmosferă europeană sufocantă, viața pare să se desfășoare în mod obișnuit în România. Cineva însă constată nemulțumit: „De la începutul războiului s-au înmulțit expozițiile de pictură la București. Prea multe expoziții, prea mult comerț, prea puțină artă“. Ca o trăsătură generală în această lună, numeroase spectacole se amână sau se suspendă. Altele sunt puțin nedumeritoare. De pildă, conferințele societății „Cultura sătenilor“, cu ședințe contra cost (zece franci două audieri), pe teme literare și artistice, mai puțin accesibile probabil destinatarilor indicate pe firma societății. Mai potrivită vremurilor apare inițiativa susținerii orfelinatului din Sibiu, cu concerte ale sopranei Lucia Cosma la Ateneu, vânzarea a 20.000 de medalii cu chipul lui Mihai Viteazu – în urma căreia s-au strâns 127.000 de franci –, concerte Gluck, organizate de Societatea Ortodoxă a Femeilor Române etc.

Sunt urmărite cu interes cursurile organizate de Institutul Sud-Est European, cu teme precumpănitor de istorie balcanică, susținute de Nicolae Iorga și Vasile Pârvan.

Între concertele simfonice (multe cu participarea lui George Enescu), un festival Wagner, filme color (*O floare printre spini*, american), baluri mascate ale Asociației Presei Libere, banchete ale arhitecților, spectacole cu revista *Dandanaua* la Teatrul Leon Popescu, își face loc în Sala „Carol cel Mare“ din București o trupă moscovită de balet, formație de balalaici

ș.a., cu o cântăreață foarte rusoaică, Aimée Newtonova...

O serie de fapte petrecute în această lună fac parte din cotidianul vieții românești, se pare de neremediat. Așa, deși în teorie învățământul era gratuit, la Liceul „Lazăr“ se constituie un comitet de părinți care ajută material la dotarea școlii cu aparatură de laborator, calorifere și amenajarea unei săli de gimnastică. La Mircești, se ridică un monument lângă casa bardului Vasile Alecsandri. Peste 100 de ani, locul e în mare parte păcănit. Din spirit de imitație, atât de răspândit la noi, se constituie „Societatea absolvenților de patru clase liceale“. „Pe când cea a absolvenților de grădiniță?“ întreabă un ziarist mucalit.

Zvonuri, întâmplări, gesturi năucitoare rețin atenția la fel de mult ca teatrele de război. Căpitanul Valeriu Emilian, de la Institutul Geografic al Armatei, după o sentință de divorț defavorabilă, sare cu sabia, în plină ședință a tribunalului, și își desfigurează fosta soție. La „Mica publicitate“, această oglindă concentrată a mentalului colectiv, un fante se prezintă astfel: „Căpitan, 27 de ani, fizic, inteligență, cultură, carieră strălucitoare, aristocrat, sentimental, scriitor, ar dori să realizeze un vis de fericire intensă, imaterială, prin căsătoria cu o fată (doamnă) frumoasă, foarte bogată“. Doritoarele îl pot contacta la jurnalul *Adonis*.

Scepticii în materie de ghicit sunt încă o dată îndreptățiti: din descifrarea dubitativă a spuselor lui Nostradamus ori a cutărei prezicătoare, românii vor intra în război în săptămâna cu patru joi... ■

Gara din Predeal

Le Petit Journal din 27 februarie 1916 anunța doborârea unui zeppelin care se reîntorcea dintr-o misiune de bombardament în Anglia

1916

pensiuni, buget de afaceri și buget de favoruri. Când vom fi în adevăr o națiune, când vom avea curajul să înlocuim o oligarhie, care nu are nici vrednicia bogăției căpătate prin muncă, nici sângele prețios al unor familii nobile, nici înălțimea unei clase care reprezintă o cultură, atunci vom avea, și numai atunci, dar nu numai prin critici făcute aici în Parlament, vom avea bugetele adevărate ale națiunii românești, ale intereselor ei actuale și ale dezvoltării ei în viitor“.

Iorientativ, amintim câteva prețuri din martie 1916: 1 kg de cașcaval, 2,50 lei, 1 kg carne de vită, 1,20 lei, o scaldă la baia centrală, femei, 5 lei, bărbați, 4 lei, o rochie de firmă, 300 de lei.

Compensațiile față de politica partizană a liberalilor sunt slabe: de pildă, celor care nu și-au putut exporta cerealele, din cauza drumurilor aflate în stare mizerabilă, li se restituie „taxa pentru șosele“. În fine, bucureștenii se amuză de inventivitatea unui concitadin, scandalizat de prețul mai multor produse alimentare: face o comandă mai mare, achită 20% și apoi indică să-i fie trimise cumpărăturile la o adresă anume. Comisionarul se trezește pe Calea Victoriei nr. 25, la Poliția Capitalei.

Din punct de vedere psihologic, balanța înclină mai mult spre descrierea ororilor comise de germani (reținute de presa proantantistă) și mai puțin spre sunetele de sirenă venite din lumea anglo-franceză și destinate românilor. Astfel, sunt amintite cele 403 victime pe uscat și 2.750 pe mare, făcute de zeppelinuri printre englezi, doar în luna precedentă, februarie. Apoi e reproducă scrisoarea unui soldat german

către logodnica lui: „... am străpuns cu sabia șapte femei și patru domnișoare, scroafele sunt mai rele ca bărbații...“ Și, în fine, relatarea cutremurătoare despre două fete cu mâinile tăiate de nemți și acum îngrijite într-un spital elvețian. Li s-au vindecat ciaturile și întreabă neștiutoare: „Când o să ne crească mâinile la loc?“

Prim-ministrul sârb Nikola Pasici, în vizită la Vatican, descrie ororile făptuite de bulgari pe pământul țării sale: călugări uciși, biserici șterse de pe fața pământului. În același timp, foaia *Preporetz*, a guvernului de la Sofia, declară că doar o Bugarie mărită (citește: coto-pitoare) poate garanta stabilitatea Balcanilor, inclusiv a României.

Oficialitățile germane sunt sigure de victorie. Vor păstra această credință până în septembrie 1918. Prin glasul lui Maximilian Harden, „copilul teribil al presei nemțești“, ei cer Aliaților pacea „cu sabia și cu pumnul“.

Aliații rămân la fel de interesați de captarea românilor. *Le Temps* salută gestul Elenei Văcărescu pentru colecta din România în ajutorarea prizonierilor francezi aflați în lagărele germane. Și *La vie feminine* din Paris o omagiază pe poetă pentru militanțismul ei. André Meril, în articolul *De la Verdun la București*, comentează epopeica bătălie și lansează un apel către „sora mai mică“ a Franței de a intra în luptă. Nicolae Filipescu e primit în audiență de Sazonov, ministrul de Externe al Rusiei, care îi vorbește de prietenia tradițională româno-rusă, fapt ce i-ar obliga pe români să se pronunțe... În sfârșit, o istorioară mai aparte: *Le Figaro* reține aportul excepțional

Frescele „Triumful Galateei“ ...

Jurăminte duble

La sfârșitul plimbării i-a propus fiicei brutarului să-i arate atelierul, ea a acceptat și a privit curioasă la schițele și studiile lui, admirându-le sincer. La propunerea de a i se face portretul, Margareta s-a arătat flatată, numai că trebuia, i-a spus ea, să fie de acord și tata, și logodnicul ei. Văzând o undă de îngrijorare pe chipul artistului, frumoasa tânără s-a grăbit să explice că nu se mărită din dragoste, ci pentru că la 17 ani e pur și simplu rușinos să rămâi fecioară. Logodnicul era păstor pe o posesiune a lui Agostino Chigi.

Rafael a adăugat repede: cu ochii ei minunați, cu gura și părul ei ar trebui să devină mireasa unui prinț de sânge. Și i-a oferit, ca mulțumire pentru vizită, un superb colier de aur, pe care îl cumpărase în ajun pentru o curtezană, Andreea, dar aceasta i-l refuzase. Rafael avea 31 de ani, era un bărbat frumos, cine i-ar fi rezistat? Margareta i-a promis că va mai veni, cu condiția ca pictorul să vină să vorbească cu tatăl ei.

Așa a și făcut. A mers împreună cu fata la cuptorul brutarului, i-a oferit acestuia 50 de monete de aur și a obținut permisiunea de a-i face fiicei lui câte portrete vrea. Complezent, tatăl chiar i-a promis pictorului că îi explică el logodnicului-păstor cum stau lucrurile. Rafael era îndrăgostit de proaspăta minune.

Tommaso Cinelli, viitorul mire, și-a dat seama ușor ce se întâmpla, fie numai și de la colierul de care fata nu se mai despărțea. I-a reproșat că îl înșală, că nu face decât să completeze galeria de curtezane a lui Rafael. Ceea ce nu a speriat-o sau umilit-o deloc pe tânără. Era gata să fie orice spunea el, dar să aibă bani de aur și să fie tratată fără sălbăticie și reproșuri. Apoi cei doi s-au împăcat, s-au iubit, el a iertat-o și, la cererea lui, au mers la biserică pentru a-și legaliza legătura. Acolo tânăra i-a jurat credință băiatului. Ceea ce nu a împiedicat-o ca numai câteva zile mai târziu să-l asigure și pe Rafael de iubirea ei.

Ea, această Margareta Luti, este ultima dragoste a marelui Rafael. Iubise multe femei înaintea Margaretei, dar acum inima lui aparținea fiicei brutarului, Fornarinei (fornaio – brutar). „Rafael era foarte înclinat către dragoste și iubitor de femei, în slujba cărora s-a aflat întotdeauna; din pricina aceasta, deși s-a dedat într-una plăcerilor trupesti, prietenii săi i-au arătat – poate mai mult decât s-ar fi convenit – și înțelegeri și îngăduință“, va scrie cu eleganță despre Rafael măsuratul critic Giorgio Va-

sari, în *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*.

Expresia angelică a chipului Brutăriei părea a-l fi fermecat cu adevărat pe artist. De câte ori, orb de iubire, nu l-a desenat, schițat, pictat, încercând să-i surprindă misterul... Începând din 1514 el nu a pictat numai portretele ei, care sunt capodopere, ci, grație ei, împrumutând trăsăturile ei, chipuri ale Madonei, chipuri de sfinți.

Așa ceva nu se face

La prima ședință Margareta pozase pentru Psyche, înfrumusețând mai târziu villa Farnesina. La fiecare mișcare

... și „Venus și Psyche“, din villa romană Farnesina...

a pensulei, se auzea exclamația artistului: „Doamne, cât ești de frumoasă!“. Într-o noapte, când s-a dus în camera Fornarinei și a zăbovit mai mult, până în zori, Francesco Penni și-a așteptat răbdător Maestrul și l-a văzut venind într-un picior, gata să dea orice ca Margareta să fie numai a lui. Iar la timida remarcă a elevului cum că iubirea necumpătată, în exces,

Porecla în renume

BRUTĂRIȚA

FLORENTINA DOLGHIN

Rafael Sanzio din Urbino, „Autoportret” (1506), Florența, Galeria Uffizi

În 1514 Papa Leon al X-lea (Giovanni de Medici) l-a numit pe Rafael Sanzio din Urbino arhitect-șef al Catedralei Sf. Petru. La 11 martie murise la Roma Donato Bramante, genialul arhitect care avusese conducerea tuturor șantierelor pontificale sub Papa Iuliu al II-lea. Fusesse mentorul și prietenul lui Rafael și profesorul lui de arhitectură. Noul Papă a hotărât, așadar, stărnind surpriză la Vatican, să-l numească succesor pe tânărul pictor, în vârstă de 31 de ani, care nu-și încercase până atunci puterile decât pictând pentru Agostino Chigi, negustor bogat, prieten bun al tuturor oamenilor talentați, și el mare iubitor de artă.

Chigi i-a pus la dispoziție la Roma, cu multă generozitate, apartamentele luxoase ale palatului său, villa Farnesina, situată cu fața la un superb parc și numită astfel după familia Farnese, care o stăpânise. Artistul a lucrat intens la *Cele trei grații* și la *Galatea*, dar a fost nevoit să întrerupă lucrul pentru că nu reușea deloc să găsească un model feminin pentru *Psyche*. Într-o zi se plimba împreună cu elevul lui Giovan Francesco Penni.

S-a nimerit pe malul Tiburului când a văzut o fată de o

Bogatul negustor și bancher Agostino Chigi, pictat de italianul Sebastiano del Piombo, contemporan cu Rafael

neasemuită frumusețe. Cam 17-18 ani să fi avut această splendoare necunoscută. Stătea sprijinită de un copac și razele soarelui, filtrate de frunze, îi puneau în valoare chipul angelic. Plin de admirație, Rafael avea să afle că pe copilă o chema Margareta Luti, că era fiica unui brutar și că locuia nu prea departe. Pictorul a profitat de bucuria fetei arătată la ideea de a se plimba prin parcul Palatului Farnesina și a răspuns cu plăcere invitației. „Gata, am găsit-o pe *Psyche*”, i-a șoptit Rafael fericit prietenului elev.

Margareta și acest june. Ceilalți elevi ai lui Rafael pur și simplu i-au întors spatele bolognezului, socotind că așa ceva nu se face. S-a ajuns până la un duel, în urma căruia Tirabocci a murit de spada unui alt ucenic. Lui Rafael i-a fost ascuns adevăratul motiv al încăierării, iar Fornarina și-a găsit curând un alt admirator.

Curtezana cu chip angelic

Curând tot acest tumult al iubirii, toate aceste chinuri provocate de dragostea lui pentru Margareta aveau să afecteze sănătatea genialului artist. Zile în șir a zăcut sfârșit de febră. I-au purtat de grijă mulți elevi de-ai lui, care îi erau ca o familie. Papa Leon al X-lea, aflând de suferința pictorului, i-a trimis ultima binecuvântare. Un cardinal s-a prezentat la patul bolnavului și a rugat-o pe Fornarina să se îndepărteze, pentru că nu putea oficia binecuvântarea Papei în prezența unei femei care nu-i era soție legitimă bolnavului.

De altfel, Rafael era prea tânăr pentru a-și întemeia o familie adevărată, scrie un biograf al lui, Antonio Forcellino. Unchiul lui, fratele tatei, pe care îl respecta și care îl ocrotise pe copil – orfan de mamă la opt ani și de tată la 11 –, îi scrisese adesea că vrea să-l vadă căsătorit, îi găsisese diverse partide, pentru a se putea îngriji de descendența lui, misiune considerată prioritară în veacul al XVI-lea. „Cât despre femei, îi răspunsese nepotul, sunt mulțumit și îi mul-

tumesc fără încetare lui Dumnezeu că nu am luat-o nici pe aceea pe care voiai să mi-o dai înainte, nici pe alta, iar în aceasta am fost mai înțelept decât tine, care voiai să mi-o dai. Sunt sigur că acum știi și tu că eu nu aș fi fost în locul în care sunt“. Roma era într-adevăr la picioarele lui. Cardinalul de Santa Maria in Portico, Bernardo Dovizi da Bibbiena, om foarte puternic la curtea pontificală, i-o făgăduise de soție pe o nepoată a sa. Rafael ar fi obținut astfel intrarea definitivă printre nobilii Italiei, sfărâmând cel dintâi

Cardinalul
Bernardo Dovizi da Bibbiena

cușca socială în care erau închiși de 2.000 de ani chiar și cei mai faimoși artiști ai Occidentului. Dar marele pictor n-a avut motiv să se zorească la o căsătorie. A amânat mereu.

La 6 aprilie, în Vinerea mare a anului 1520, la trei ceasuri după asfințitul soarelui, genialul artist a trecut la cele veșnice, în aceeași zi în care se născuse (în 1483), tot în Vinerea Sfântă. Murea, la numai 37 de ani, un tânăr chipeș, în floarea vârstei, de mulți îndrăgit.

Își trăise cu înflăcărare nemăsurată dorințele, pasiunile amoroase, iar Italia vremii credea la vremea aceea că istovirea amoroasă excesivă, erotismul liber puteau duce la moarte. Erosul lui Rafael, au spus ulterior cercetătorii, nu a fost altceva decât expresia unui eros spiritual, prin intermediul căruia artistul și omul își propuseseră să ajungă la harul divin și la cunoașterea spiritului.

Tânăra a primit prin testamentul artistului tot ce îi trebuia pentru a trăi decent după dispariția lui, dar a rămas una dintre cele mai cunoscute curtezeane ale Romei.

Imediat după moartea Maestrului, temându-se de mânia elevilor lui Rafael, Fornarina s-a ascuns pentru câteva zile în casa părintească, unde a găsit-o... Tommaso Cinelli, întors după cinci ani de mănăstire. Margareta se aștepta la ce era mai rău, dar, cum păstorul nu dădea semne că-i va administra bătaia, a știut ea cum să conducă discuția, de data asta însă fără succes. Tommaso s-a lepădat de ea fără niciun regret, aruncându-i în față tot ce simțea la data aceea despre ființa cândva iubită.

Margareta Luti, cea care a dat chip unuia dintre cele mai frumoase portrete feminine din toată istoria artei, și-a sfârșit viața într-o mănăstire. Când, nu se știe. Doar anul nașterii ei este cunoscut: 1496. Chipul ei a înfrumusețat muzee și palate, ca prototip al candorii angelice, dar purtătoarea lui nu a fost nici pe departe un înger. A rămas în istorie ca Fornarina. ■

ascunde de obicei un pericol, Rafael i-a răspuns prompt: „Un pictor devine mult mai talentat când iubește așa sau este iubit așa. Iubirea dublează genialitatea. O să vezi tu câte tablouri or să-mi iasă cu Margareta. Cerul mi-a trimis-o!”.

Pentru 3.000 de galbeni Tommaso Cinelli i-a permis pictorului să

o ducă pe Margareta unde vrea. Într-o suburbie a Romei Rafael a găsit pentru dragostea lui o vilă frumoasă, i-a cumpărat veșminte bogate și bijuterii care să rimeze cu chipul ei, cai și o trăsură care o așteptau la poartă.

Vreme de un an tinerii îndrăgostiți practic nu s-au despărțit. Rafael n-a mai vrut să vadă pe nimeni, n-a ieșit la petreceri, a rărit și lecțiile cu

... al cărei parc a fermecat-o pe Margareta

elevii. Papa Leon al X-lea era cam nemulțumit. Și banche-
rul, Agostino Chigi, constata
că artistul neglijase lucrul la
decorarea palatului său, de
aceia a propus ca fata să fie
mutată la Farnesina. Margareta
nu a avut într-un prim impuls
nimic împotriva, mai ales
că spera să scape astfel și de
micile mizerii pe care i le mai
făcea logodnicul, totuși neîm-
păcat. Poate ar fi fost astfel

potolit de stăpân, doar
se afla în palatul lui.

Rafael, la rândul lui, s-a bucurat și el că ar fi
putut avea alături dragostea
și arta și s-a pus serios pe lucru.
O făcea însă în palatul banche-
rului, sub ochii lui, care
zăboveau adesea pe
frumosul model. Chigi,
îndrăgostit și el până
peste urechi, la rugă-
mintea Fornarinei de a

o scăpa de păstor, l-a închis
pe acesta din urmă într-o mână-
năstire, condusă de un văr
de-al lui, care pentru un cin
căpătat a promis că-l ține pe
Tommaso închis atât cât e
nevoie.

În 1518 Rafael și-a luat
printre elevi pe un tânăr bo-
lognez, Carlo Tirabocci. Toată
lumea avea să afle curând,
mai puțin Maestrul, despre
legătura de dragoste dintre

Între picturile semnate de
Rafael există două portrete de
femeie despre care se crede că o
au ca model pe Margareta Luti:
Portret de femeie, cunoscut ca
Femeia cu vâl, azi la Palatul
Pitti, din Florența, și *Portret de
tânără (Brutărița)*, conservată la
Galeria Națională a Palatului
Barberini din Roma (cea din
imagine)

De 500 de ani aceste două
tablouri alimentează legenda
ivită în jurul identității iubitelor
lui Rafael, fără a se ajunge la un
rezultat concret. Despre *Femeia cu vâl* prima
știre se află la Vasari, în lucrarea mai sus
amintită. El vorbește despre „o femeie pe
care Rafael a iubit-o până la moarte, căreia
i-a făcut un portret foarte frumos, că parcă
era vie”. Cât despre persoana din ta-

bloul *Brutărița*, tot Vasari ne
spune că ea reprezintă pe femeia
plăcerilor lui Rafael. Tânăra este
așezată, pe fondul unei tufe de
mirt închisă la culoare în timp,
aproape o adolescentă, pe jumă-
tate nudă până la brâu și care își
acoperă malițios bustul cu un
vâl străveziu, ce mai mult pune
în valoare decât îi ascunde goli-
ciunea. O mantie roșie îi acoperă
soldurile. Pe cap are un turban
de mătase înfășurat după moda
din Roma și ținut de un cerc au-
riu de care e agățată o bijuterie,

foarte asemănătoare cu cea care apare la
Femeia cu vâl. Pe brațul drept, poartă o brățară
de aur pe care e scris Raphael Urbinas, care
marchează mai degrabă posesia persoanei
decât autografia tabloului. Când a murit
Rafael, tabloul era încă în lucru. ■

boală". Are variantele învechite *panachie*, *panacee* și etimologie multiplă: gr. *panakeia* (format din *pan-* „tot” și *akos* „leac”), lat. *panacea*, fr. *panacée*. Se pare că, în mitologia greacă, exista o divinitate numită *Panakeia*, fiică a lui Asklepios, venerată ca zeiță a vindecării universale. Prima atestare a acestui termen în română, în forma *panachie*, apare într-o traducere din franceză făcută de căminarul C. Veisa, în anul 1836, la Iași; forma de plural *panacee* este consemnată tot într-o traducere, semnată de doctorul Pavel Vasici (Brașov, 1844-1845). În paranteză fie zis, este greșită formularea *panaceu universal*, folosită de unele persoane, pentru că este un pleonasm.

Panaghie este un termen religios care are două sensuri: „iconiță cu chipul Fecioarei Maria purtată de ierarhi pe piept” și „prescură pe care preotul o ridică de pe masă la parastasul de 40 de zile al cuiva”. În română a intrat din slavonă sau/și din neogreacă. Pentru primul sens, cu care apare într-un dicționar al lui Pop-Barcianu (1900), are si-

nonimul *engolpion*, de origine greacă; cu al doilea sens, prima atestare este din anul

1645 (conform datelor oferite în dicționarul lui H. Tikin). La originea cuvântului este numele propriu *Panaghia*, dat Fecioarei Maria.

Panama¹ „împletitură fină din paie provenite de la o specie de palmier care crește în Panama; pălărie moale, făcută dintr-o astfel de împletitură” este un cuvânt împrumutat din fr. *panama*, care are la

bază denumirea unui stat din America Centrală, cu capitala la Panama. Prima sa atestare în română este de la sfârșitul secolului al XIX-lea, într-o proză de Al. Macedonski. Termenul omonim *panama*² cu sensul „afacere frauduloasă de mari proporții, asemănătoare cu delapidările comise cu ocazia săpării canalului Panama”, a fost rar folosit și se pare că a ieșit din uz.

Panică înseamnă „spaimă subită și violentă, având de obicei caracter colectiv”. Cuvântul a intrat însă în română la sfârșitul secolului

al XVIII-lea ca adjectiv, cu sensul „care tulbură brusc și violent pe cineva”, în construcții ca o *înfricoșare panică* (la Ianache Văcărescul, manuscris din 1788-1794), sens care s-a menținut și în prima jumătate a secolului următor: o *spaimă panică* (la Gh. Asachi); N. Bălcescu este primul care îl folosește atât ca adjectiv, cât și ca substantiv, cum circulă în limba de astăzi. Cuvântul are în română dublă etimologie: gr. *panikos* și fr. *panique*. La originea sa îndepărtată se află numele propriu al zeului Pan (fiul lui Zeus și al Penelopei sau al lui Hermes și al Driopei), care avea o înfățișare ciudată, pe jumătate om și pe jumătate animal: avea coarne, barbă și copite de țap.

Zeul Asklepios, patronul medicinei

Actorul scoțian Sean Connery, purtând o panama

Era divinitatea pășunilor și a turmelor, considerat și inventatorul năului. Se credea că Pan alerga noaptea prin munți și apărea pe neașteptate, producând *panică*. ■

MAREȘAL FRANCEZ (1757-1816)

(Monoverb: 6-8)

Gh. BRAȘOVEANU

Soluția rebusului TRATATE DE PACE ISTORICE, din nr.2/2016

TRIANON – LUP – IAC – VITEZA – WESTFALIA – S – A – I – OL – PLUS – TR – DR – PA – MA – TARE – SI – TAR – SANSTEFANO – BUCURESTI – W – ANIN – RA – NOI – ZA – TOI – FURT – A – KARLOWITZ.

Soluția jocului PE FRONT, din nr. 2/2016

CĂPITANUL CADE ÎMPUȘCAT
(CA – PI – T / A – NUL / CA – DE – I / M – PUS – CA – T)

Pastila de cuvinte

Unele eponime aparțin, cum se va vedea în cele ce urmează, limbajului comun, ca pamflet sau panică, altele fac parte din terminologia unor domenii speciale, cum sunt paladiu¹, panaceu și panaghie, ori sunt livrești, ca paladiu² (paladium).

TOT EPONIME

Academician MARIUS SALA

Paladiu¹ este numele unui „metal alb-ce-nușiu, lucios, foarte maleabil, din familia platinei, întrebuințat drept catalizator la unele reacții sau ca înlocuitor al platinei la fabricarea unor instrumente de precizie, a unor obiecte de artă etc.“. Cuvântul a fost împrumutat în română din fr. *palladium* la mijlocul secolului al XIX-lea; figurează în lucrarea lui Pah.T. Stamatî intitulată *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, publicată la Iași în 1851. În franceză, termenul a fost preluat din engleză, unde a fost creat de la cuvântul *Pallas*, nume dat unui asteroid cu diametrul de cca 500 km, descoperit în anul 1802 de W. Olbers.

Astronomul german
Heinrich Wilhelm Olbers
(1758-1840)

Zeița Pallas-Atena,
protectoarea cetăților

*Paladiu*² (cu varianta livrescă *paladium*) înseamnă, în sens propriu, „statuia zeiței Pallas Atena, considerată, în Antichitate, protectoare a cetăților“, iar în sens figurat „mijloc de conservare, de apărare, de protecție; cheazășie, garanție“. În română provine din lat. *palladium*, fr. *palladium* și a fost atestat, cu primul sens, într-o poezie a lui Gh. Asachi (1836), iar cu sensul figurat, în tomul I al publicației *Arhiva românească*, apărută sub redacția lui M. Kogălniceanu (1841). O legendă târzie spune că *Pallas*, una dintre fiicele lui Triton, era o

prietenă din copilărie a zeiței Atena, ucisă accidental în timp ce se jucau, iar Atena, pentru a-i onora memoria, i-a preluat numele și a cioplit în lemn o statuie hărăzită cu proprietăți magice, pe care a numit-o, în grecește, *Palladion*.

Pamflet „scriere cu caracter satiric, în care autorul ridiculizează anumite tare morale, concepții retrograde, trăsături negative de caracter ale unei persoane etc.“, este un cuvânt care provine din fr. *pamphlet* și a fost înregistrat în română prima dată tot în dicționarul lui Stamatî amintit mai sus. Franceza l-a împrumutat din termenul engl. *pamphlet*, care are la origine numele propriu alterat al unui personaj dintr-o comedie, în versuri latine, care circula în secolul al XII-lea, *Pamphilet seu de Amore* „Pamphilus sau despre dragoste“. În greacă, *Pamphilos* însemna „iubit de toți, prieten al tuturor“. Pamflete celebre sunt *Catilinarele* lui Cicero patru discursuri contra lui Catilina, *Filipicele* lui Demostene împotriva regelui Filip al Macedoniei, pamfletele anti-religioase ale lui Voltaire, iar în literatura română pamfletele lui Arghezi.

Panaceu face parte din terminologia alchimiei sau a medicinei vechi și înseamnă „leac ori medicament despre care se credea că vindecă orice

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ion Constantin** – **PROBLEMA BASARABIEI ÎN DISCUȚIILE ROMÂNNO-SOVIETICE DIN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE 1945-1989** (sub egida Academiei Române)

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2015, 344 pp.

● **AU ALES LIBERTATEA** (sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc; ediție îngrijită de Dumitru Dobre și Veronica Nanu)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015, 1139 pp.

● **Valeriu Avram** – **AERONAUTICA ȘI SOCIETATEA ROMÂNESCĂ ÎNTRE ANII 1920-1940**

Editura SCRIB, București, 2015, 258 pp.

● **Lucian Vasile** – **ORAȘUL SACRIFICAT. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL LA PLOIEȘTI**

Asociația pentru Educație și Dezvoltare Urbană, București, 2014, 319 pp.

● **Radu Portocală** – **ISTORII DE FAMILIE** (prefață de Matei Cazacu; sub egida Muzeul Brăilei „Carol I”)

Editura Istros, Brăila, 2015, 135 pp.

● **Iulia Wisoșenschi, Emil Țărmnicu, Cătălin Alexa, Nistor Bardu** – **„LECTURI VIZUALE” ETNOLOGICE LA AROMÂNII DIN ALBANIA** (zona Korçë)

Societatea de cultură macedo-română, București, 2014, 144 pp.

● **Rupert Butler** – **INSTRUMENTELE TERORII LUI STALIN. CEKA, OGPU, NKVD, KGB ÎNTRE 1917 ȘI 1991**

Editura Meteor Publishing, București, 2015, 192 pp.

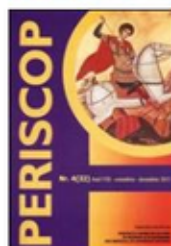
● **Nathaniel Philbrick** – **ÎN INIMA MĂRII. TRAGEDIA VASULUI ESSEX**

Editura Corint, București, 2015, 364 pp.

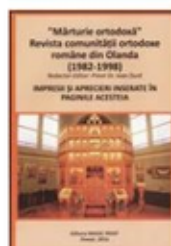

● **E.E. Messner** – **RĂZBOIUL RĂZVRĂTIRII MONDIALE** (traducere din limba rusă de Anca Irina Ionescu)

Editura Antet, București 2015, 366 pp.

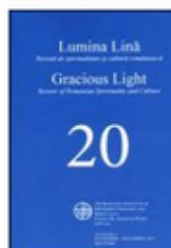

● **PERISCOP** (Publicație trimestrială a Asociației Cadrelor Militare în rezervă și în Retrageră din Serviciul de Informații Externe Nr. 4 (32), Anul VIII, octombrie-decembrie 2015, 151 pp.

● **„MĂRTURIE ORTODOXĂ”. REVISTA COMUNITĂȚII ORTODOXE ROMÂNE DIN OLANDA. 1982-1998** (redactor-editor preot dr. Ioan Dură)

Editura Magic Print, Onești, 2016, 200 pp.

● **LUMINA LINĂ** (Revistă de spiritualitate și cultură românească) *Romanian Institute of Orthodox Theology and Spirituality, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel, An XX, Nr.4, Octombrie-Decembrie, 2015, New York, 124 pp.*

INEDIT

TITULESCU

NICOLAE MAREȘ

Pașaportul Ecaterinei (Catherine) Titulescu

Actul dotal, în valoare de 100.000 lei, însoțește Certificatul de căsătorie al celor doi. Domnul George O. Burcă, proprietar, domiciliat în strada Grădina cu cai nr. 6, declară că asigură fiicei sale Caterina Burcă, care se căsătorește cu Nicolae Titulescu, următoarea avere:

1. Trusoul compus din rufărie și rochii în valoare de 10.000 lei;

2. Partea de moșie numită Codru de loc din Titulești, Județul Olt.

3. Se precizează porțiunile din care este formată moșia, cât și vecinii, specificându-se că aceasta ar fi de cel puțin 337 de pogoane, fiind evaluată la 90.000 lei.

4. Sunt enumerate toate datele cadastrale, care compun întregul, pe care declarantul îl posedă cu titlu de proprietate.

5. Viitorul soț Nicolae Titulescu are facultatea de a înstrăina de bună voie numai cu consimțământul soției sale moșia zestră, cu sarcina însă pentru el de a lua o inscripție ipotecară în averea lui imobiliară pentru suma care va angaja sau va vinde averea zestră.

6. Se mai precizează că „moșia este liberă de orice sarcină” – plus adăugarea că aceasta are 168 hectare.

Actul dotal a fost încheiat la Tribunalul Ilfov, Secția Notariat, la 17 aprilie 1907, cu nr. 3.831, cu mai bine de zece zile înaintea căsătoriei.

Cel de-al doilea document este certificatul de căsătorie. Extrasul olograf al acestui

Cercetând câteva manuscrise aflate la Biblioteca Academiei Române am descoperit câteva documente inedite, printre care actul dotal al Ecaterinei G.O. Burcă și certificatul ei de căsătorie cu Nicolae Titulescu.

document a fost încheiat, potrivit cutumelor în vigoare la începutul secolului al XIX-lea, pe hârtie cu timbru sec, la 1907, aprilie 28, la „orele patru și 50/60 meridiană”.

Înscrisul constituie nu doar mărturia istorică a modului în care se oficia căsătoria în timpurile respective, dar aduce o seamă de informații utile din dreptul civil românesc privind desfășurarea căsătoriei civile. Astfel, în Registrul Stării Civile pentru căsătorii, redactat la Tribunalul Ilfov, din raza domiciliului junilor, ambii din București, se consemnează în primul rând vârsta acestora. Nicolae I.N. Titulescu de 25 de ani, de profesie avocat, iar Ecaterina G.O. Burcă de 24 de ani; domiciliul primului era în strada Victoriei nr. 59, iar al viitoarei consoarte, de profesie – fără, născută în Comuna T. Măgurele, domiciliată în București, strada Grădina cu cai nr. 6, fiica d-lui G.O. Burcă, de profesie agricultor, domiciliat, împreună cu soția, doamna Maria G.O. Burcă, la adresa menționată mai sus.

Se specifica și că au făcut contractul de căsătorie în valoare de 100.000 lei, autentificat la Tribunalul Ilfov, Secția de Notariat, cu nr. 383/907.

Tribunalul a constatat că viitorii soți nu sunt rude între ei de niciun grad oprit de lege și că se căsătoresc acum pentru prima oară. Căsătoria s-a oficiat în prezența martorilor: Alexandru I. Suci, de 28 de ani, de profesie avocat, domiciliat în strada Sculpturii 20 (din partea ginerelei), iar din partea soției: colonel Basile Bădulescu de ani 58, de profesie colonel, domiciliat în strada Plantelor nr. 28 bis. ■

File din certificatul de căsătorie al lui Nicolae Titulescu și al Ecaterinei Burcă

Actul dotal al Ecaterinei Titulescu, născută Burcă

La începutul anului 1947, aurul B.N.R. și cel polonez lăsat în păstrare în octombrie 1939 reveneau la București. Detaliile operațiunii le aflăm din volumul Odi-

seca aurului B.N.R. Tismana 1944-1947, pe care Banca Națională îl publică la Editura Oscar Print, în pregătirea deschiderii Muzeului tezaurului B.N.R. de la Tismana (Magazin istoric, nr. 1, 2/2016).

Imagine de ansamblu a Mănăstirii Tismana și muntele în care se află peștera

Operațiunea „TISMANA“

MIHAELA TONE, CRISTIAN PĂUNESCU

La 1 ianuarie 1947, Banca Națională a României era etatizată. Peste două săptămâni – aflăm dintr-un document păstrat în arhiva B.N.R. – guvernatorului noii instituții de stat, Tiberiu Moșoiu, i se prezentau propuneri privind readucerea tezaurului Băncii de la Tismana la București. Ce a determinat această decizie? Documentele identificate până în acest moment nu ne spun nimic, așa că putem doar presupune care au fost rațiunile.

Evacuarea fusese o soluție menită să asigure protecția tezaurului în condițiile dificile din vara și toamna anului 1944. În acele momente, nimeni nu știa ce condiții vor impune învingătorii sovietici. La începutul anului 1947 situația era cu totul alta. La 10 februarie 1947, România avea să semneze, la Paris, Tratatul de Pace cu puterile aliate și asociate. Se știa deja în ce constau pretențiile sovieticilor și faptul că tezaurul B.N.R. nu figura printre acestea. Apoi, am văzut în episodul anterior care erau condițiile concrete la Tismana, unde securitatea aurului era tot mai greu de asigurat.

Transportarea tezaurului de la Tismana la București urma să se facă în două etape: cu mașinile până

la Târgu-Jiu și cu trenul de acolo până la București.

La 20 ianuarie 1947, Marele Stat Major, Secția 3

Operațiuni, trimitea o telegramă către Comandamentul 7 Teritorial prin care îi cerea să constituie imediat două

MĂRTIȘOR

1

1562. În Franța, ducele catolic François de Guise ordonă un masacru al hughenotilor, protestanți, provenind în special din rândurile nobilimii și ale noii clase de meșteșugari. Înfricați, hughenoții se războiună, omorând preoți și violând călugărițe. Alungați din multe așezări franceze, cu vărsare de sânge, ei reușesc să păstreze orașele Rouen, Lyon, Orléans. În această luptă lipsită de sens, ambele părți se mișcă într-un vid de autoritate, regele Carol al IX-lea, de numai 13 ani, neavând control asupra puterii. Trei săptămâni mai târziu, mama lui, Caterina de Medici, semnează Pacea de la Amboise, de fapt, un ordin de a pune capăt războiului dintre catolicii și protestanții francezi. Hughenoții sunt tolerați, dar pacea nu durează. Conflictul are și un efect demografic. Hughenoții pornesc în expedițiile de colonizare a Lumii Noi, în Florida, sau traversează Canalul Mânecii, pentru o viață nouă în Anglia protestantă.

6

1919. Consiliul Facultății de Drept al Universității din Iași îl suspendă pe profesorul Constantin Stere din învățământ, cu justificarea: „ca să se preîntâmpine tulburările la care s-ar da loc, în cazul că d-sa ar face curs”. Trei ani mai târziu, un mare număr de profesori ai universității semnează un memoriu prin care se solicita reintegrarea colegului lor. În zadar. Primul Război Mondial o dată încheiat prin victoria antanțiștilor, toți cei care combătuseră de partea Puterilor Centrale aveau de plătit: zăriaștii, mai ales ei, dar și scriitorii și oamenii politici de orientare progermană, mulți dintre ei arestați pentru scurtă vreme în primele luni ale anului 1919.

10

1877. Alexander Bell, un scoțian prin naștere, american prin alegere, realizează demonstrația istorică a nou inventatului telefon, care consta din două microfoane și receptoare identice. Primul apel telefonic cu asistență publică este adresat asistentului său: „Domnule Watson, vino aici. Am nevoie de dumneata”. Peste câteva săptămâni, Bell va efectua și prima convorbire telefonică la distanță, de la New York la Boston, vorbind tot cu Thomas Watson. În 1627, în *Noua Utopie*, Francis Bacon descrisese un tub lung care le-ar permite oamenilor să vorbească unul cu altul la distanță, dar timp de 250 de ani invenția rămăsese la stadiul de idee. Alături de autoturism, telefonul lui Bell va accelera ritmul vieții.

25

1712. Baronul Charles Whitworth, diplomatul britanic acreditat de Curtea Angliei pe lângă țarul Rusiei, Petru I, trimite acasă o telegramă din care aflăm că pragmaticul – materialistul înrăit, care își bate joc de superstițiile supușilor –, țarul Petru are o slăbiciune: crede în vise. Le înseamnă pe toate, cu grijă, ca și cum ar fi fenomene fizice. Petru, care la vederea unui gândac aproape că leșină, visează cum se cațără pe o frânghie, pe zidul unui turn de o înălțime amețitoare, având în vârf vulturul bicefal al Rusiei, ori cum îl prinde pe marele vizir, care-i predă sabia, ori cum se luptă cu niște tigri. Cel din urmă vis, comentează Whitworth, îi întărește pornirile războinice.

28

1813. Invitat la masă de marele ban Grigore Basarab Brâncoveanu, boier bogat din Țara Românească, August Marie Balthazard Charles Pelletier, conte de Lagarde, relatează într-o scrisoare ceremoniei: „Înainte de a ne așeza la masă, servitorii îmbrăcați în diferite porturi naționale au adus apă în ligheane de argint aurit; ne-am spălat pe mâini cu săpunuri de tot felul, apoi ne-am așezat, de cum ne-a dat pildă gazda. Nu-ți trimit lista de bucate, dintre care unele erau turcești, altele nemțești, multe românești și rusești, dar atât de multe, încât dovedeau tot atâtă opulență, cât și lipsă de gust. Potrivit obiceiului, fiecare umblă cu mâna în farfurie, ceea ce e mai degrabă cordial decât curat; dar a trebuit să fac și eu la fel sau să mă resemnez să rămân flămând. La desert, ca o dovadă de deosebită considerație, boierul mi-a trimis sâmburii de la merele pe care le mâncase”.

vremii. Ca mijloace auto, au dispus de șase autodube ale B.N.R., două camioane B.N.R., patru mașini militare Skoda, trei autocamioane militare, o macara auto Skoda.

Operațiunea de dinamitare a intrării în grotă, care fusese betonată, a început joi, 23 ianuarie, la ora 13.00. Lucrările au continuat fără întrerupere și în timpul nopții. Vineri, 24 ianuarie, la ora 13.00, deschiderea prevăzută a fost realizată și prima echipă a B.N.R. a putut intra în grotă. „Cu această ocazie – scria în raport casierul central al B.N.R. – s-a putut constata că toate casetele erau intacte, însă suferiseră din cauza apei, peștera fiind în mai multe rânduri complet inundată. Astfel, mânerurile de sfoară de la casete erau complet putrezite, iar pe casete era un strat subțire de mâl, ce a îngreunat mult operațiunea de control a casetelor, numărul scris pe fiecare casetă fiind foarte puțin vizibil, din care cauză a trebuit să fie scris din nou, cu creion chimic. A fost nevoie de spălarea fiecărei casete, iar lipsa mânerelor a îngreunat foarte mult manipularea lor.

Operațiunea de încărcare a primelor dube din primul convoi a început în aceeași zi, imediat după străpungere. Până seara, au fost încărcate cinci dube B.N.R., repartizându-se pentru fiecare dubă câte 40 de casete (cca 2.000 kg), după ce în prealabil fuseseră luate toate măsurile de pază, control și supraveghere, atât în peșteră, cât și pe parcursul urmat până la dube. Pentru transportarea casetelor din peșteră la dube au fost

Tiberiu Moșoiu

folosite echipe de ostași din c.[ompania] 3 G.[ardă] F.[inanciară] Tismana, sub supravegherea directă a întregului personal B.N.R. aflat aici. Odată încărcate dubele, s-a procedat la sigilarea lor, precum și la sigilarea intrării în grotă, intrând în funcțiune echipele de pază militare, cari au fost dublate, cât și cele formate din personalul B.N.R., schimbându-se din două în două ore, ziua și noaptea.

Planificarea inițială a fost dată peste cap de condițiile meteo: frig și ninsori abundente. În dreptul zilei de marți, 28 ianuarie, casierul general al B.N.R., Romulus Roman, consemna: „Au fost încărcate mașinile militare Skoda, cu 180 casete, astfel că la orele 9 dimineața, încolonându-se

Iulian Zăvoianu

împreună cu dubele B.N.R., au pornit într-un singur convoi spre Târgu-Jiu, având în frunte o mașină Skoda ce tracta plugul. Una din mașinile Skoda s-a defectat în satul Tismana, încărcătura fiind mutată pe o mașină de rezervă trimisă la fața locului, operațiunea făcându-se în asistența delegaților B.N.R. trimiși de la Sf. Mănăstire, a însoțitorului mașinii defecte, siguranța făcându-se de armată. Cu excepția dubelor B.N.R. și [a] camioanelor B.N.R. cari au ajuns cu bine la Tg.-Jiu, din cauza drumului prea îngust și a zăpezii, nicio mașină militară nu a putut ajunge la destinație. Astfel, în satul Peștișani, la o distanță de 25 km de Tg.-Jiu, o mașină Skoda s-a răsturnat la ieșirea după podul din capul satului. Din fericire, însoțitorii s-au ales numai cu ușoare contuziuni, iar cpt. Marinescu, din B.N.R., Serv.[iciul] M.O.N.T., și-a pătat hainele din cauza uleiului ce s-a scurs în timp ce mașina era răsturnată. Casetele au scăpat intacte, fiind transportate cu ajutorul sătenilor din sat la primăria comunei, unde au rămas sub o pază puternică. O a treia mașină Skoda, pe care se făcuse transbordarea încărcăturii în satul Tismana, a derapat, rămânând în șanț, în satul Brădiceni, la o distanță de 20 km de Tg.-Jiu. Casetele au rămas în mașină, sub pază, restul convoiului continuându-și drumul. A patra mașină Skoda, suferind o pană la motor, a rămas pe șosea, la o distanță de 14 km de Tg.-Jiu, casetele din mașină fiind puse, de asemenea, sub pază puternică. Ultima mașină militară, ce transporta garda militară,

detașamente. Primul, numit „Gorj”, urma să asigure paza transporturilor dintre Tismana și gara din Târgu-Jiu, unde lăzile cu aur erau încărcate în garnituri de tren. Al doilea detașament purta numele „Dolj” și militarii săi urma să însoțească garniturile de tren până la București. Pentru transportul pe tren se alocă câte un pluton de militari fiecărei garnituri. „Veți da ordin categoric trupelor – i se preciza comandantului operațiunii, locotenent-colonel Aurel Popescu – ca, în exercițiul funcțiunii de pază, să se aplice riguros prescripțiunile regulamentului serviciului de garnizoană cu privire la comportarea și consemnele gărzilor, cunoscând că ele au datoria să asigure cu orice preț sau sacrificiu aurul B.N.R. și că trebuie să facă uz de armă în caz de tentativă de furt, jaf sau atac, contra oricăror persoane sau grupuri de indivizi care nu se supun somațiilor legale, indiferent de haina sau uniforma pe care o poartă.”

La 21 ianuarie 1947, Secția 3 din M.St.M. informa Banca Națională a României despre măsurile dispuse. La punctul 2, „Cereră”, se solicita plata carburanților necesari misiunii, a misiilor și suplimentelor de hrană cuvenite militarilor și ofițerilor și subofițerilor, a suplimentelor de hrană echivalente cu misionia regulamentară pentru ofițeri și subofițeri și alocăția dublă de hrană pentru militari. Se mai solicita plata

orelor suplimentare de lucru pentru „un număr foarte restrâns de ofițeri și subofițeri din M.St.M., care au lucrat la organizarea pazei (documentări, studii și ordinele trimise), precum și la urmărirea executării ordinelor pe teren”. Pentru cei 19 ofițeri (un locotenent-colonel, trei maiori, cinci căpitani, zece ofițeri inferiori), 20 subofițeri și 150 militari, B.N.R. trebuia să plătească: 30.000.000 lei pentru drepturile de misie ale ofițerilor și subofițerilor, calculate pentru 15 zile; 55.500.000 lei pentru plata suplimentelor de hrană pentru ofițeri și subofițeri (15 zile); 85.500.000 lei pentru drepturile de misie și suplimentele de hrană cuvenite militarilor. Pentru orele suplimentare prestate de șapte ofițeri și patru subofițeri din M.St.M. suma era de 7.500.000 lei. În fruntea listei se afla generalul de divizie Nicolae Cambrea. În final s-a plătit aceeași sumă pentru șapte ofițeri și cinci subofițeri. Precizăm că, în prima jumătate a anului 1947, pe fondul unei inflații galopante, prețul mediu cu amănuntul al unei pâini era 20.000 lei, al unui ou 13.000 lei, al

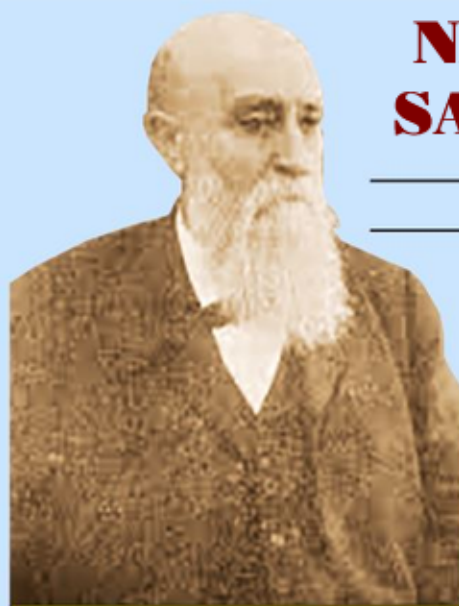
unui kg de carne de porc 140.000 lei, al unui litru de lapte 40.000 lei.

Dispunem de un excelent document care ne înfățișează tot filmul recuperării tezaurului din grotă de la Tismana, transportarea casetelor până la Târgu-Jiu și încărcarea lor în tren. Este un raport final din 5 februarie 1947, semnat de casierul central Romulus Roman (el a mai redactat două rapoarte intermediare, la 26 ianuarie și 1 februarie). Documentul începe cu prezentarea efectivelor avute la dispoziție și pe care trebuie să le considerăm efectiv angrenate în operațiune, dincolo de oscilațiile semnalate deja din actele contabile. Astfel, au fost prezenți la Tismana sau la Târgu-Jiu, în diferitele faze ale operațiunii, 23 funcționari din Centrala B.N.R., unul din Agenția Târgu-Jiu, delegatul B.N.R. la Tismana, Iulian Zăvoianu, cinci controlori generali, trei persoane din cadrul personalului tehnic, opt șoferi, doi ușieri și o bucătăreasă. Li s-au alăturat opt mineri, un dulgher, doi oameni din personalul de serviciu.

Efectivele militare au fost: patru ofițeri superiori (un colonel, un locotenent-colonel, doi maiori); 24 ofițeri inferiori, 36 subofițeri și 356 militari trupă. În total, 475 persoane, adică un număr mult mai mare decât la aducerea tezaurului, lucru explicabil și prin starea

Gara din Târgu-Jiu

Profesorul ...

NECULAI CULIANU SAU PAPA CULIANU

MAGDA STAVINSCHI

... și „Casa noastră, când eram copii mici. A fost a unchiului Corinei Ciurea, Enache Vlahu“, scrie o mână tremurândă pe această fotografie din 1926, identificată de Livia Ciupercă și care înfățișează reședința ieșeană din strada Dâmboviței nr. 3 (<http://uzp.org.ro/centenar-neculai-culianu/>)

Unul dintre primii profesori români de astronomie a fost Neculai Culianu. S-a născut la Iași, la 28 august 1832. Din genealogia celebrului său strănepot Ioan-Petru Culianu, aflăm că familia Culianu era de origine macedo-română, primul cunoscut fiind Ștefan (I) Culianu, care locuia la Șumla (Bulgaria) și a murit în 1828. Acesta a avut trei fii: Ștefan, Radu și Dumitru (Dobre). Ștefan a avut următorii copii: Alecu (medelnicer), Vasile, Iancu (clucer), Gheorghe, o fiică și Stamati (clucer).

Cel de-al treilea fiu al lui Ștefan (I) Culianu, Dumitru (Dobre), a avut copiii Pavlake (clucer), Gheorghe, Mihalake, Ștefan, Tinca, Ioan, Zoița și încă o fiică. Ioan (Iane) Culianu (mort în 1841) s-a căsătorit cu Smaranda Vlahu (moartă în 1875), fiica lui Neculai Vlahu, originar din orașul Trabzon (Trebizonda). Ioan Culianu a murit tânăr, astfel că fiii săi, așadar și Neculai Culianu, au fost crescuți de Enake Vlahu.

Prin mama sa, Neculai Culianu era văr cu Xenofon Gheorghiu și Christofor Gheorghiu, acesta fiind căsătorit cu Clara Gorovei, soră cu folcloristul Artur Gorovei (1864-1951; Magazin istoric, nr. 1-5/1992).

Ioan (Iane) Culianu și Smaranda Vlahu au avut șase copii. Primii au fost Ștefan (II) (1830-1916), președinte al Curții de Apel din Iași, consilier la Curtea de conturi și deputat, Neculai (astronomul), Maria (1833-1915), soția lui Iordake Nanu (părinții diplomatului Constantin G. Nanu, tatăl diplomatului Frederic Nanu, al avocatului Nicolae Nanu, căsătorit cu Valeria Micle, fiica Veronicăi Micle și a prof. Ștefan Micle, al Adelei Nanu, viitoarea soție a lui Valerian Ursianu, profesor de Drept internațional la București, și al lui Iorgu Nanu). Lor le-au urmat Sofia și Suzana (moarte tinere), Elena (1835-1906), căsătorită cu Pavel Zarifopol – 1826-1881 (părinți ai criticului literar Paul Zarifopol).

Sinaia, 1908. Familiile Zarifopol, Ghermani, Gherea, la odihnă

defectându-se, a rămas pe drum. Restul convoiului, compus din mașinile B.N.R., a ajuns la Tg.-Jiu, la orele 15, unde au făcut descărcarea în vagoane. Pe măsură ce se goleau, mașinile B.N.R. erau trimise pentru a ridica încărcătura de la mașinile militare rămase în drum.“

Domnul Ion C. Gociu, născut la 10 mai 1934, în comuna Ciuperceni, județul Gorj, absolvent al Școlii Medii Tehnice Financiare din Târgu-Jiu, specialitatea Finanțe-Bănci, al Școlii Militare Tehnice de Artilerie și Chimie din Sibiu și al Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București, membru al Societății Scriitorilor Militari, își amintește: „Prin anii '70, când eram ofițer activ, la o petrecere, în cerc restrâns cu ofițerii din comandament și comandanții de unități, unde, ca la petrecere, se discutau vrute și nevrute, venind vorba despre tezaurul țării, le-am povestit ceea ce ați auzit și domniile voastre. Se făcuse liniște. Printre meserii erau și cadre din alte zone ale țării, care abia atunci au aflat de odiseea tezaurului României după Al Doilea Război Mondial.

Spre surprinderea mea, comandantul Regimentului 77 Artilerie, regretatul colonel Cornel Scărdăanu, care mă ascultase gânditor, s-a ridicat în picioare și cu nostalgie a început să povestească. Redau succint: «Tovarăși ofițeri, vreau să știți că atunci eram sublocotenent și comandantul regimentului mă numise comandantul gărzii care însoțea una din mașini [...]. Înaintea acestei activități, din mai multe unități, am fost selecționați câțiva ofițeri și, în secret, am fost dă-

dăciți până la exasperare de încrederea ce ni se acordă, de misiunea ce o aveam de îndeplinit, de păstrarea secretului.

Din depozitul cu aur din peștera de la mânăștire, în prezența unor domni cu o ținută impecabilă, primeam pe bază de semnătură casete numerotate și sigilate, pe care le așezam în mașină. Erau grele și ni se impusese a se manevra, când se mutau din locul lor, de parcă ar fi avut fulminat de mercur. Drumul era greu și, de la Tismana până la gară în Târg, deplasarea

dura și câte o oră, poate chiar mai mult. În acel dute-vino de camioane, pe timp de iarnă, pe un drum comunal călcat numai de sănii, din cauza greutateii mașinilor și a pământului îmbibat cu apă, rambleul de la capătul podului a cedat sub roțile unei Skode, în greutate de câteva tone. Îl admir pe tovarășul maior pentru acuratețea amintirii, dar vreau să vă spun că, din mașina răsturnată în apa Bistriței, nu s-a luat nici un șfanț, chiar dacă unii săteni, auzind ce s-a întâmplat și curioși să vadă, veniseră spre

locul respectiv precum grauri la vie, fără să țină cont de ninsoarea abundentă, care nu mai înceta. Dar garda și-a intrat în rol. Cu automatele Orița îndreptate spre ei, în drum, în poziția gata de tragere, sătenii au fost ținuti la distanță sub amenințarea că cine va îndrăzni să mai facă un pas înainte va fi împușcat. Auzind somația, mulți dintre ei, în special femeile și copiii, au fugit la casele lor. În scurt timp, militarii mașinii înclinată mult, dar nu răsturnate, care din fericire n-au pățit nimic, au primit ajutorul militarilor din paza celorlalte mașini venite din spate. În rău, din caroserie nu căzuseră toate casetele cu monete. Câte au fost căzute nu-mi aduc aminte, că la acea mașină era comandant un coleg de al meu. Seara târziu, cu efective aduse special, totul fusese rezolvat.“

Operațiunea de recuperare a aurului a durat din 25 ianuarie, când se încărcase primul transport, până la 4 februarie, deci 11 zile. Documentul elaborat de Romulus Roman recapitula cele trei transporturi făcute pe calea ferată: prima garnitură readusese 993 casete, adică mai puțin de 50.000 kg, la 26 ianuarie, în cinci vagoane. A doua garnitură, plecată la 1 februarie, readusese 1.600 casete, cu o greutate de 80.000 kg, în opt vagoane. În sfârșit, ultima, plecată la 4 februarie, formată din șapte vagoane, readusese ultimele 1.283 casete, adică 65.000 kg. În total erau 3.876 casete, la care le adăugăm pe cele 210 recuperate în anul 1945 și obținem 4.086 casete, câte fuseseră duse în grotă în septembrie 1944. ■

Emilia Maiorescu-Humpel,
directoarea liceului de domnișoare
și sora lui Titu Maiorescu

în 1866 de Culianu, Ioan D. Caragiani, Ion Melik, Pavel Paicu, Titu Maiorescu, A.D. Xenopol, Ștefan Vărgolici și Petre Poni), pentru care a donat și un corp de clădiri. Acest grup, care a fondat Institutul Cultural Român, s-a constituit în „Asociația Institutului Academic” și a fondat și Pensionatul de Domnișoare (1871), devenit ulterior Institutul liceal de domnișoare Humpel, sub conducerea Emiliei Maiorescu-Humpel, sora lui Titu Maiorescu.

Cu drag de știință

Cum pe acea vreme nu se prea găseau cărți, Culianu se apucă serios de scris. Este preocupat desigur și de progresul învățământului, atât la nivelul secundar, cât și universitar. Realizează nu numai importanța cursurilor, dar și pe cea a instrumentelor didactice, inclusiv a unui Observator astronomic, mai ales după ce văzuse cum arată o astfel de instituție în timpul studenției sale la Paris.

Un adevărat program reformativ al învățământului din Iași a fost lucrarea realizată în colaborare cu Titu Maiorescu: *Raporturi despre starea Școalelor publice din*

*Iași la finea a. șc. 1866-67, pronunțate înaintea M.S. Domnitorului Carol I în 2 iulie 1867, Iași [1867] – 3 f. Împreună cu alți profesori fondează la 15 ianuarie 1883, la Iași, revista *Recreații Științifice*, menită să contribuie la educația științifică a elevilor. Ea va apărea până în decembrie 1888, fiind și precursora *Gazetei Matematice*, care va apărea în septembrie 1895.*

Dar Neculai Culianu avea nu numai pregătire astronomică, ci și dragul pentru această știință, care abia își intra în drepturi în acea vreme. Iată că un eveniment avea să-i ofere șansa de a participa la o campanie mondială de observații astronomice, extrem

Liceul parizian „Louis le Grand”, unde a studiat viitorul astronom

de rară. La 9 decembrie 1874 Venus trecea prin fața discului solar. Acest eveniment are loc ori de câte ori Venus trece exact între Pământ și Soare. În timpul tranzitului, planeta poate fi văzută chiar și cu ochiul liber (evident, protejat de un filtru) ca o mică pată traversând discul Soarelui.

Doar că dimensiunile corpurilor care intră în acest joc și traiectoriile lor fac ca aceste fenomene să fie extrem de căutate: ele au loc în secvențe care se repetă la 243 de ani, cu perechi de tranzituri la câte opt ani, separate de 121,5, apoi 105,5 ani. Ca să fim mai clari, în secolul al XVIII-lea au avut loc două tranzituri, în 1761 și 1769, în secolul al

XIX-lea alte două, în 1874 și 1882, apoi, alte două, în 2004 și 2012, iar următoarea pereche va avea loc abia în 2117 și 2125. Nu numai că sunt rare, dar nu întotdeauna pot fi observate toate foarte bine din același loc.

Poate că vă mai amintiți cât de spectaculos a fost tranzitul observat în anul 2004, spre deosebire de cel din 2012, care s-a putut vedea abia în zorii zilei.

Și Iașul trebuie să aibă Observator Astronomic

Doi mari astronomi străini se decid să observe fenomenul de la Iași. Primul era Theodor Ritter von Oppolzer (1841-1886), unul dintre cei mai talentați astronomi ai secolului al XIX-lea. Profesor de mecanică cerească și geodezie la Viena, director al Rețelei Geodezice a Austriei, membru al Academiei Imperiale de Științe de la Viena, a scris peste 300 de lucrări, cele mai multe despre comete sau asteroizi. Reputat matematician, renumit pentru memoria sa ieșită din comun (știa aproape 14.000 de logaritmi pe dinafară), a participat în 1868 la observarea unei eclipse de Soare, care l-a determinat să elaboreze faimosul său *Catalog al eclipselor (Canon der Finsterisse)* din 1887, rămas

**Astronomii austrieci
Theodor Ritter von Oppolzer
și Edmund Weiss**

„Clasele mici“ le-a urmat la Școala de la Trei Ierarhi, pe cele secundare în familie, devenind apoi student al Academiei Mihăileane, unde a excelat pe toată durata studiilor la materia „comptul cu cifre“, așa cum era denumită pe atunci matematica. Deși mai târziu i se va spune „Papa Culianu“, pentru caracterul lui domol, ba chiar timid, în tinerețe a fost atât de prins de politică și mai ales de realizarea Unirii, încât a fost și arestat.

Academia Mihăileană,
al cărei student a fost

Profesori iluștri, licență de mare succes

La 23 de ani pleacă la Paris pentru completarea studiilor liceale (*classe de mathématiques spéciales* la Liceul „Louis le Grand“), dar și pentru cele universitare (Sorbona). Obținuse o bursă a statului român împreună cu Gheorghe Mărzescu (1834-1901, *Magazin istoric*, nr. 10-12/1991, 1, 2/1992, 10/1994). Este interesant că bursele au fost distribuite exact invers: Culianu la Drept, iar Mărzescu la Matematici, dar la fața locului situația s-a schimbat. Așa se face că Neculai Culianu va deveni matematician și astronom, iar Gheorghe Mărzescu jurist.

La Sorbona urmează cursurile unor iluștri profesori ai vremii: la analiză pe cele ale lui Joseph Bertrand (1822-

1900), la mecanică aplicată pe cele ale lui Charles-Eugène Delaunay (1816-1872), la calculul probabilităților pe cele ale lui Gabriel Lamé (1795-1870), la mecanică pe cele ale lui Joseph Liouville (1809-1882), la mecanică cerească pe cele ale lui Pierre-Henri Puiseux (1855-1928), la astronomie pe cele ale lui Joseph Serret (1819-1885), la fizică pe cele ale lui César-Mansuète Despretz (1791-1863), iar la chimie pe cele ale lui Antoine-Jérôme Balard (1802-1876).

Aceste cursuri vor fi încununuate de teza de licență obținută la 30 decembrie 1860, după care mai rămâne la Paris până în 1863, pentru a lucra la Observatorul Astronomic condus de Urbain Jean Joseph Le Verrier (1811-1877), astronom și matematician francez, specializat în mecanica cerească, descoperitor, prin calcule, al planetei Neptun, director mult contestat al Observatorului din Paris, începând cu anul 1854.

La 5 iunie 1863 este numit profesor provizoriu de calcul diferențial și integral la Universitatea din Iași, sub ministeriatul lui Christian Tell. Este abia la începutul carierei: în 1864 devine profesor definitiv, iar la 15 februarie 1865 trece la catedra de as-

Astronomul francez
Urbain Le Verrier,
descoperitorul planetei Neptun

tronomie și geodezie, unde va rămâne până la pensionare, la 9 noiembrie 1906. Catedra fusese înființată în 1860, dar nu a fost găsit profesorul care s-o slujească până la N. Culianu.

Cariera sa didactică a urcat până la numirea sa ca decan al Facultății de Matematică în 1874 și chiar ca rector din octombrie 1880 până în octombrie 1898 (era vremea când rectorii nu primeau indemnizații pentru această responsabilitate deloc ușoară), când a redevenit decan, după ce a terminat construcția noului sediu (1893-1897) al Universității din Copou, inaugurat la 21 octombrie 1897, în prezența regelui Carol I și a reginei Elisabeta.

A mai predat *Studiul geometric al curbilor uzuale* la Institutul academic (fondat

Trei profesori de la care a învățat matematici la Sorbona:
Joseph Bertrand, Gabriel Lamé și Charles-Eugène Delaunay

Ion Melik,
„unul dintre cei trei pudici“

ieșit mai la urmă că numai trei n-au comis niciun vers, anume: Papa Culianu, Melik și Vasile Tasu.“

„La aceasta *Junimea* întreagă pufnește în râs, dl. Pogor bătea din picioare și din mâini, iar unii adresându-se d-lui Culianu îi ziseră: Papa, aș voi să-ți văd catastihul. N-ai și d-ta cheltuieli știute numai de d-ta? Papa Culianu se înroșea.“

„Aceștia erau cei trei: Papa Culianu, Melik și dl. Naum, cei trei pudici...“

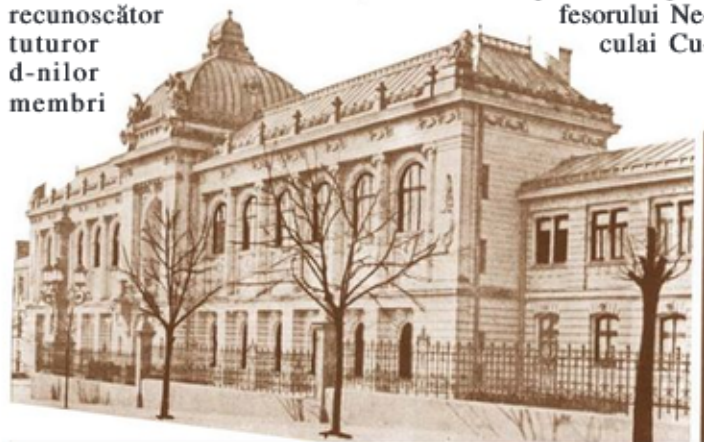
„Papa Culianu, Melik, Naum etc. erau de o sobrietate de față mare.“

„Auzi, Papa Culianu și ștrengar!“

Ales în Academie

Și totuși acest om sobru, puțin locvace, timid, va face și politică, dirijând din 1866 *Vocea Națională*, publicație a *Junimii*, ajungând chiar vicepreședinte al Senatului în timpul guvernării conservatoare conduse de Lascăr Catargiu (1892-1896). Din 1898 a făcut parte din Consiliul general al învățământului din România.

În 1889, Neculai Culianu va fi ales printre membrii corespondenți ai Academiei Române. În scrisoarea trimisă președintelui Academiei Mihail Kogălniceanu la 9 aprilie 1889 (primită la Academie trei zile mai târziu), scria: „Am primit cu bucurie comunicarea D-voastră din 5/17 aprilie curent sub no 4.442. Sunt mult simțitor la aprecierea binevoitoare pe care docta Academie Română a făcut-o asupra modestelor mele produceri științifice, alegându-mă membru al ei corespondent pentru Secțiunea Științifică. Rămân adânc recunoscător tuturor d-nilor membri

Universitatea din Iași în anul 1912

ai acelei savante societăți pentru votul dat în primirea mea în ședința din 1/13 aprilie. Mă voi sili, D-le Președinte, a răspunde în limita puterilor mele la nobila așteptare a Înaltei Instituțiuni Naționale ce aveți onoarea a prezida.

Primiți, D-le Președinte, asigurarea respectuoasei considerațiuni ce vă păstrez.

N. Culianu“

În ședința din 21 aprilie 1889, sub președinția lui M. Kogălniceanu, „se dă citire scrisorilor prin care d-nii N. Culianu, dr. C. Istrate, dr. Dimitrie Onciul și Constantin Gogu mulțumesc pentru ale-

gerea lor de membri corespondenți“. Cu alte cuvinte, în aceeași ședință au fost aleși doi astronomi: N. Culianu și C. Gogu (1854-1897). Și acum se păstrează în arhiva Academiei Române o telegramă trimisă de Culianu secretarului Academiei Române, în care solicita trimiterea biletelor de tren pentru a putea participa la ședința solemnă a acesteia. Dar viața sa atât de bogată pentru Universitatea ieșeană, care va lăsa urme importante în începuturile astronomiei românești, se va sfârși la 28 noiembrie 1915.

Aflând despre decesul profesorului Neculai Cu-

lianu, președintele Academiei, dr. C. Istrati, transmite o telegramă la Iași familiei, la 1/14 decembrie 1915, ora 3.20 p.m.: „Academia Română ia vie parte la durerea D-voastră pentru pierderea colegului nostru venerat care părăsește această viață consacrată îndeplinirii tuturor datoriilor de profesor, cetățean și român.“ La care Aspazia N. Culianu cu familia mulțumesc „pentru a nu fi uitat pe fostul d-voastră coleg recunoscându-i activitatea“.

Și iată că după 100 de ani, românii își amintesc încă cu respect de figura atât de interesantă a lui Papa Culianu. ■

și azi lucrare de referință, în care a compilat informații privind 8.000 de eclipse de Soare și de Lună, din perioada 1207 î.H.-2161 d.H. (Soare), respectiv, 1206 î.H.-2163 d.H. (Lună), adică aproape 3.400 de ani.

Cel de-al doilea astronom era austriacul Edmund Weiss, profesor titular la Universitatea din Viena, membru de onoare al Royal Society din Londra, doctor onorific al Universității din Dublin, specialist în teoria meteoriților, și el cu experiență în observarea eclipselor.

Acestea erau personalitățile care au venit la Iași să observe tranzitul, împreună cu profesorii de la Universitate: Ștefan Micle (1817 sau 1820-1879), rector al Universității între 1867 și 1875, dar mai cunoscut ca soț al Veronicăi Micle, și Neculai Culianu.

Nu este locul să insistăm aici asupra detaliilor expediției pentru observarea tranzitului lui Venus peste discul Soarelui la 9 decembrie 1874 la Iași, mai ales că despre acest fenomen vorbesc chiar cei doi austrieci în celebra revistă a vremii *Astronomische Nachrichten* (Știri astronomice). Succesul acestei expediții îl determină și mai mult pe Culianu, împreună cu alți profesori ai vremii, să facă tot posibilul pentru ca și Iașul să aibă un observator astronomic, în special pentru pregătirea studenților Universității. Va apuca să-și vadă visul împlinit când, la 12 septembrie 1912, se pune piatra de temelie a mult așteptatului Observator, pentru ca numai după 15 luni, la mijlocul lui decembrie 1913, să se facă recepția construcției. Primul director al acestui Observator va fi prof. Constantin Popovici (1878-1956).

**Profesorul Constantin Popovici,
primul director
al Observatorului astronomic
din Iași**

„Auzi, Papa Culianu și strengar!”

Neculai Culianu s-a căsătorit în 1867 cu Aspazia Stamati-Ciurea (1848-1942), nepoata scriitorului Constantin Stamati-Ciurea și soră a dr. Ioan Ciurea din Iași. Vor avea 11 copii: Smaranda (n. 1869), căsătorită cu Paul Capeleanu; Petru (29 iunie 1870-ianuarie 1951), licențiat la Sorbona în 1882, conferențiar de matematici elementare și aplicații de geometrie analitică și superioară la Universitatea din Iași, începând cu 1 octombrie 1896, iar din 1910 numai conferențiar de analiză matematică, căsătorit cu Natalia Gâlcă; Alexandru (Alec; 1871-1956), căsătorit cu Maria Borănescu (1875-1948), bunicii lui Ioan Petru Culianu (1950-1991), istoric al religiilor, scriitor și eseist; Lucia (n. 1873), căsătorită cu Octav Erbiceanu; Adriana (n. 1874), căsătorită cu Emil Winkler; Corina (1882-1972), căsătorită cu Anibal Ciurea; Ada (n. 1875), căsătorită cu Georges d'Albon; Sofia (n. 1885); Livia; Mircea (n. 1887), căsătorit cu Suzana

Nanu; Ștefan (1869-1963), căsătorit cu Filofteia Ioanovici.

Culianu s-a remarcat și prin activitatea sa încă dintru începuturi de membru al *Junimii*, asociație culturală înființată la Iași în anul 1863 de Iacob Negruzzi, Petre Carp, Gheorghe Racoviță, Theodor Rosetti, Vasile Pogor și Titu Maiorescu, asociație care a definit și curentul literar care-i poartă numele.

Dar pentru că unul dintre membrii săi mai tineri, George Panu, își va depăna amintirile de la *Junimea*, vom avea ocazia de a-l cunoaște mai bine pe Culianu sau Papa Culianu, cum i se spunea în cercul de prieteni, din pitoreștiile sale descrieri. „Papa Culianu se făcuse roș de emoție, el vedea probabil înaintea sa în acel moment toate stelele pe care cu telescopul le vedea din observatorul de la Universitate.”

„*Junimea* s-a împărțit în două în discuție. D-nii Naum, Vârgolici, Culianu, Melik au apărut pudicitatea în literatură. Când zic că d-nii Culianu și Melik au apărut, zic că au dat din cap, aprobând pe ceilalți, căci Papa Culianu n-avea obicei să-și susțină părerile.”

„Al patrulea fiecare junimist trebuie să aducă o bucată de literatură plină de spirit, iar Culianu este special invitat să prepare o asemenea bucată, căci toată speranța noastră de veselie o punem în verva lui Culianu și în calitățile sale literare. Aici Papa Culianu pleacă ochii în jos și mormăie ceva, *Junimea* izbucnește în aplauze: – Papa Culianu a vorbit, strigară cu toții, și l-a pus la rezon pe Negruzzi.”

„Apoi, din vorbă în vorbă și din scrutarea trecutului, a

Millicent Fawcett

cât de puține drepturi se pot bucura femeile în societatea britanică a acelor timpuri. Și, cel mai dur, o descoperă pe propria piele! E arestată pentru a fi participat la o revoltă. În timpul relativ scurt petrecut în penitenciar – o săptămână ce îi pare însă de nesfârșit! –, are ocazia să o întâlnească pe Emily Davison (Natalie Press, cea care a cucerit marele ecran cu rolul Mona din filmul lui Pawel Pawlikowski, *Dragoste de-o vară*, 2005), confidenta Emmelinei Pankhurst (interpretată cu vervă, chiar dacă într-o apariție episodică, de Meryl Streep).

Reîntoarsă acasă, Maud trebuie să suporte oprobiul familiei. Cu toate că îi promite soțului că nu se va mai amesteca în acțiunile mișcării, ea se simte din ce în ce mai atrasă și dornică de implicare. De-a-cum nimic nu o mai poate opri: este gonită din cămin, în imposibilitate de a-și mai vedea copilul, concediată; discursul moderat de altădată trebuie înlocuit cu unul radical. Nu mai era loc de politețuri: violenței trebuia să îi răspundă cu violență!

Încarcerată din nou, Maud Watts face cunoștință atât cu obișnuita de-a-

cum bătaie, cât și cu mai noile tactici speciale, născocite de autoritățile penitenciarelor pentru a le domoli și pe cele mai înrăite combatante. Printre ele: „șoarecele și pisica”. De obicei, în închisoare, luptătoarele pentru drepturi cetățenești declarau greva foamei. Gardienii încercau să le hrănească forțat ceea ce declanșau ample scandaluri publice, măsura fiind rezervată doar celor care sufereau de boli mintale.

Cum presa părea să nu mai acorde o atenție la fel de mare mișcării sufragetelor, unele dintre militante au optat pentru soluții mult mai radicale. Prietena pe care și-o făcuse în timpul primei săptămâni petrecute în beciurile poliției, Emily Davison, se decide să acționeze în forță la unul dintre cele mai importante evenimente londoneze: cursa hipică de la Epsom, aruncându-se în fața calului regelui George al V-lea. Gest soldat cu un final tragic: Davison își pierde viața. Însă ideile pentru care a luptat întreaga viață nu mai

pot fi date uitării. Pelicula se încheie, arătând că, până la urmă, femeile au învins, obținând, în 1928, mult doritele drepturi.

Realitatea bate... filmul!

Pasul de la ficțiune la realitate nu este însă unul foarte mare. Istoria sufragetelor poate fi considerată una dintre poveștile importante ale veacului al XX-lea. În 1897, scriitoarea Millicent Fawcett (1847-1929) a declanșat mișcarea sufragetelor din Marea Britanie, înființând Uniunea

Demonstrație a sufragetelor

Națională pentru Votul Femeilor. Fawcett susținea că, atâta vreme cât femeile se supuneau legilor, trebuie să și facă parte din procesul lor de elaborare. Mișcarea a inaugurat seria protestelor pașnice prin pichetări, marșuri sau publicarea unor ziare și broșuri.

În scurt timp, mișcarea sufragetelor s-a radicalizat. În 1903, Emmeline Pankhurst (1858-1928, *Magazin istoric*, nr. 7/2008) și fiicele Christabel (1880-1958) și Sylvia (1882-1960) au înființat Uniunea Socială și Politică a Femeilor, o structură care avea să le dea

O sufragetă arestată

Istorie și film

STRATEGII FEMINISTE

THEO STĂNESCU-STANCIU,
GEORGE DAMIAN

Furia sufragetelor britanice de la începutul secolului al XX-lea era întemeiată: încă din 1838, femeile din Noua Zeelandă, parte a Regatului Unit al Marii Britanii, se bucurau de dreptul de vot, în vreme ce suratele lor din Metropola erau excluse de la viața politică. Raționamentul femeilor din Marea Britanie era simplu: câtă vreme plăteau impozite, trebuia să aibă și un cuvânt de spus în privința modului de cheltuire a banilor publici.

Violența militanților a zguduit societatea britanică a anilor 1900: femeii educate, cu avere, se înălțau de porțile Parlamentului, spărgeau geamurile magazinelor, incendiau cutiile poștale, pichetau sediile ministerelor și, drept urmare, erau aruncate în închisori. Ba mai mult, unele se antrenau în poligoane de tir, plănuind comiterea de asasinat.

După terminarea primei conflagrații mondiale, feministele au impus și alte strategii pentru a-și face auzite glasul... La rândul lor, autoritățile reprimau cu brutalitate mișcarea sufragetelor.

Un subiect atât de plin de violență, dar și de pasiune și de culoare nu avea cum să le scape creatorilor de film. Una dintre cele mai recente producții, apărută pe marile ecrane în septembrie 2015 și purtând semnătura regizorală a britanicei Sarah Gavron, cu un scenariu de Abi Morgan, a

reușit să aducă în fața spectatorilor, îmbinând cu abilitate realitatea și ficțiunea, drama mai puțin cunoscută a femeii din clasa de mijloc dintr-o Anglie de început de secol al XX-lea. Personajul central, o tânără spălătoreasă – Maud Watts (interpretat strălucit de Carey Mulligan, cunoscută

cinefililor și din peliculele *Mândrie și prejudecată*, 2005, sau *Marele Gatsby*, 2013) – este atras, dintr-o pură întâmplare, în vârtejul acțiunilor sufragetelor. De la o simplă manifestație de stradă, unde își recunoaște una dintre camaradele de muncă, încetul cu încetul, Maud descoperă de

odată cu reluarea lucrărilor în plen. Un om de serviciu a găsit-o și a predat-o autorităților. A urmat prima dintre cele nouă perioade de încarcerare (în care a fost forțată să întrerupă greva foamei de 49 de ori!).

Incidentul de la cursa hipică de la Epsom, cea mai cunoscută din întreaga Anglie, a atras în zilele noastre, la peste 100 de ani de la eveniment, mult mai mare atenție decât în trecut. S-au organizat acțiuni comemorative, principalele ziare i-au readus în atenție numele, observând, pe bună dreptate, de altfel, că, din păcate, cu toate că Emily Davison a fost singura sufragetă care și-a dat, efectiv, viața pentru cauză, puțini îi mai știu astăzi povestea.

Un scop învăluit încă în mister

4 iunie 1913, în jurul orelor 15.00, o mulțime de aproximativ 300.000 de oameni: calul regal Anmer, condus de jockeyul Herbert Jones (1880-1951), se oprește brusc dintr-un galop, cu aproape 55 km la oră, ce părea victorios. Și apoi o ia din loc, târându-și jockeyul inconștient până la finalul cursei. O parte a publicului nu știe ce să mai creadă. Un murmur încordat cuprinde întreaga suflare... Se pare că o femeie s-a aruncat în fața concurenților. „O sufragetă!“, „O minte întunecată!“. Puțini au fost însă cei care, cu adevărat, s-au arătat interesați de soarta ei.

O extrem de interesantă analiză-reconstituire a incidentului, păstrat în arhivele britanice, prezentată de jur-

naliștii de la Channel 4 în seara de 6 mai 2013, a oferit câteva răspunsuri. Chiar imediat după incident, unii contemporani au considerat că sufrageta nu ar fi dorit să întrerundă o acțiune sinucigașă. (Cu câțiva ani în urmă, în timpul unei perioade petrecute în închisoare, Emily Davison a mai încercat o dată să se omoare, după mărțurisirea Emmelinei Pankhurst, spânzurându-se de una dintre grinzile tavanului; sfoara însă nu a rezistat, provocându-i

la un bal al sufragetelor. Conform altor relatări, Davison, ferventă susținătoare a acordării dreptului de vot femeilor, ar fi vrut doar să înfășoare în jurul gâtului lui Anmer o eșarfă pe care își inscripționase doleanțele. Mărturiile câtorva membre ale Uniunii Sociale și Politice a Femeilor au scos la iveală, mai târziu, că, cu doar o zi în urmă, Emily ar fi făcut o vizită la sediul central al mișcării, solicitând două steaguri, fără însă a specifica cum și unde ar avea în intenție să le folosească.

Până acum rămâne clară doar înregistrarea medicului legist în actele oficiale: „moarte accidentală în urma unei fracturi a bazei craniului, provocată de lovitură unui cal surprins în fugă în timpul cursei de la Epsom“.

Verdictul specialiștilor cunoscutului canal de televiziune britanic a venit însă să infirme primul dintre argumente. Studiind atent unghiul în care a fost poziționată sufrageta înainte de a pași pe iarba întrecerii, au ajuns la concluzia fermă că Davison, fiind destul de aproape de linia de start, a putut observa bine toți caii, inclusiv pe Anmer. Mai mult, amintirile unor contemporani conțin numeroase episoade în care sufragetele (inclusiv Emily Davison, într-un parc situat în apropierea locuinței mamei) păreau a repeta atacul asupra unui cal surprins în fugă. Pe biletul de acces la cursă, Emily și-a notat, conștiincios, atât caii pe care, probabil, dorea să-i urmărească și, în special, culorile jockeyilor. Calul regal era primul pe listă! Femeia de 40 de ani a reușit să treacă ne-

Davison și momentul accidentului surprins de un fotograf

doar câteva răni). Unul dintre argumente: zona de gazon în care a intrat Emily Davison nu îi oferea o vizibilitate prea bună a întregii desfășurări a cursei, astfel că ea nu a putut bănuși ce pericol o păștea. În plus, printre obiectele găsite asupra-i, se număra și un bilet de întoarcere la Londra (păstrat astăzi în colecția Bibliotecii Femeilor din Londra), iar una dintre surori ar fi povestit că, împreună cu Emily, au plănuțit atent vacanța viitoare. Mai mult chiar, unele dintre camarade au declarat că printre intențiile sale s-ar fi aflat și participarea, în seara fatidică zile de 4 iunie,

mult de furcă guvernanților britanici.

Prima manifestare publică a noii asociații s-a desfășurat la Manchester. În timpul unei întruniri politice, în 1905, discursurile liberalilor Winston Churchill (ales, în 1900, parlamentar din partea liberalilor în Colegiul Oldham) și Edward Grey (1862-1933) au

aruncate afară și insultate. Adesea am fost bătute“.

Cazier de sufragetă

La 4 iunie 1913, Emily Wilding Davison s-a aruncat în fața calului regelui George al V-lea (1910-1936), Anmer, în timpul cursei de la Epsom, pierzându-și viața. Era un act menit să atragă atenția asupra sufragetelor. Gestul a stârnit o aprinsă dezbateră, Casa Regală fiind cea mai respectată instituție din Marea Britanie.

Emily s-a născut într-o suburbie a

Londrei, Blackheath, la 11 octombrie 1872, într-o familie destul de numeroasă, dar cu ceva posibilități financiare. După o copilărie și adolescență pline de viață și culoare (părinților plăcându-le să călătorească prin întreaga Anglie), la 19 ani, s-a înscris la Colegiul Holloway pentru a studia literatura. Moartea tatălui, adevăratul stâlp al familiei, a obligat-o să întrerupă școala. După o scurtă perioadă în care s-a întreținut lucrând ca guvernantă, Emily a reușit să pună ceva bani deoparte și să își continue studiile, la St. Hugh's Hall (un colegiu pentru fete, înființat în cadrul Universității Oxford, în 1886, de Elizabeth Wordsworth, 1840-1932, nepoata marelui poet William Wordsworth). În 1893 le-a finalizat, iar, la scurt timp, s-a angajat ca profesor. Deoa-

rece noua carieră nu a atras-o prea mult, Emily s-a reîntors la mai vechea ocupație de guvernantă, angajându-se la familia Moorhouse.

Tânăra „înaltă și delicată, cu niște brațe neobișnuit de lungi, un cap mic, părul roșu și ochi incredibil de verzi“ (după descrierile viitoarei sale camarade, Sylvia Pankhurst) a fost repede atrasă de mișcarea înființată de Emmeline Pankhurst. Anul 1906 o găsește deja ca membră activă a Uniunii Sociale și Politice a Femeilor. În perioada următoare, cu sau fără acordul efectiv al conducerii mișcării sufragetelor, Emily începe să devină extrem de cunoscută în Marea Britanie, cu predicție din cauza acțiunilor sale deseori pline de violență (atacuri cu pietre, incendieri).

Unul dintre cele mai cunoscute episoade din lupta sufragetelor s-a consumat în aprilie 1911, când multe dintre mili-

În mașină: Emmeline Pankhurst și Annie Kenney

fost întrerupte de Christabel Pankhurst, care a întrebat dacă cei doi consideră că femeile ar trebui să aibă sau nu drept de vot. Churchill și Grey au preferat să tacă. Întreruperea discursului unui politician și, cu atât mai mult, de către o femeie reprezenta ceva de neconceput în Anglia începutului de secol al XX-lea. Văzând că nu a primit vreun răspuns, Christabel a fluturat o pancardă pe care scria: „Vot pentru femei!“. Aproape imediat a fost evacuată din sală, împreună cu prietena Annie Kenney (1879-1953). Ulterior, cele două au fost acuzate de atacarea unui ofițer de poliție. Ele au refuzat să plătească amenda, preferând să meargă la închisoare – în speranța că încarcerarea lor va stârni proteste publice. Emmeline Pankhurst avea să scrie în memorii: „acesta a fost începutul unei campanii fără precedent în nicio altă țară. Am întrerupt multe alte întruniri și, de fiecare dată, am fost

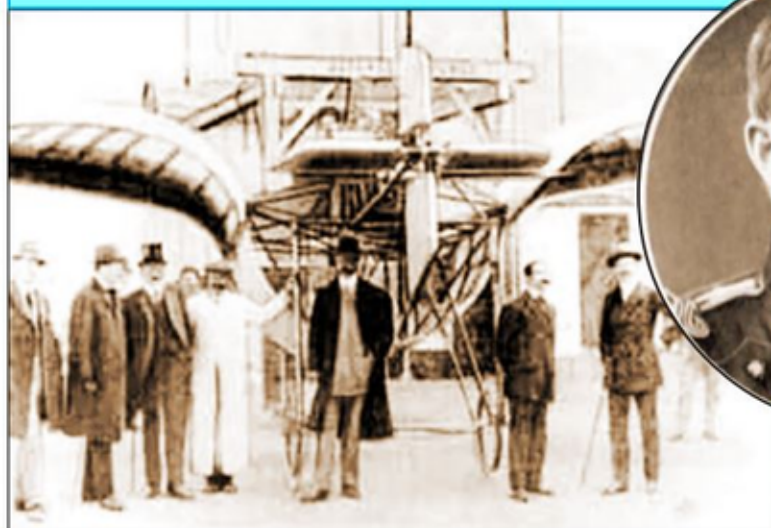
Sylvia Pankhurst, în 1930 și sora ei, Christabel

tante au refuzat să fie înregistrate în cadrul recensământului, protestând astfel împotriva statutului inferior al femeilor în viața politică britanică. Gestul lui Emily Davison a fost, și de acea dată, unul aparte, ea hotărând să se ascundă, peste noapte, în clădirea Parlamentului, într-o criptă, în apropierea capelei acestuia, pentru ca dimineată să poată să i se audă glasul,

ACEI ROMÂNI MINUNAȚI ȘI APARATELE LOR DE ZBOR

Prof. dr. VALERIU AVRAM

● 40 inventatori în opt ani ● Aparat de zbor cu decolare și aterizare scurtă ● Primul avion de luptă din lume ● Avionul din ograda fermierului ● „Aero-brișca” zboară ● Zbor reușit, aterizare dezastruoasă ● Elicopterul cu tren de aterizare retractabil ● Avionul invizibil furat de germani ● Aceeași veche poveste: nu sunt bani

Rodrig Goliescu și invenția sa

In perioada anilor 1906-1914, peste 40 de inventatori români descoperiți de noi (numărul lor fiind probabil mult mai mare) au proiectat și construit aparate de zbor performante.

Fără aceste mari invenții în aeronautică ale românilor, oamenii politici, guvernării și Legislativul n-ar fi acordat atenția cuvenită și n-ar fi sprijinit material înființarea aviației militare în România, încă din anul 1910.

Să amintim numele unor inventatori români de geniu în domeniul științelor aeronautice, care au proiectat și construit, pentru prima dată în lume, tipuri de aparate de zbor.

Locotenentul de artilerie Rodrig Goliescu (*Magazin istoric*, nr. 11/2004) a elaborat în anul 1907 principii originale cu privire la executarea zborului cu aparate mai grele decât aerul. Lucrarea sa *Legile dinamismului diferitelor*

mediuri aeriene, publicată în Franța, s-a bucurat de mare succes. Începând prin încercări teoretice în problema zborului, locotenentul Rodrig Goliescu a evoluat către soluționări concrete, proiectând în anul 1909 un aparat de zbor de concepție nouă denumit de inventator „Avioplan”, proiectul fiind brevetat în Franța. A realizat un alt aparat de zbor numit „Avio-Coleopter Mecanic nr. 2”, cu care a zburat în Franța în

observată prin mulțime; poate chiar a pariat o sumă modică pe unul dintre favoriți (printre lucrurile ce au fost găsite în poșetă și intrate, din 10 iunie 1913, în posesia Poliției Metropolitane, se aflau și 3 șilingi și 8 pence).

Ceea ce poate șoca însă astăzi rămâne faptul că, după cum au subliniat și jurnaliștii de la CNN, analizând fotografiile care au apărut aproape în toate ziarele importante ale vremii, privirea mării majorități a spectatorilor din zonă a rămas ațintită asupra liniei de sosire, foarte puțini întorcând capul și arătându-se șocați de drama în desfășurare. Titlurile de-o șchioapă din ziua următoare aveau să anunțe... victoria calului Craganour, știrea despre Emily Davison obținând doar foarte puțin spațiu.

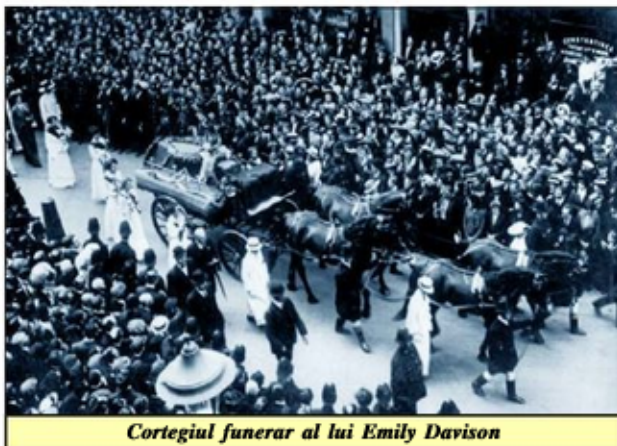
Ambulanțele sosit în scurt timp au ridicat cele două victime pe Davison și pe jocheu și le-au transportat la spitalul din zonă. Dovedind compasiune, regele George al V-lea, destul de ofensat de ziua stricată într-un asemenea mod, s-a interesat imediat de soarta jocheului și a lui Anmer. Emily Davison parcă nici nu a existat. La rândul ei, regina mamă, Alexandra a Danemarcei (1844-1925), i-a trimis și ea scuze nefericitului jocheu, pentru motivul că importanta cursă a fost întreruptă de o „asemenea brutală și zănică femeie“.

După patru zile de inconștientă, Emily Davison s-a stins din viață. Nu și-a mai

revenit, nici măcar nu a putut vedea scrisoarea pe care, distrusă, i-a trimis-o mama, Margaret, la o zi după tragicul accident. Cele câteva rânduri (păstrate, de asemenea, în aceeași colecție a Bibliotecii Femeilor din Londra) sunt extrem de diferite de scrisorile anterioare, din timpul încarcerărilor. Pe plic, cu o mână tremurândă, Margaret a notat: „Vă rog să i-o înmânați lui Emily“. Cu toate că i-a mărturisit fiicei faptul că era pe deplin conștientă de vech-

critici a primit Emily Davison chiar și pe patul de spital, numeroase misive pline de ură și oprobriu sosind în cele patru zile de agonie. Una dintre ele, purtând semnătura „un englez“, a descris-o ca pe un personaj nedemn, pentru care era prea blândă internarea într-un asemenea stabiliment medical și care nu merită decât „tortura pe viață“.

La 14 iunie 1913, înmormântarea Emily Davison a căpătat aspect de funeralii naționale: o întreagă procesiune de sufragete, îmbrăcate în alb, purtând cocarde negre și crini. De la Biserica Sf. Gheorghe, imensa coloană s-a îndreptat spre stația de metrou King's Cross, de unde a plecat la Northumberland, în Morpeth, unde locuia Margaret Davison. A fost îngropată, o zi mai târziu, în curtea bisericii Sf.

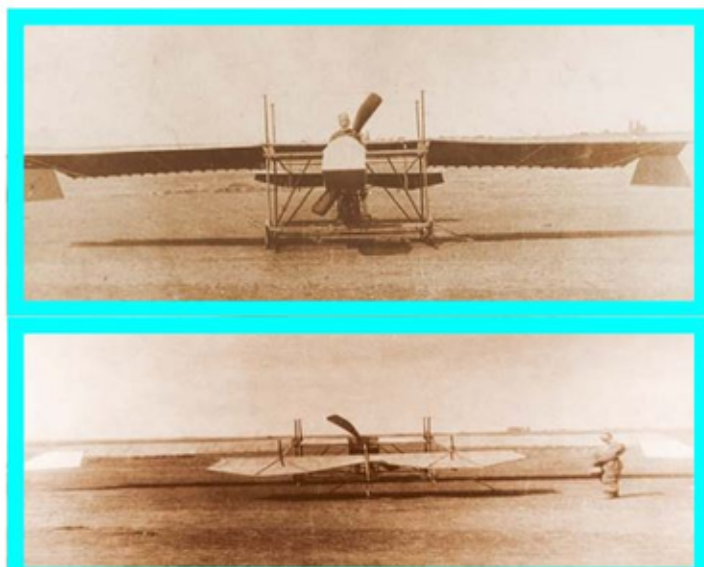

Cortegiul funerar al lui Emily Davison

mența cu care „te-ai dedicat cauzei, căreia i-ai încredințat întreaga ta inimă și tot sufletul“, mama nu a putut să nu îi scrie și despre sentimentele contradictorii provocate de criticile, uneori extrem de dure, ale contemporanilor, prezente în paginile ziarelor. „Trebuie să-ți spun și că inima-mi este plină de suferință și agonie, iar faptul că ești atât de departe îmi provoacă durere și chin. Știu că nu ai vrut, cu bună știință, niciodată să-mi produci vreo nenorocire. Probabil că a fost doar o acțiune de moment, un impuls... Un ocean de dragoste, din partea prea tristei tale mame“.

Fecioară Maria din Morpeth, alături de tată. Pe piatra de mormânt, militantele Uniunii Naționale pentru Votul Femeilor i-au inscripționat cuvintele care i-au definit întreaga viață: „Fapte, nu vorbe!“.

Primul Război Mondial le-a întrerupt lupta britanicilor pentru drepturi civile, iar sufragetele au plecat, ca surori de caritate, pe fronturile din întreaga lume. La sfârșitul conflictului, în februarie 1918, Parlamentul britanic a acordat dreptul de vot femeilor de peste 30 de ani. Zece ani mai târziu, limita de vârstă a fost coborâtă la 21 de ani, ca la bărbați! ■

Avionul realizat de Ion Paulat, 1910, văzut din față și din spate

mașina zburătoare stă de multă vreme în ograda casei și se strică cu trecerea vremii.“

In anii 1910-1911, mecanicul Ion Paulat din Galați a construit un avion original și un hidroplan, pe care le-a încercat în zbor cu bune rezultate.

Încă din epoca de început a aeronauticii, a existat tendința unor inventatori de a proiecta aparate de zbor vertical. Problemele zborului vertical, fie cu elicoptere, fie prin alte soluții, nu se bucurau pe atunci de interes pe plan mondial. În Franța se crease chiar un curent contra elicopterelor.

În privința preocupărilor de la noi în acest domeniu, până în prezent am identificat 12 români implicați în proiectarea unor aparate de zbor vertical de tipul elicopterului, între anii 1909-1914.

Avocatul Grigore Brișcu din Iași a proiectat și realizat o machetă funcțională a unui

elicopter. Experimentul s-a desfășurat în aprilie 1909 în prezența comandantului garnizoanei, a unor ofițeri superiori și a notabilităților locale. Numită de inventator „Aerobrișcă“, macheta a demonstrat în timpul experimentului o stabilitate deosebită. Muzeul Aviației din București se află în posesia unei părți din proiectul elaborat de acest strălucit inventator. În anul următor, 1910, Grigore Brișcu a publicat cartea *Helicopterele*, una dintre primele lucrări din lume cu această tematică, în care inventatorul arată importanța ce trebuia dată zborului vertical, de mare viitor în evoluția mijloacelor de locomotie aeriană, dar și cu aplicații în domeniul militar. De menționat că inventatorul a proiectat și realizat și un motor pentru machetă, așa-numitul „motor-revolver“. În studiul nostru intitulat *Romania în aviație history*, publicat în revistă americană *Aero. The journal*

of the early aeroplane, nr. 171/2001, am prezentat și creația științifică și tehnică a inventatorului român Grigore Brișcu. Directorul acestei prestigioase publicații științifice, istoricul de aviație american Leonard E. Opdyke, aprecia: „Proiectele și realizările inventatorului român Grigore Brișcu sunt demne de luat în seamă, mai ales că acesta a realizat acea machetă zburătoare într-o perioadă când mulți alți inventatori abandonaseră acest fel de proiecte. Motorul folosit, de «tip revolver», este o mare noutate în istoria aeronauticii mondiale, ceea ce dovedește încă o dată că românii au contribuit cu invenții și proiecte deosebite, în perioada de început a aeronauticii“.

Tache Brumărescu, un autodidact, dotat cu o remarcabilă imaginație tehnică – pe parcursul vieții a brevetat 120 de invenții –, s-a preocupat de proiectarea și realizarea unor aparate de zbor încă din anul 1909, brevetând aparatul de zbor numit „aeroplan-elicopter“ (brevet nr. 1.844/1909). Realizarea lui Brumărescu era un biplan sescvoplan, monomotor, care, pe lângă elicea propulsoare, mai era prevăzut și cu o elice tractivă, ce avea un diametru mai mic, și cu o elice orizontală, dispusă deasupra părții dinainte a fuselajului și tot cu un diametru mic. Toate elicele erau acționate de același motor.

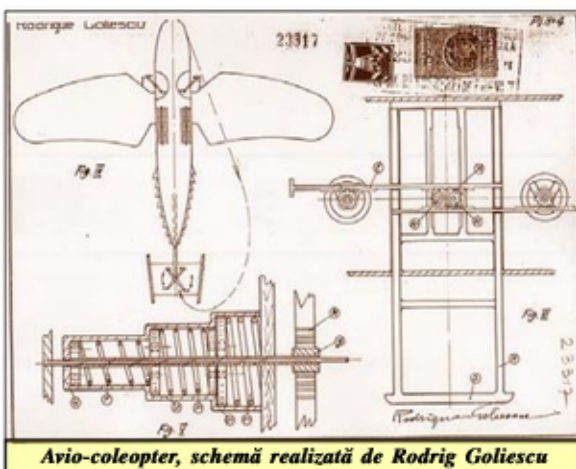
Știm că aparatul de zbor fusese echipat cu un motor rotativ tip Gnome de 50 CP, că acel motor acționa două elice: una propulsoare, iar cealaltă

primăvara anului 1910, reușind să atingă o înălțime de 50 m. Acest aparat a fost adus în țară, la Chitila, la Școala de pilotaj înființată de avocatul Mihail Cerchez.

Avionul lui Rodrig Goliescu, în versiunea care a fost brevetată în Franța și care a zburat, nu mai avea un fuzelaj tubular, ci unul semicircular – „canal” –, din extremitățile sale laterale pornind aripile unui sistem monoplan cu o curbură deosebit de pronunțată la intrados și cu un profil mult mai gros decât aripile folosite în acea vreme. În epocă, nu se mai cunosc alte aparate de acest fel. Valoarea istorică și tehnică a încercărilor inventatorului Rodrig Goliescu poate fi considerată incontestabilă pe temeiul experimentărilor efectuate, la Viena, în anul 1920, de prof. dr. Knoller. Așadar, inventatorul nostru a realizat unul dintre primele aparate de zbor cu aptitudini de decolare și aterizare scurte. O variantă a proiectului său a zburat în anul 1910, iar în anul 1911 a zburat cu un aparat corespunzător versiunii inițiale a proiectului.

În anul 1909, ing. George Arion a proiectat un avion cu aripă „delta”, pe care l-a brevetat în Franța, dar și la București.

Aeroplanul românesc „Lăcusta”, proiectat de Corneliu Marinescu în anii 1909-1910, a fost primul avion de luptă

Avio-coleopter, schemă realizată de Rodrig Goliescu

în lume conceput ca atare. Precizarea „de luptă” se impune: au fost proiectate și construite unele aparate de zbor militar, dar niciunul dintre acestea nu cuprindea anumite dotări strict specializate legate exclusiv de operațiile aeriene și necesitând rezolvări constructive anume concepute și realizate.

Avionul era un monoplan, monomotor, având anvergura de 9,20 m, lungimea de 8,35 m și înălțimea de 3,20 m, prevăzut cu trei locuri. Ceea ce constituie specificul și meritul rezolvării este faptul că aparatul a fost conceput pentru misiuni de bombardament, având locul bombardierului în afara fuzelajului propriu-zis, dedesubt. Din punct de vedere funcțional, această amplasare oferea o vizibilitate cvasi-totală și posibilitatea ca bombardierul să poată manevra liber, fără a fi în-

pedicat de prezența celorlalți membri ai echipajului și de diferite elemente de construcție și de instalații, condiții esențiale în aviația de bombardament. Inventatorul Cornel Marinescu a realizat și un avion monoplan, monoloc, care a fost încercat în zbor de pilotul Eugen Komornicki, în anul

1911, pe aerodromul de la Cotroceni.

Fermierul Ion Tăbărici din comuna Vișinești, județul Dâmbovița, a realizat în anul 1910 o machetă zburătoare, apoi a construit un aparat de zbor monoplan, care avea o elice cu patru pale. Printr-o scrisoare – adresată

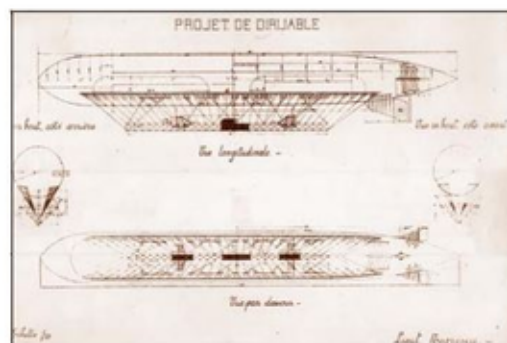
Macheta aparatului de zbor conceput de Ion Tăbărici

conducerii Ministerului de Război, soția sa, Anica Tăbărici (Ion nu știa carte), îl ruga pe generalul Grigore Crăiniceanu, ministru, să aprobe cumpărarea din Franța a unui motor de 50 CP, „pentru ca Ion să-l pună pe aeroplanul pe care l-a făcut și să se înalțe cu el în văzduh, deoarece

avantaj că ar putea să-și ia zborul și să aterizeze pe orice teren. Din studiul proiectului prezentat ne-am putut convinge că autorul are o instrucție tehnică solidă, a cugetat mult asupra aviației și are propuneri personale foarte originale și serioase. Credem că dacă ar urma mai departe studiile începute cu atâta seriozitate ca până acum,

mai importantă invenție a sa a fost „avionul invizibil“. În anul 1994 am descoperit în Arhivele Militare Române trei dosare pe care scria cu majuscule: „Foarte mare secret de stat. Avionul invizibil“. Documentele conțin idei de avangardă. Inventatorul a prevăzut și radarul. Toate desenele privind acest tip de aparat de zbor au fost sus-

trase de spionajul german în anul 1914, după cum se specifică într-un document aflat în Arhivele Militare Române. A fost salvat numai un singur desen al unui aparat de zbor clasic, care se afla într-un alt dosar. Proiectele aparatelor de

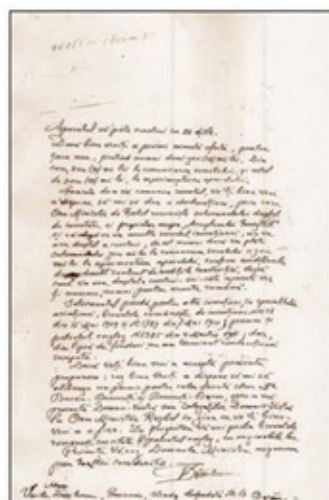

Proiectul unui dirijabil realizat de locotenentul Negrescu

ar putea aduce mari servicii aviației noastre“.

Profesorul Nicolae Lavric din București și-a perfecționat macheta. Cu ocazia unui nou experiment, aceasta a atins 170 km/h, viteză extraordinară pentru acel timp. Din nefericire, pentru el ca și pentru Nicolae Petrovici sau Grigore Brișcu, nu s-a vrut să se găsească banii necesari pentru realizarea aparatelor în mărime naturală concepute de acești mari inventatori.

Printre inventatorii români de excepție s-a aflat și profesorul de fizică Vasile Dimitrescu din Bacău, un savant român necunoscut, care în perioada 1905-1914 a proiectat mai multe tipuri de aparate de zbor. Cea

Scrisoarea prin care Vasile Dimitrescu anunța Ministerului de Război invenția sa

zbor ale savantului Vasile Dimitrescu au fost brevetate în Belgia, Franța, Marea Britanie și Austria, iar în țară inventatorul a primit brevetele: nr. 1.428/1909 din 15 mai 1909 și nr. 1.789 din 7 mai 1910. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

de tracțiune, plus elicea ascensională, ce avea diametru de 2 m și era rotită prin intermediul unei transmisii cu roți dințate conice.

Aparatul, pilotat de inventatorul său, a fost încercat în zbor în ziua de 27 mai 1911 pe câmpul de la Cotroceni, ridicându-se în aer, la 10 m înălțime. La aterizare, Tache Brumărescu a accidentat aparatul, întrucât nu stăpânea îndeajuns tehnica pilotajului. Dacă se ține seama că aparatul de zbor era unul de avangardă, față de nivelul celorlalte realizări ale epocii, și dacă se are în vedere că aparatul a decolat scurt, credem că există o motivație suficientă de încadrare ca o realizare excepțională originală pentru acel timp.

Învățătorul Nicolae Petrovici din satul Cârligele (Râmnicu Sărat) a proiectat un elicopter. Potrivit descrierii dată de autor și după desenele rămase, elementul principal al aparatului era o elice mare (rotor) orizontală, acționată prin intermediul unui sistem compus dintr-o bară orizontală purtând la capete câte o elice mică verticală, fiecare orientată în sens opus. În funcție de înclinarea dată arborelui făcând corp comun cu motorul, permitea în același timp atât zborul ascensional, cât și zborul orizontal. În fapt, era vorba de un rotor liber cu elemente motoare încorporate în el, care prin alcătuirea sa elimina necesitatea unor dispozitive de anulare a cuplului. Pentru orientarea în direcție se

folosea planul vertical montat în spatele nacelei (cabinei), acționat printr-o pârghie separată din interior. Cabina rămânea permanent verticală și avea la partea inferioară patru picioare, care prin intermediul unui sistem cu resorturi comandate se pliau sub cabină în timpul zborului, fiind eliberate la aterizare. Inventatorul a realizat și o machetă zburătoare funcțională, care a fost prezentată unor ofițeri superiori din Statul Major General.

Nicolae Petrovici considera că elicopterul astfel conceput oferea un echilibru sigur, dar și posibilitatea de acces în orice punct de pe teritoriu, independent de relief și obstacole, precum și zborul staționar la orice înălțime. În scrierile sale, el pleda pentru folosirea aparatului în scopuri militare în misiuni de bombardament. Dacă se ține seama că primele utilizări militare concrete ale elicopterelor au început după anul 1942, că înarmarea lor nu a avut loc decât în deceniul

șapte al secolului al XX-lea și că nu s-au putut afla dovezi din care să reiasă asemenea inițiative în nicio altă țară, la data proiectării acestui aparat de zbor vertical, apare evident conceptul tehnic-militar extrem de înaintat, probabil unic în lume, al inventatorului român Nicolae Petrovici.

Proiecte de aparate de zbor vertical au realizat și Ioan Grigore, Nicolae I. Vasiliu, I.C. Vissarion,

Alexandru Tandargian, Cristian Manuian, Ștefan Stănculescu, Nicolae Lavric, Gheorghe Văcaru, Radu Voiculescu, Mihail Doroftei, Amza Neculai, etc. Dintre acestea, a atras atenția specialiștilor militari macheta zburătoare a unui elicopter proiectat de profesorul Nicolae Lavric, care studiasse la Viena. Macheta a funcționat perfect, aterizând pe un teren accidentat, fără să sufere stricăciuni. În timpul zborului, macheta a reușit să rămână la punct fix în aer și să-și regleze viteza la aproximativ 120 km/h, spre marea bucurie și entuziasmul publicului.

O comisie militară formată din locotenentul aviator Gheorghe Negrescu, căpitanul aviator Andrei Popovici și locotenent-colonelul Stambolescu a analizat proiectul și, după ce membrii comisiei au văzut și experimentul, au întocmit următorul raport: „Aparatul propus de dl. prof. Lavric Nicolae încearcă a înlocui zborul orizontal prin zborul vertical, având marele

să se refugieze în Țara Românească, mai întâi la Craiova, apoi la București, unde își petrece ultimii aproximativ zece ani din viață. La București, unde copiii lui studiau deja la Academia Domnească, mitropolitul Dositei și domnul țării, Constantin Ipsilanti, îl primesc cu multă căldură: „Și m-am dus la București, la copii, pentru că erau la învățătură înaltă la academia beului. Și m-am dus și m-am închinat Sfinției Sale Mitropolitului Ungrovlahiei, pe nume Dositei, un om bătrân de ani, învățat și cunoscător al înțelepciunii. M-a primit cu bunăvoință și m-a dus la bei, care era Constantin Voievod Ipsilanti, și la niște boieri. Și le-a spus că am stat la Vidin trei ani și câte nevoi și necazuri am pățit. Și m-a chemat la mitropolie și mi-a dat o chilie, ca să stau acolo, lângă el, și în fiecare zi să fiu la trapeza lui.”

În perioada 1806-1812 se înființează la București prima asociație politică bulgară sub conducerea episcopului. Activitatea politică a lui Sofronie Vraccanski în sprijinul eliberării Bulgariei este legată de misiunea lui Atanas Nekovici

„M-a primit cu bunăvoință și m-a dus la bei, care era Constantin Voievod Ipsilanti“

și Ivan Zambin, care se prezintă la Petersburg cu o împuțernicire din partea lui Sofronie Vraccanski, cerând sprijinul și protecția țarului pentru populația bulgară, „frații noștri de aceeași credință de pe ambele maluri ale Dunării“, așa cum se exprimă în cererea sa către M.I. Kutuzov (comandantul-șef al armatei ruse din Moldova, în timpul războiului cu otomanii, în 1811), în numele tuturor bulgarilor din Principatele Dunărene.

Tot la București, Sofronie elaborează în 1813 și o *Proclamație* către bulgari, un manifest politic în care autorul încearcă să definească sarcinile mișcării bulgare de eliberare națională, făcând apel la unirea tuturor forțelor în acel moment prielnic: „Acum, prin providența Domnului, avem oameni de vază și un loc prea minunat unde se străduiesc cu multă sârguință să ne ajute. Iar acum nouă nu ne rămâne altceva de făcut decât să ne unim într-un glas, să facem puțină jertfire, fiecare după puterile sale, pentru că, dacă oamenii sunt mulți, pot să facă mult, iar unul singur nimic nu poate.“

Prestigiul și respectul pe care și le-a câștigat marele cărturar bulgar este dovedit și de *Oda pentru Sofronie*, compusă imediat după moartea lui de Dimităr Popski, una dintre primele compoziții în versuri din literatura bulgară: „Numele tău a răsunat ca un tunet și va tuna în vecii vecilor! Bulgară îți împletește cunună!“.

Preluându-l pe Cantemir

Sofronie Vraccanski a fost canonizat la 31 decembrie 1964 și amintirea lui se comemorează în fiecare an la 11

Mihail Illarionovici Kutuzov (1747-1813), pictat de un contemporan, Roman M. Volkov

martie. El a petrecut în România ultimul deceniu al vieții, când și-a elaborat principalele patru lucrări: *Tâlcuirea Evangheliei pentru zilele de duminică* (scrisă înainte de 1806), *Chiriadodromion*, adică citiri de duminică (tipărit în 1806), *Cartea celor trei religii* (probabil 1805), *Teatrul politic* (1809). Tot aici, Sofronie a elaborat și o *autobiografie*, prima lucrare originală din literatura bulgară, intitulată *Viața și suferințele păcătosului Sofronie*, rămasă în manuscris până în 1861, când

Monumentul călugărului Paisii Hilendarski (1722-1773) de la Silistra, ridicat în 1976

SOFRONIE VRACEANSKI (1739-1813), PRIMUL SCRITOR BULGAR MODERN

ANCA IRINA IONESCU

Dacă până în secolul al XIV-lea statul bulgar era o prezență importantă în Peninsula Balcanică, în preajma anului 1371 s-a scindat în două țarate, cu capitalele la Vidin și, respectiv, Târnovo, după care au urmat 500 de ani de ocupație otomană.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, popoarele Europei aflate în componența marilor imperii încep să-și afirme identitatea națională, iar una dintre trăsăturile principale ale renașterii lor era atenția specială acordată limbii naționale. În cazul bulgarilor, supraviețuirea ca națiune depindea în mod esențial de cea a limbii bulgare și de

crearea unor valori literare în limba vie a poporului, pentru a se putea apropia de acesta, nu în bulgara veche sau în greacă, pe care le folosiseră până atunci în scrieri.

O trăsătură aparte a începuturilor literaturii, culturii și limbii bulgare naționale o constituie apropierea foarte mare de România și de viața culturală a acesteia, căci aici existau liniștea și ocrotirea de care cărturarii nu aveau parte pe teritoriul de la sud de Dunăre.

Începutul relațiilor cultural-literare bulgaro-române este marcat de activitatea lui Sofronie Vranceanski, unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai renașterii naționale bulgare, primul cărturar care a rupt cu tradiția scrierii în limba slavonă și și-a elaborat lucrările în limba bulgară modernă. Ca urmare a activității sale, a apărut în 1806 la noi și prima carte tipărită în limba bulgară modernă, *Nedelnik*, cuprinzând scrieri religioase traduse de Sofronie Vranceanski pentru a le face accesibile poporului, așa cum mărturisește chiar el:

„Am tradus aceasta din slavonă și din greaca amplă și profundă în limba bulgară simplă și scurtă, pentru înțelegerea și învățătura poporului bulgar simplu și neștiutor“.

**Puțină jertfire,
fiecare
după puterile sale**

Stoiko Vladislavov – cu numele monahal Sofronie și supranumele Vranceanski, derivat de la Vrața, localitate în care a fost numit episcop – s-a născut în 1739 la Kotel, iar după o copilărie și adolescență nefericite, devine

preot în 1762 și episcop de Vrața în 1794.

Un moment important în viața lui Sofronie este marcat de anul 1765, când Paisii Hilendarski, călugăr de la Mănăstirea Athos și autor al vestitei *Istории slavo-bulgare*, vine la Kotel. Impresionat de personalitatea și de ideile acestuia, Sofronie copiază în întregime *Istoria*, aceasta fiind prima transcriere a importantei lucrări, cunoscută în istoria literaturii bulgare sub numele de *Transcrierea lui Sofronie*.

După o viață extrem de agitată, relatată în *Autobiografia* sa, Vranceanski se decide

cultivarea limbii naționale, pentru instruirea conaționalilor, dorința de a le pune la dispoziție cărți în propria lor limbă. Sofronie Vraccanski a fost și primul prelat bulgar care a introdus limba bulgară în slujba religioasă. Singur mărturisește în *Autobiografie* că se străduiește să scrie cât mai mult în limba maternă: „De aceea mă trudesesc și eu acum ziua și noaptea, ca să scriu câteva cărți în limba noastră bulgărească, căci dacă nu mi-a fost cu puțință să le spun cu gura mea, ca să audă de la mine, păcătosul, oarecare învățătură cu folos, să citească scrierile mele și să se folosească, iar pentru mine nevrednicul să-l roage pe Dumnezeu, neștiința mea să o îndrepte și să ceară iertare pentru mine truditul ca să ședem și noi între cei dreți în ziua înfricoșătoarei răsplătiri.” Un alt motiv urmărit de arhiepiscop a fost dorința de a oferi informații exacte și complete despre principalele trei religii practicate în țara sa, pentru a dovedi superioritatea confesiunii creștine. Susținând această idee, Sofronie era condus de rațiuni politice, căci în Bulgaria, mahomedanismul amenința însăși conștiința națională a poporului.

În general, Sofronie a respectat cu fidelitate textul, dar traducerea lui nu consti-

tuie o transpunere mecanică a originalului; traducătorul dorea să ofere un text accesibil, într-o limbă simplă, pentru că se adresa unor persoane mai puțin instruite decât cele pe care le viza *Cartea sistemelor*. De aceea, limba acestei

traduceri a lui Sofronie este apropiată de limba colocvială a poporului simplu și de limba și modul de exprimare al lucrării sale originale, *Viața și suferințele*.

Pentru a da vioiciune expunerii, Vraccanski a adnotat manuscrisul cu mici comentarii; uneori, sunt numai scurte propoziții exclamative, de exemplu: „Vedeți omul viclean cum și-a găsit momentul”, sau: „Doamne, poate exista acest lucru, luna cât pământul de mare – și să intre în mânăca lui și s-o frângă!” – în legătură cu minunile lui Mohamed.

După modelul lui Cantemir, care se străduise să modernizeze limba rusă, Vraccanski introduce și el neologisme în limba bulgară, precum și numeroase cuvinte de origine slavă în locul celor de origine otomană folosite la data respectivă în limbă, pe care le notează însă în paranteză, pentru ca cititorul să le poată înțelege.

Așa cum spunea și Petre P. Panaitescu cu câteva decenii în urmă, traducerea/adaptarea cârturarului bulgar reprezintă un act cultural de o covârșitoare însemnătate pentru cultura și literatura bulgară și pentru relațiile bulgaro-române, ea fiind „cea mai veche scriere de literatură cultă tradusă în limba bulgară modernă, la începutul acestei literaturi”. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

este publicată de G.S. Rakovski în *Dunavski lebed*, după o copie realizată de slavistul rus V. Grigorovici, după manuscrisul autograf păstrat în colecția istoricului rus M.P. Pogodin (ms. 1204) de la Biblioteca Saltîkov-Șcedrin din Petersburg (astăzi Biblioteca Națională a Federației Ruse).

Lucrarea a suscitat imediat interesul lumii științifice europene, fiind curând tradusă în limba franceză. Deși este intitulată *Viață* și ne trimite cu gândul la literatura medievală hagiografică, lucrarea lui Sofronie nu este o scriere de acest fel, căci „viețile” medievale erau povestiri despre sfinți, în timp ce autorul se numește cu umilință și smerenie „păcătosul”. În timp ce viețile sfinților erau relatări ale miracolului transformării divine a unui om în sfânt, relatarea lui Sofronie este o autobiografie, povestirea unor întâmplări zilnice cu banalul și umorul lor cotidian, asemănându-se, din acest punct de vedere, cu scrieri precum *Historia calamitatum* (Istoria nenorocirilor) a filosofului și teologului francez Pierre Abélard (1079-1142) sau cu renumita autobiografie a lui Benvenuto Cellini (1558-1566) ș.a., la care se pot adăuga și alte modele,

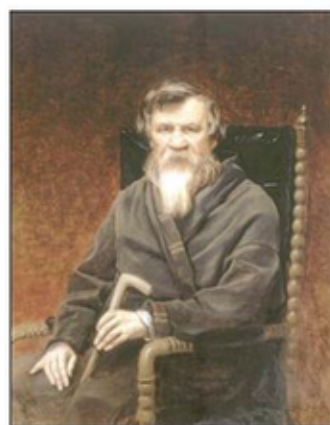
de pildă *Viața protopopului Avacum*, a lui Dositei Obradovici (1742-1811).

În același manuscris elaborat la București, se află și cea mai amplă lucrare a lui Vrațeanski, *Cartea celor trei religii*, care prezintă un deosebit interes pentru relațiile cultural-literare româno-bulgare, căci dovedește că la începutul literaturii bulgare moderne s-a aflat o traducere/adaptare după o scriere românească, elaborată pe teritoriul României.

Cartea celor trei religii este alcătuită din trei părți reprezentate de trei lucrări independente cu titluri diferite, reunite printr-o prefață comună, referitoare la principalele trei religii practicate în Peninsula Balcanică: creștină, iudaică și islamică. Lucrarea constituie un manuscris voluminos de 352 de file.

Partea a treia este o traducere adaptată a cunoscutelor cărți a lui Dimitrie Cantemir *Cartea sistemelor sau întocmirea religiei muhammedane*, elaborată de Cantemir la Moscova, din îndemnul și sub oblăduirea țarului Petru cel Mare și tipărită tot acolo, în 1722. Sofronie a studiat această lucrare la București și a ales-o pentru cea de-a treia

parte a tratatului său despre cele trei religii. Motivația alegerii și traducerii acestei lucrări se află în *Prefață*, unde ne furnizează informații cu privire la atitudinea arhiepiscopului bulgar față de otomani și de religia lor, pe care o dispre-

Istoricul rus
Mihail Grigorievici Pogodin,
portret de Vasili Perov

țuește, numind-o, printre altele, „porcească”.

Deși este o traducere prescurtată a prefeței lui Cantemir la *Cartea sistemelor sau întocmirea religiei muhammedane*, reflectă sentimentele și concepțiile arhiepiscopului, care, așa cum se obișnuia pe atunci, și-a atribuit ideile lui Cantemir fără niciun sentiment de vinovăție, pentru că le împărtășea pe deplin. Numele lui Cantemir nu este menționat nicăieri pe parcursul lucrării și nu se precizează în niciun fel care sunt sursele ei, așa cum procedase în cazul primelor două părți ale *Ispovedaniei*. Adeziunea totală la ideile din prefață este dovedită și de faptul că arhiepiscopul bulgar a semnat-o cu propriul nume, în timp ce în cazul prefețelor celor două părți anterioare menționase numele fiecărui autor.

Fidel textului, dar nu tradus mecanic

Unul dintre principalele motive ale traducerii este grija deosebită pe care a manifestat-o întotdeauna pentru

Complexul etnografic din Vrața
ce poartă numele lui Sofronie

încercări de spionaj și sabotaj sau din acțiunile unor persoane și organizații, dirijate fie din interior, fie din exterior, ce ar putea fi considerate ca subversive contra statului.” „Sabotorii” doamnei Thatcher nu se încadrau aici. Hunt era de părere că după 27 de ani directiva putea fi revizuită, căci trăiau alte vremuri. Argumentele lui Smith în favoarea păstrării ei în forma existentă au avut însă câștig de cauză. Nu au fost obținute nici soluțiile cerute de Margaret Thatcher pentru tratarea „sabotorilor”. Smith a afirmat că era treaba politicianilor să pună capăt grevelor, nu a Serviciului Secret. La începutul lunii octombrie, Smith a aflat că doamna Thatcher convocase la reședința sa de la Chequers o reuniune la care urma să participe ministrul de Interne, cel de Externe, ministrul Comerțului și Industriei, Sir John Hunt și succesorul său, Sir Robert Armstrong, la care s-a discutat cum să fie contracarate forțele ostile care provocau tulburări în industrie. MI5 nu a fost invitat. Reuniunea s-a ținut la 21 octombrie 1979. S-a decis crearea unei structuri în cadrul Cabinetului care să folosească informații din surse deschise și secrete pentru a pune capăt tulburărilor din industria britanică. Structura urma să răspundă în fața secretarului Cabinetului și să fie supusă autorității ministrului de Interne și, când era cazul, prim-ministrului. John Deverell, o tânără speranță din MI5, a fost numit să conducă noua structură.

El a obținut relativ repede o primă și – cum avea să se dovedească – cam singura victorie în fruntea acestei noi structuri. În noiembrie 1979, se pregătea o grevă la o uzină a lui British Leyland din Longbridge. Deverell a obținut acordul pentru a

distribui minuta unei ședințe la care participase și Mike Costello, responsabilul partidului comunist britanic cu activitatea industrială, în 1979, și unde se discutasese cum să se opună planului de restructurare al uzinei. Costello aflase atunci, cu stupeoare, că se făcuse un proces-verbal al celor discutate și a ordonat distrugerea tuturor copiilor, temându-se că partidul comunist ar fi avut de suferit dacă vreun exemplar ajungea public. MI5 obținuse o copie. A fost pusă într-un plic și expediată din Birmingham, ca o scrisoare anonimă, către directorul uzinei, care l-a chemat pe șeful sindicatului și i-a arătat-o, iar acesta a amânat declanșarea grevei. Când lui Deverell i s-a cerut să extindă această metodă și în alte cazuri, s-a opus. Cum activitatea lui în noua structură nu îi ocupa tot timpul, i s-a permis să se reîntoarcă la MI5.

Cea mai gravă problemă socială cu care s-a confruntat Margaret Thatcher a constituit-o greva minerilor din 1984-1985, de altfel cea mai lungă din istoria Marii Britanii.

Greva minerilor cu care s-a confruntat Guvernul doamnei Thatcher a fost cea mai lungă din istoria Marii Britanii

Și atunci Serviciul și-a păstrat neutralitatea politică, oferind doar informațiile care priveau securitatea statului. La 10 decembrie 1984, MI5 a primit informația că Banca de Comerț Exterior a U.R.S.S. a încercat să transfere 1,2 milioane dolari S.U.A. către sindicaliștii mineri, prin Elveția, dar a trebuit să renunțe după ce banca elvețiană a suspectat că era o operațiune sovietică de spălare de bani. Deși Christopher Andrew, autorul volumului *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* (Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5; Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp.), nu ne spune, se prea poate ca banca elvețiană să fi fost ajutată să ia acea decizie. Peste o săptămână, Margaret Thatcher

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Este treaba Guvernului să pună capăt grevelor, nu a serviciilor secrete ● Doamna Thatcher nu are succes ● Gorbaciov semnează actele pentru virarea banilor către greviști, dar nu recunoaște ● Cum a scăpat regina Marii Britanii dintr-un atentat ● Toată lumea a urmărit la televizor operațiunea de eliberare a ostaticilor de la Ambasada Iranului, mai puțin celula de criză

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

La sfârșitul toamnei anului 1977, s-a anunțat o grevă a polițiștilor. Sindicatul polițiștilor ceruse o creștere cu 78-104% a salariilor. Avea să obțină, în final, doar un spor de 15%. În ciuda presiunilor Guvernului, MI5 nu a oferit informații despre această acțiune sindicală, pentru că nu o privea ca pe o amenințare subversivă la adresa statului.

Definiția pe care Serviciul de Securitate britanic o dădea activităților subversive – „cele care amenință siguranța sau bunăstarea statului și urmăresc să submineze sau să înlăture democrația parlamentară prin mijloace politice, industriale sau violente” – fusese acceptată de Guvernul Heath și de succesorii săi laburiști. Pentru că MI5 culegea informații doar despre acțiunile cu potențial subversiv, rapoartele sale nu au acoperit multe probleme din domeniul industrial, ce au dus la căderea Guvernului Callaghan.

La venirea sa la putere, în 1979, doamna Margaret Thatcher a făcut o încercare de a schimba atitudinea Serviciului față de pro-

blema subversiunii industriale. Ea i-a cerut lui Sir Howard Smith, directorul general al MI5, să se întâlnească cu șeful MI6, Sir Arthur Dickie Franks, și cu Lord Rothschild (care visa să devină consilierul pentru probleme de securitate al doamnei Thatcher și apoi șeful MI6), într-o reuniune prezidată de secretarul Cabinetului, Sir John Hunt, pentru a veni cu soluții care să pună capăt grevelor ce măcinau sectorul industrial britanic. Ea cerea ca toți „sabotorii” industriei britanice să fie identificați, ceea ce contravenea directivei lui Maxwell Fyfe, ministrul de Interne, din 1952, care limita rolul MI5 la „apărarea Regatului, de pericole interne și externe izvorâte din

Treptat au apărut și acțiuni ale terorismului internațional, cu precizarea că nu erau vizate interese britanice, ci erau consecința unor conflicte ce se desfășurau în alte părți ale globului. Probabil că evenimentul cel mai cunoscut și mai spectaculos a fost atacul comis la Ambasada Iranului din Londra. La 30 aprilie 1980 șase teroriști înarmați au pătruns în clădire și au luat 26 ostatici. Ei au cerut ca 91 de persoane arestate de regimul Khomeini să fie eliberate și să li se pună la dispoziție un avion cu care, împreună cu ostaticii, să părăsească Marea Britanie către o țară din Orientul Mijlociu, neprecizată. Dacă cererile nu le erau îndeplinite, amenințau să arunce în aer ambasada și să omoare ostaticii. Informații serioase arătau că grupul de teroriști fusese recrutat și pregătit în Irak, de regimul Saddam Hussein, care se afla în război cu Iranul, pe atunci.

S-a reunit celula de criză, COBR. Potrivit procedurilor stabilite, o echipă de ofițeri de informații, sprijinită de colegi din Diviziunea A (supraveghere electronică) s-a deplasat pentru a sprijini eforturile Poliției Metropolitane. S-a folosit o gamă largă de mijloace tehnice pentru a culege informații despre starea de spirit a atacatorilor și a ostaticilor lor, cât și pentru a determina locul pe care îl ocupau într-o clădire cu cinci etaje și peste 50 de birouri. Li s-a cerut specialiștilor în arabă și farsi să lucreze în schimburi prelungite, pentru că s-a considerat că era de preferat ca un număr mic de persoane să contureze tabloul mental al celor din interior, decât să se folosească echipe mai mari, dar riscând să se piardă continuitatea. Grație priceperii negociatorilor poliției, ajutați de informațiile obținute de MI5, o serie de termene limită fixate de atacatori au fost depășite fără consecințe pentru ostatici. Dar din

momentul în care atacatorilor le-a fost clar că nu le vor fi satisfăcute cererile, ascultările au relevat certuri și tensiuni între ei. În clipa în care cadavrul unui ostatic executat a fost scos pe ușă, ministrul de Interne i-a cerut acordul premierului pentru a trimite o echipă Special Air Service, unitatea antitero. Avea să fie prima utilizare a SAS pentru rezolvarea unei crize a ostaticilor.

Când a început asaltul, șeful unității SAS era singura persoană din COBR care avea legătura audio cu teatrul de acțiune și comenta, precum un meci de fotbal: „Sunt

pe acoperiș... Au dat drumul la frânghii... Au coborât încărcăturile explozive pe puțul de lumină... Sunt gata“. Spre deosebire de englezii de rând, care urmăreau în direct la televizor acțiunea celor din SAS, cei din COBR nu au văzut operațiunea live. Nimănuui nu i-a dat prin cap

Militari SAS pătrund în Ambasada Iranului

că dacă porneau vreunul dintre televizoarele instalate în sală puteau să urmărească totul pe viu. După o luptă scurtă, cinci dintre teroriști au fost omorâți, al șaselea capturat viu; dintre cei 26 de ostatici, cinci fuseseră eliberați înainte de atac, unul omorât de teroriști înainte de declanșarea operațiunii, altul a murit în timpul acțiunii și 19 au fost eliberați.

Abia peste 20 de ani avea să se menționeze rolul MI5 în cadrul operațiunii. În 1980, ministrul de Interne i-a trimis o scrisoare directorului general pentru a-i transmite profunde mulțumiri. În cadrul Serviciului însă s-au exprimat nemulțumiri pentru că directorul general nu s-a deplasat la fața locului pentru a oferi sprijin moral ofițerilor supuși unui stres puternic, nici nu a catadicsit să le exprime mulțumiri după încheierea operațiunii.

(Va urma)

ridica problema în cursul unei întrevederi la Londra cu Gorbaciov, cel care avea să preia puterea la Kremlin. Acesta a pretins că nu știa nimic, dar britanicii au aflat că fusese printre cei care autorizaseră transferul, făcut din dispoziția C.C., în ciuda părerii KGB. În martie 1985 greva înceta. Din acel moment, lupta contra subversiunii a început să nu mai fie un obiectiv pentru MI5.

O altă problemă se conturase, cea a terorismului internațional. Marea Britanie avea o tradiție în lupta cu acțiunile teroriste ale republicanilor din Irlanda de Nord, care doreau separarea provinciei de Imperiul Britanic și reunirea cu Republica Irlanda. În deceniile opt și nouă ale secolului trecut, activitățile teroriste ale Armatei Republicane Irlandeze Provizorii (PIRA) au cunoscut perioade de flux și de reflux.

PIRA a reușit o lovitură prin asasinarea lordului Mountbatten, aruncat în aer împreună cu nepotul său pe o ambarcațiune, în 1979, și a fost aproape să dea alte două lovituri majore imperiului. La 9 mai 1981, regina Marii Britanii și regele Norvegiei au sosit la Sullim Voe, în insulele Shetland, pentru a participa la inaugurarea celui mai mare terminal al British Petroleum (BP) din Europa. Din cauză că o ceață foarte deasă persistase mai multe zile, echipa de polițiști care trebuia să asigure securitatea capetelor încoronate nu a putut pleca din Scoția la timp pentru o inspecție temeinică a locurilor. În momentul când și-a făcut apariția regina, s-a auzit o explozie la o stație electrică, la aproximativ 500 m de locul ceremoniei. S-a crezut la început că a fost un

scurtcircuit și nu i s-a dat atenție. Ulterior, au descoperit că fusese o bombă, care nu a produs stricăciuni majore. Mai multe agenții de presă au primit telefoane de la persoane care vorbeau cu un accent irlandez și care au întrebat dacă nu se primiseră vești despre un incident la Sullim Voe. S-a aflat apoi că în echipa celor care lucraseră la terminal s-au aflat mai multe

persoane suspecte sau cunoscute pentru simpatiile față de republicanii irlandezi. Poliția a descoperit că fuseseră expediate prin poștă două colete, pe adresa unuia dintre suspecți, colete conținând două bombe. Cum predarea celui de al doilea colet a întârziat, persoana respectivă s-a speriat și a fugit, fără să își mai încaseze nici salariul. Culmea este că poșta, văzând că nu se prezintă nimeni să ridice coletul, l-a trimis înapoi expeditorului. Un ofițer din Diviziunea C a MI5 vizitase terminalul de mai multe ori, înainte de ziua ceremoniei, și făcuse mai multe recomandări,

inclusiv pentru sporirea securității la stația electrică, dar BP refuzase să suporte costurile.

A doua tentativă s-a produs la 16 octombrie 1984, când o bombă exploda la Grand Hotel din Bristol, unde locuiau Margaret Thatcher și membrii guvernului în timpul Conferinței Partidului Conservator. Autorul era Patrick Magee. Bomba pusă de el a omorât cinci membri ai Partidului Conservator și a rănit peste 30. Margaret Thatcher a scăpat neatinsă. PIRA a dat un comunicat: „Astăzi nu am avut noroc, dar ține minte, noi trebuie să avem noroc doar o dată, tu trebuie să fii mereu norocoasă”.

Lord Mountbatten cu prințul Charles, în 1978

MIHAI VITEAZUL

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Locul celebrei bătălii purtate de Mihai împotriva otomanilor (13 august 1595). 2) Domn al Moldovei (1592-1595), aliat al lui Mihai, în lupta contra „păgânilor“ – Locul de origine din Grecia al banului Mihalcea, unul dintre locotenenții domnitorului. 3) Mănăstirea unde a fost depus capul lui Mihai (1601) – Prima dregătorie ocupată de Mihai Viteazul. 4) Centaurul ucis de Hercule – Israeli Association for Program Evaluation. 5) Dânsa – Patru roman – Radu Florescu. 6) Cetatea de reședință a Ardealului, unde a intrat triumfător domnul Mihai, în noiembrie 1599. 7) ... Cantacuzino, dregător grec, care a susținut urcarea pe tron a lui Mihai (1593). 8) Friscoase – Titlul lui Boris Godunov, presupus aliat al domnului, în lupta cu polonii (1600). 9) În ziua 28 a acestei luni, Mihai a învins pe principele Ardealului, Andrei Báthory, în anul 1599 (presc.) – Titlu purtat de marii vasali ai regilor Franței. 10) Interval de 100 de ani – Aliați ai otomanilor, învinși de frații Buzești, la Stănești și Șerpătești (sing.).

VERTICAL: 1) Calciu – Râul în care s-a prăbușit Sinan Pașa, la Călugăreni (1595). 2) Provincie românească peste care a domnit Mihai, circa un an (1599-1600) – Bolduri. 2) Argilă – Generalul imperial care a ordonat uciderea domnitorului (9 august 1601). 4) University of North Alabama – Unchiul grec al domnului Mihai, ce l-a sprijinit material în ascensiunea sa. 5) Palid. 6) Atlantic County Utilities Authority – Suit pe tron. 7) Remus Hâncu – Jan Zamoyski, mare cancelar în ..., l-a învins pe Mihai la Bucov și Teleajen (octombrie 1600). 8) Limbă vorbită în Benin – Imobil. 9) Ei! (trans.) – Statut al orașelor Giurgiu și Brăila, ce au fost asediate și incendiate de Mihai Viteazul (1594) (sing.). 10) Corporație de vechi meseriași – Localitate în Canada

Dicționar: NES, IAPE, EIBE, NOA

Laurian BUTURE

ȘEDINȚĂ LA P.N.Ț.

Între documentele românești păstrate în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace se află și un proces-verbal al Ședinței Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Tărănesc din 4 ianuarie 1938. Reamintim foarte pe scurt contextul istoric în care s-a desfășurat acea ședință.

La 20 decembrie 1937 se ținuseră alegerile parlamentare. Pentru prima oară, partidul aflat la putere, Partidul Național Liberal, a pierdut competiția electorală, nereușind să obțină minim 40% din voturi, ceea ce i-ar fi asigurat, cu prima electorală de 20%, majoritatea necesară pentru a putea guverna. La 28 decembrie, premierul Gheorghe Tătărăscu a prezentat demisia Guvernului. S-a format un nou Guvern, în frunte cu Octavian Goga. A doua zi erau excluși din P.N.Ț. Armand Călinescu și alți trei fruntași care acceptaseră să facă parte din Guvern. În ianuarie era dizolvat și Parlamentul, iar la 10 februarie 1938 se instaura regimul de autoritate personală al regelui Carol al II-lea.

Înainte de a începe prezentarea documentului, adresăm mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a reproduce acest text din Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.

Dl. Virgil Madgearu, secretarul general: Domnilor, putem deschide ședința, întrucât sunt prezenți 117 din membrii Comitetului Central Executiv.

Dl. Iuliu Maniu (primit cu aclamațiuni), președinte: Onorat Comitet, raportând dl. secretar general că sunt 117 membri ai Comitetului Central Executiv prezenți, deschid această ședință extraordinară a Comitetului nostru Executiv.

Am găsit necesară convocarea acestei ședințe din cauza ultimelor întâmplări politice din țară și mai ales a surprinzătoarei întâmplări de a fi numit un guvern în fruntea țării prezidat de dl. Octavian Goga.

Onorat Comitet, rare ședințe ale Comitetului nostru s-au ținut sub regimul atâtor sentimente varii ca această ședință. În momentul de față, inima și mintea noastră este cuprinsă [sic!] de o însuflețire și de o adâncă recunoștință pe de o parte, iar pe de altă parte de o adâncă durere și de o profundă indignare.

Poate niciodată nu am fost atât de tentat ca acum, ca în scurta expunere pe care o voi face, să ating coarde sufletești, subiective, pentru a da icoană fidelă a acestor varii sentimente care mă copleșesc.

Cu toate acestea, nu mă voi lăsa pradă subiectivismului, ci voi examina situația obiectiv, așa cum am examinat-o întotdeauna, în scopul ca pe urmă, în mod obiectiv, potrivit intereselor țării, să putem trage concluziunile necesare.

Înainte de toate, mă cuprinde și trebuie să ne cuprindă pe toți un înalt sentiment de însuflețire, gândindu-ne la rezultatul extraordinar de favorabil pe care l-am obținut în alegerile recente (aplauze) și un adânc sentiment de recunoștință față de membrii partidului nostru și față de corpul electoral, care în momente atât de grele au știut să găsească un răspuns potrivit situațiunii create prin numirea înainte cu 6-7 săptămâni a guvernului Tătărăscu.

Într-adevăr, alegătorii noștri, membrii partidului nostru și conducătorii locali ai partidului au dezvoltat o activitate extraordinară de intensă și au pus în funcțiune un altruism nemaipomenit.

Cred că niciodată alegătorii noștri și conducătorii locali ai partidului nostru n-au fost supuși la un mai mare examen și la o mai mare tortură sufletească decât de data aceasta. Teroarea obișnuită la noi, împiedecările care, durere, sunt totdeauna la ordinea zilei când sunt alegeri, n-au fost întrecute decât de urgia și corupțiunea fără seamăn care s-a năpăstuit asupra întregii țări.

Bani, băutură, tot felul de lucruri pe care numai o imaginație bolnavă le poate închipui și un suflet pervers le poate înfăptui, totul a fost întrebuințat pentru a corupe corpul electoral.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga What we should have done for Bessarabia

● **D. Onica** A walk through ethnographic Bessarabia ● **L. Prisac** The sad story of children from Bessarabia deported by the Soviets ● **A. Colin, A.S. Stikalin** Life and works of the Bessarabian Metropolitan Arsene ● **A. Șiperco** Aurel Vijoli remembers his cross-examination by the Securitate ● **I. Feodorov** Manuscripts from the Library of the Romanian Academy scanned and submitted online, under an European project ● **B. Cacuci** An unknown medal ● **F. Simion** A cultural magazine in the interwar period: „Boabe de griu“ ● **R. Varia** In the loving memory of Matila Ghyka ● **F. Dobos** Martyr Bishop Anton Durcovici ● **L. Watts** Romania's role in persuading North Vietnam to accept the possibility of direct negotiations with the Americans (II) ● **C. Hentea** Russian propaganda in Romania before WWI ● **G. Filitti** In Romania 50 years ago: approaching war ● **M. Sala** Different eponyms ● **N. Mares** Unpublished documents related to Titulescu's marriage ● **M. Tone, C. Paunescu** 1944-1947. The story of the National Bank treasure and the Polish gold evacuated to Tismana (III) ● **M. Stavinschi** The astronomer Neculai Culianu ● **V. Avram** Romanian aviation innovators at the beginning of the last century ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Йорга Что нам надо было делать для

Бессарабии ● **Д. Оника** Этнографическая прогулка по Бессарабии ● **Л. Присак** Печальная история бессарабских детей, депортированных советской властью ● **А. Колин, А.С. Стыкалин** Жизнь и деяния митрополита Арсения (Стадницкого), уроженца в Северной Бессарабии ● **А. Шиперко** Аурел Вижоли о своём преследовании в Секуритате ● **И. Фёдоров** Рукописи Библиотеки Академии Наук, сканированные и представленные на сайте (в рамках европейского проекта) ● **Б. Какуч** Неизвестная медаль ● **Ф. Симион** Boabe de griu, межвоенный культурный журнал ● **Р. Вариа** Дипломат Матила Гика – in memoriam ● **Ф. Добос** Антон Дуркович, мученик епископ ● **Л. Уаттс** Вклад Румынии в убеждении Северного Вьетнама принять возможность прямых переговоров с американцами (II) ● **К. Хентя** Русская пропаганда в Румынии в период нейтралитета ● **Дж. Филиити** В Румынии 100 лет тому назад: приближается война ● **М. Сала** Разные эпонимы (с буквой *n*) ● **Н. Мареш** Неопубликованные документы о женитьбе Николая Титулеску ● **М. Тоне, К. Пуэнеску** Эвакуация клада Национального Банка Румынии и польского золота в Тисмане летом 1944 (III) ● **М. Ставински** Астроном Некулай Кулиану ● **В. Аврам** Румынские изобретатели в области авиации в начале прошлого века ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541-881X

Lei 6,00

DIALOG CU CITITORII

2%

Dragi cititori puteți dona 2% din impozitul dumneavoastră Fundației Culturale Magazin Istoric, cont RO10RNCB0080005630130001, BCR, Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422.

CĂLĂTORIA CONTINUĂ

Domnul SILVESTRU HUTANU, din Arad, ne mărturisește: Sunt abonat al revistei *Magazin istoric* de la primul număr, din aprilie 1967. Revista mi-a acordat prietenia de-a lungul celor 48 de ani petrecuți împreună. Dețin întreaga colecție a revistei (cu excepția numerelor 1, 3 și 5 din anul 1990). Pentru perioada anilor 1967-1981 am reușit legarea lor în volume, câte șase numere într-un volum.

Sper să îmi mai dea Dumnezeu zile să apuc aniversarea celor 50 de ani de la apariția revistei *Magazin istoric*.

Îi urăm sănătate și să fie alături de noi și în anul 2017 și mulți ani.

LANE, NU POGANY

Le cerem scuze cititorilor și autorului pentru o greșală care s-a strecurat chiar la deschiderea articolului Trei iubiri ale lui Brâncuși,

apărut în nr. 2/2016. În fotografie nu apare domnișoara Pogany, ci Eileen Lane. Era o americană, de origine irlandeză, care l-a cunoscut pe Brâncuși după o logodnă ruptă și care a fost fascinată de sculptor. La invitația lui, a călătorit în România, în anul 1922, trecând și prin satul lui natal Hobița. Între ei era o diferență de vârstă de 20 de ani. După reîntoarcerea la Paris, cei doi nu s-au mai întâlnit. În anul următor, Brâncuși i-a sculptat un portret în piatră.

DE DATA ASTA, NU AM GREȘIT

Domnul inginer IOAN CIOMAGA, din Huși, județul Vaslui, ne scrie: La pagina 39 a revistei *Magazin istoric*, din numărul din luna noiembrie 2015 se menționează: „În anul 1152, regele Ierusalimului, Balduin al III-lea, a convocat la Tripoli, pe coasta libaneză, o întrunire la vârf a celor trei lideri politici ai statelor cruciate”. V-am scris acest mesaj deoarece, după datele de care dispun, localitatea Tripoli se află în Libia, și nu în Liban.

Îi mulțumim domnului Ciomaga pentru mesaj, dar cu părere de rău îi răspundem că nu s-a strecurat nicio greșală în textul domnului

Ovidiu Mureșan. Este adevărat că există un oraș Tripoli este actuala capitală a Libiei, așezare fondată de fenicieni în secolul VII î.H. În același timp însă, există și un oraș Tripoli, din păcate mai puțin cunoscut decât omonimul său libian, situat pe coasta mediteraneană a Libanului. Orașul libanez a fost fondat în secolul al XIV-lea î.H. și a început să înflorească odată ce fenicienii au stabilit aici un important punct de comerț. Peste oraș au trecut mai multe ocupații succesive: persană, macedoneană, romană, bizantină, arabă, cruciată sau otomană. Orașul este un mozaic arhitectural, găzduind obiective turistice foarte importante, precum citadela lui Raymond de Saint-Gilles unul dintre liderii cruciadei I sau Marea Moschee mamelucă din Tripoli.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul ION GR. ORĂȘA-NU oferă spre achiziție colecția completă Magazin istoric, 1989-2015, aflată în stare bună. Cei care sunt interesați îl pot contacta la numărul de telefon 0239.66758 sau la adresa: comuna Dudești, sat Tătaru, județul Brăila, strada Învățător Popa Ion, nr. 40.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

